

- Серія „Міжнародне співробітництво”
- Серія „Мас-медіа”
- Серія „Криміналістична освіта ХХІ століття”
- Серія „Криміналістична наука в цивільному, арбітражному та кримінальному процесі”
- Серія „Міжнародна і вітчизняна злочинність”
- Серія „Запобігання, протидія, розслідування злочинів”
- Серія „Автоматизація, комп’ютеризація, інформатизація”
- Серія „Зброєзнавство і мисливствознавство”
- Серія „Культура, мистецтво, право”
- Серія „Власність, земля, право”
- Серія „Криміналістичне забезпечення”

**А.В. КОФАНОВ
О.Л. КОБИЛЯНСЬКИЙ**

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ГЛАДКОСТВОЛЬНОЇ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ

Тел. (067) 573-83-07
Тел./факс: (044) 468-31-21
E-mail: peregin@mail.ru

**ЗБРОЄЗНАВСТВО І
МИСЛИВСТВОЗНАВСТВО**

➔ **А. Кофанов, О. Кобилянський**
**ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО
ДОСЛІДЖЕННЯ ГЛАДКОСТВОЛЬНОЇ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ**

- А. Кофанов, О. Кобилянський, В. Індюкова
ЗАРОДЖЕННЯ, ВИНИКНЕННЯ ТА СТАНОВЛЕННЯ
СУДОВОЇ БАЛІСТИКИ
- А. Кофанов, В. Індюкова
КРИМІНАЛІСТИЧНІ ТА ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОБІГУ ЗБРОЇ
- А. Кофанов, В. Арешонков
ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ
СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ПРОВЕДЕННІ
СУДОВО БАЛІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ГЛАДКОСТВОЛЬНОЇ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ

Методичні рекомендації

В авторській редакції

Підписано до друку 07.11.2009.
Формат 60×84, Папір офсетний.
Тираж 100 прим.

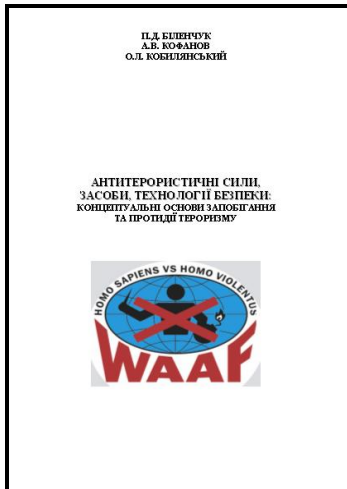
Видавництво „КИЇ”
Адреса: 0436, Київ-136,
вул. Гречка, 13, кім. 216.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовників
і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 1168 від 24.12.2002 р.

**«НАУКОВА БІБЛІОТЕКА КРИМІНАЛІСТА»
презентує підручники, монографії, навчальні
посібники в таких галузях знань:**

- Серія „Людина, право, суспільство”
- Серія „Економіка, фінанси, право”
- Серія „Безпека людини, суспільства, держави”
- Серія „Національна і міжнародна безпека”

Біленчук П.Д., Кофанов А.В., Кобилянський О.Л.
Антитерористичні сили, засоби, технології безпеки: концептуальні основи запобігання та протидії тероризму. – Навчальний посібник. – Київ: ННПСК КНУВС, 2009. – 46 с. – (Серія „Безпека людини, суспільства, держави”).

В навчальному посібнику дається характеристика антитерористичних сил, методів, засобів і технологій, які сприяють забезпеченню запобігання та протидії тероризму.

Для працівників органів державної влади, місцевого самоврядування, співробітників органів правопорядку та спецслужб (МВС, СБУ, МЧС, МО України), науковців, викладачів, аспірантів, слухачів та студентів навчальних закладів.

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПІДГОТОВКИ
СЛІДЧИХ І КРИМІНАЛІСТІВ
КАФЕДРА КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТЕХНІКИ**

**А.В. КОФАНОВ
О.Л. КОБИЛЯНСЬКИЙ**

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ
КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ
ГЛАДКОСТВОЛЬНОЇ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ**

Методичні рекомендації

Навчальне видання

**Андрій Віталійович КОФАНОВ
Олег Леонідович КОБИЛЯНСЬКИЙ**

Київ 2009

X 629.4

K 74

Методичні рекомендації підготовлено на кафедрі криміналістичної техніки Навчально-наукового інституту підготовки слідчих і криміналістів Київського національного університету внутрішніх справ, схвалено та затверджено Вченою радою Навчально наукового інституту підготовки слідчих і криміналістів КНУВС (протокол № 08 від 08.05.2009 року).

Рецензенти:

Біленчук П.Д. Професор кафедри досудового розслідування Навчально-наукового інституту підготовки слідчих і криміналістів КНУВС

Павленко О.С. заступник начальника відділу експертизи зброї та трасологічної експертизи ДНДЕКЦ МВС України, підполковник міліції

Кофанов А.В., Кобилянський О.Л.

K 74 Теоретичні та практичні аспекти криміналістичного дослідження гладкоствольної вогнепальної зброї. – Методичні рекомендації. – Київ: КИЙ, 2009. – 96 с.

Методичні рекомендації присвячені висвітленню теорії та практики дослідження середньо- та довгоствольної гладкоствольної вогнепальної зброї різного призначення.

Для студентів, курсантів, аспірантів, викладачів та науковців, працівників-практиків органів правопорядку.

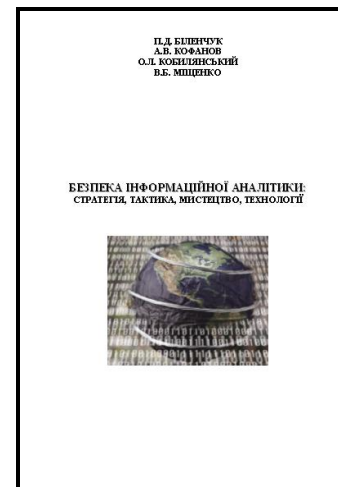

Біленчук П.Д., Кофанов А.В., Кобилянський О.Л. Міжнародний тероризм: консолідований аналіз забезпечення безпеки. – Навчальний посібник. – Київ: ННПСК КНУВС, 2009. – 72с. – (Серія „Безпека людини, суспільства, держави”).

В навчальному посібнику наведені узагальнені результати аналізу сучасного міжнародного тероризму. Висвітлюються поняття, сутність, види терористичних актів.

Дослідження виконано дослідниками Навчально-наукового інституту підготовки слідчих і криміналістів Київського національного університету внутрішніх справ.

Для працівників органів державної влади, місцевого самоврядування, співробітників органів правопорядку та спецслужб (МВС, СБУ, МЧС, МО України), науковців, викладачів, аспірантів, слухачів та студентів навчальних закладів.

Біленчук П.Д., Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Міщенко В.Б. Безпека інформаційної аналітики: стратегія, тактика, мистецтво, технології. – Навчальний посібник. – Київ: ННПСК КНУВС, 2009. – 68 с. – (Серія „Безпека людини, суспільства, держави”).

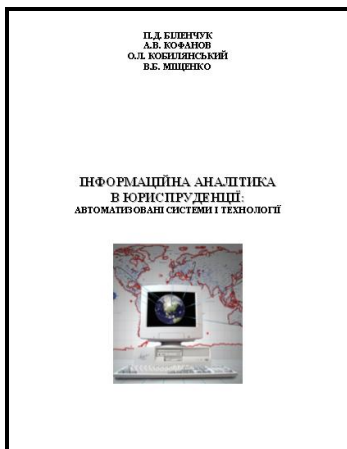
У навчальному посібнику висвітлюються питання програмного і технічного забезпечення телекомунікаційного середовища, аналізуються потенційні ризики, загрози і небезпеки в кіберпросторі, дається характеристика злочинності в інформаційно-телекомунікаційній сфері.

Для студентів, викладачів, фахівців-практиків.

X 629.4

© Кофанов А.В., Кобилянський О.Л.

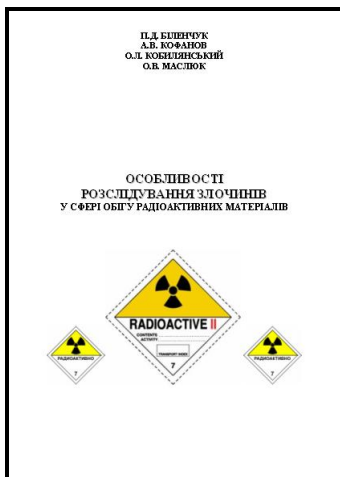
© Навчально-науковий інститут підготовки слідчих і криміналістів КНУВС, 2009.

Біленчук П.Д., Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Міщенко В.Б. Інформаційна аналітика в юриспруденції: автоматизовані системи і технології. – Навчальний посібник. – Київ: ННПСК КНУВС, 2009. – 47 с. – (Серія „Безпека людини, суспільства, держави”).

У навчальному посібнику розглянуті та класифіковані основні джерела загроз для основних властивостей інформації у традиційній і електронній формах. Розглянуті основні заходи та засоби, які вживаються для збереження інформації. Продемонстровано необхідність якісного вирішення на практиці таких завдань: оцінка обстановки; аналіз ризиків; формування комплексу захисних систем; оцінки ефективності комплексу.

Навчальний посібник призначений для студентів вищих навчальних закладів, викладачів, аспірантів, фахівців-практиків.

Біленчук П.Д., Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Маслюк О.В. Особливості розслідування злочинів у сфері обігу радіоактивних матеріалів. – Монографія / За ред. П.Д. Біленчука. – Київ: ННПСК КНУВС, 2009. – 88 с. – (Серія „Запобігання, протидія, розслідування злочинів”).

В монографічному дослідженні розкрито особливості проведення окремих слідчих дій у справах ядерної злочинності, визначено роль спеціаліста. Звернуто увагу, що особливий характер ядерної злочинності потребує введення в практику криміналістичного дослідження нових ядерно-фізичних методик. Вивчено форми і механізм міжнародного співробітництва у справах ядерної злочинності, достатність національного ядерного права. Показано, що перспективи криміналістичних досліджень у справах ядерної злочинності пов'язані зі створенням мережі ядерних судових лабораторій та національної бази даних характеристик радіоактивних матеріалів та специфіки виробника чи експлуатаційника.

Дослідження рекомендується професорсько-викладацькому складу юридичних вузів, а також слідчим, які спеціалізуються на розслідуванні даних видів злочинів.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
РОЗДІЛ 1. Наукові основи методики судово-балістичних досліджень гладкоствольної вогнепальної зброї	6
РОЗДІЛ 2. Види судово-балістичних досліджень гладкоствольної вогнепальної зброї	23
РОЗДІЛ 3. Експеримент як складова частина судово-балістичного дослідження	32
РОЗДІЛ 4. Оцінка результатів дослідження та формулювання висновків	55
ВИСНОВКИ	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	68

ПЕРЕДМОВА

Здійснювані в Україні соціально-економічні та політичні перетворення, побудова демократичної правової держави гальмуються серйозним загостренням криміногенної обстановки, зростанням злочинності. Злочинність наблизилась до факторів політичного значення, стала характеристикою стану суспільства, суттєвим дестабілізатором суспільного життя.

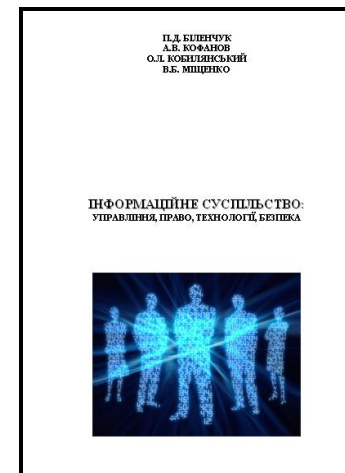
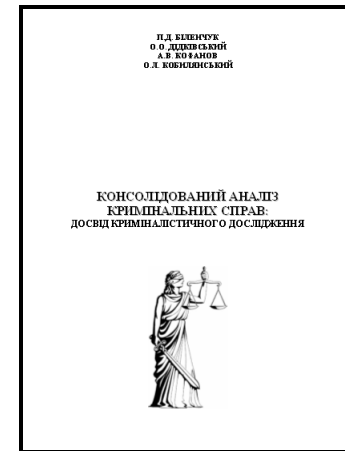
У структурі загальної злочинності погіршилися її якісні показники, що виявляється, насамперед, у збільшенні кількості корисливо-насилницьких та агресивно-руйнівних проявів.

В насильницькій і насильницько-корисливій злочинності швидкими темпами відбуваються процеси озброєння та якісного переозброєння злочинців. Якщо в 70-80-ті роки ХХ-го століття вони були озброєні, в основному, мисливськими рушницями і переробленими предметами господарсько-побутового призначення, то сьогодні все частіше використовують стандартну або саморобну, бойову вогнепальну зброю, бойові припаси і вибухові речовини. З використанням вогнепальної зброї на території України в 1992-2007 р. вчинено 17752 злочини (72,0% з них скоєні з використанням гладкоствольної вогнепальної зброї).

Подальше загострення криміногенної ситуації в країні відбувається також в результаті порушення порядку обігу вогнепальної зброї, бойових припасів і вибухових речовин. У ході спеціальних операцій, проведених правоохоронними органами в 1992-2007 р., на території України, вилучено з незаконного обігу 43911 одиниць вогнепальної зброї (67,0% з них складала гладкоствольна вогнепальна зброя). Особливо багато одиниць вогнепальної зброї, що незаконно зберігається, вилучається в останні роки. Якщо, наприклад, в 1997 році правоохоронними органами вилучено з незаконного обігу близько 4-х тисяч одиниць вогнепальної зброї, в 1998 – 4,3 тисячі, в 1999 – більше 4,5 тисяч то в 2007 – близько 6 тисяч.

У криміногенній ситуації, що склалася в останні, роки негативним фактором виступає зниження рівня розкриття злочинів, які скоєні з використанням вогнепальної, в тому числі гладкоствольної мисливської зброї, спеціального призначення та бойової або пов'язаних з порушенням порядку її обігу, а також ріст кількості кримінальних справ про такі злочини, що знаходяться у провадженні. Однією з причин такої ситуації є та обставина, що вирішення питання про притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які винні у протиправному використанні вогнепальної зброї, бойових припасів і вибухових речовин або незаконному їх обігу, пов'язане з необхідністю проведення судово-балістичних досліджень на якісно новому рівні.

Особливі труднощі у правозастосовчій практиці виникають при дослідженні гладкоствольної вогнепальної зброї у зв'язку з наявністю в обігу (законному і незаконному), крім гладкоствольної мисливської, великої кількості одиниць гладкоствольної вогнепальної зброї бойового та

Біленчук П.Д., Дідківський О.О., Кофанов А.В., Кобилянський О.Л. Консолідований аналіз кримінальних справ: досвід криміналістичного дослідження. – Навчальний посібник. / За ред. П.Д. Біленчука. – Київ: ННІПСК КНУВС, 2009. – (Серія „Криміналістична освіта ХХІ століття”).

У навчальному посібнику висвітлюється досвід криміналістичного консолідованого системного аналізу кримінальних справ по яких проводилось досудове слідство в різних регіонах України (1992-2007 р.).

Навчальний посібник призначений для студентів і курсантів вищих навчальних закладів, викладачів, аспірантів, фахівців-практиків (дізнавачів, слідчих, експертів-криміналістів, прокурорів, суддів, адвокатів, правозахисників).

Біленчук П.Д., Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Міщенко В.Б. Інформаційне суспільство: управління, право, технології, безпека. – Навчальний посібник. – Київ: ННІПСК КНУВС, 2009. – 60 с. – (Серія „Безпека людини, суспільства, держави”).

У навчальному посібнику подається сучасний стан доктринальних основ формування інформаційного суспільства (історія, теорія, практика), дається аналіз розвитку мережі Інтернет в інформаційному просторі України, висвітлюються віртуальні системи управління знаннями і характеризуються всесвітні телекомунікаційні мережі, розкривається сутність інформаційної безпеки в телекомунікаційному просторі світу.

Навчальний посібник призначений для студентів вищих навчальних закладів, викладачів, аспірантів, фахівців-практиків.

426. Эйсман А.А. Заключение эксперта. Структура и научное обоснование. – М., 1967. – С. 5.
427. Эртевциан А.Н. Основные вопросы теории и практики криминалистической экспертизы. – Л., 1961.
428. Эйсман А.А. Заключение эксперта в системе судебных доказательств, исследование логической структуры доказывания, методов обоснования выводов эксперта и их оценки в уголовном процессе. Автореф. ... докт. дисс. – М., 1965. – С. 6-7.
429. Экспертизы в судебной практике. – К., 1987.
430. Экспертное производство Казахского НИИСЭ, № 836, 1967.
431. Экспертное производство Белорусского НИИСЭ, № 1665, 1970.
432. Экспертное производство Белорусского НИИСЭ, № 206, 1970.
433. Экспертное производство Белорусского НИИСЭ, № 205, 1970.
434. Экспертное производство Литовского НИИСЭ, № 530, 1968.
435. Экспертное производство Литовского НИИСЭ, № 543, 1970.
436. Экспертное производство ХНИИСЭ, № 2014, 1970.
437. Янин Ю. Пять лучших армейских дробовых ружей // Ружье, № 2. – М., 1996.

спеціального призначення, яка за своїми технічними характеристиками помітно відрізняється від вітчизняних і світових стандартів гладкоствольної вогнепальної мисливської зброї.

Якісному виконанню подібних досліджень перешкоджає також відсутність нових методик експертно-криміналістичного дослідження гладкоствольної вогнепальної зброї, в тому числі з урахуванням її різноманітності, великої кількості технічних стандартів у різних країнах-виробниках.

Проблемам судової балістики, особливостям експертно-криміналістичного дослідження вогнепальної зброї, бойових припасів і вибухових речовин присвячені праці відомих вчених-криміналістів: Авер'янової Т.В., Бергера В.С., Білизного І.А., Вакуловського О.М., Горбачова І.В., Гусарова В.П., Дворянського І.О., Єгорова О.Г., Єрмоленка Б.М., Закутського Д.М., Зюскіна М.М., Каледіна О.М., Комаринця Б.М., Ладіна В.М., Мішина Ю.В., Пестуна М.С., Плєскачевського В.М., Ростова М.М., Саакяна В.М., Самсонова Г.О., Сапожникова І.О., Сташенка Є.М., Тихонова Є.М., Толстухіна Т.Б., Філіпова В.В.

До перших криміналістичних досліджень гладкоствольної вогнепальної зброї виробництва колишнього СРСР (мисливських гладкоствольних вогнепальних рушниць, бойових припасів до них і слідів пострілу) відноситься праця Р.А. Самсонова «Судово-балістичні дослідження мисливських гладкоствольних рушниць, бойових припасів до них та слідів дії цієї зброї» (1954 р.). Окремі аспекти дослідження гладкоствольної вогнепальної зброї розглядалися в працях Бергера В.С., Большакова В.Н., Тихонова Є.Н., Мітрічева В.С., Ладіна В.Н., Комаринця А.М., Каледіна А.І., Дворянського І.А., Єфремова І.А., Єгорова А.Г., Єрмоленка Б.М. та ін. Проте, віддаючи належне науковому рівню і ступеню розробленості у криміналістиці проблем судової балістики, необхідно визнати, що опубліковані праці відносяться до більш ранніх періодів розвитку і не вичерпують даної проблеми. Не знайшли висвітлення у наукових дослідженнях окремі питання вивчення та дослідження гладкоствольної вогнепальної зброї спеціального призначення та бойової, а саме: визначення критеріїв визнання вогнепальної зброї мисливською, бойовою чи спеціального призначення.

РОЗДІЛ 1.
НАУКОВІ ОСНОВИ МЕТОДИКИ СУДОВО-БАЛІСТИЧНИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ ГЛАДКОСТВОЛЬНОЇ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ

Судово-балістична експертиза в класі криміналістичних є однією з найпоширеніших для розв'язання ідентифікаційних і неідентифікаційних завдань, які виникають при розслідуванні злочинів пов'язаних з використанням вогнепальної зброї. Об'єктами судово-балістичної експертизи є: вогнепальна зброя (короткоствольна, середньоствольна, довгоствольна, спортивна, гладкоствольна мисливська, спеціального призначення, бойова, кустарна та інша); бойові припаси (набої та їх компоненти: кулі, гільзи, шріт, картеч, спеціальні кулі, клейтухи, прокладки); предмети зі слідами пострілу (пробоїни, вм'ятини, кіптява, порошинки).

У всіх випадках виявлення на місці події або вилучення з тіла потерпілого частин набою (куль, шроту, картечі, клейтухів) та вилучення у підозрілої особи вогнепальної зброї слідчий, органи дізнання і суд прагнуть з'ясувати важливе для встановлення істини у справі питання: чи з даного екземпляра зброї відстріляні кулі, гільзи, шрот, картеч та ін. Вирішення таких питань є завданням ідентифікаційної криміналістичної експертизи [108].

У вітчизняній криміналістичній літературі основи теорії криміналістичної ідентифікації вперше розроблені С.М. Потаповим [304]. Криміналістична ідентифікація, як справедливо зазначає М.Я. Сегай, має своїм завданням встановлення тотожності індивідуально-визначеного об'єкта, який відрізняється від усіх йому подібних [337].

У філософській літературі поняття «тотожність» застосовують як до індивідуальних предметів та явищ природи і суспільства, так і до об'єктів, що входять до однієї групи, роду, виду [25, 191-195, 337]. Останнє і стало підставою для ствердження, що тотожність встановлюється не тільки стосовно індивідуальних об'єктів, а й щодо роду або виду. На наш погляд, прийнятий в криміналістиці термін «встановлення родової приналежності» більш повно й точно відображає цілі й завдання таких досліджень, ніж термін «родова тотожність». З даного питання виглядає правильною точка зору, висловлена вченими-криміналістами Р.С. Белкіним, В.П. Колмаковим, А.І. Вінбергом, М.Я. Сегаєм та іншими про те, що ідентифікація полягає в індивідуалізації об'єкта, у встановленні тотожності конкретного об'єкта [25, 62, 64, 164, 337]. Так, А.І. Вінберг писав, що тотожність «означає абсолютну індивідуальність об'єкта» [190]. Специфіка ідентифікації вдало помічена Р.С. Белкіним. Він, зокрема, зазначає, що «...процес ідентифікації є процесом індивідуалізації, виділення предмета з групи, а не зарахування його до групи» [25].

Поняття «ідентифікація» походить від латинського слова “*identicus*” – «тотожний, той самий» і означає встановлення тотожності того чи іншого об'єкта (людини, речі тощо) [25, 337]. Ідентифікувати, ототожнити – означає вирішити питання, чи є певний об'єкт розшукуваним. Наприклад, чи є вилучена мисливська рушниця тією зброєю, яка застосовувалася під час

407. Шляхов А.Р. Научную экспертизу на службу советскому правосудию // Практика криминалистической экспертизы. – М., 1961. – Вып. 1-2. – С. 13-14.

408. Шляхов А.Р. Классификация судебных экспертиз и типизация их задач // Материалы к ученому совету. – М.: ВНИИСЭ, 1977. – С. 8-9.

409. Шляхов А.Р. Судебная экспертиза: организация и проведение. – М.: Юридическая литература, 1979. – 168 с.

410. Шляхов А.Р. Классификация судебных экспертиз // Учебное пособие. – Волгоград, 1980 (ВСШ МВД СССР).

411. Шляхов А.Р. Понятие методик, методов судебных экспертиз (метод.рекомендации). – М.: ВНИИСЭ, 1978.

412. Шляхов А.Р. Предмет, метод и система криминалистической экспертизы Учебно-методическое пособие. – М.: 1960.

413. Штейнгольд Э.В. Все об охотничьем ружье. – М., 1974. – 208 с.

414. Штейнгольд Э.В. Охотничье ружье. – М., 1968.

415. Штейнгольд Э.В. Для охотников и рыболовов // Охота и охотничье хозяйство, 1969, № 3. – С. 28.

416. Штейнгольд Э.В. Как сделать хороший охотничий патрон // Охота и охотничье хозяйство, 1965, № 1. – С. 40; Его же. Патроны повышенной кучности боя // Охота и охотничье хозяйство, 1969, № 12. – С. 29.

417. Шумиловский Н.Н. и др. Радиоизотопные и рентгеноспектральные методы. – М.: Энергия, 1965.

418. Щеглов Николай. Материалы к судебно-медицинскому исследованию огнестрельных повреждений // Рассуждение на степень доктора медицины. – М., 1879. – С. 39.

419. Щербаков А.Д., Потапова Л.Ф. Влияние применения диффузно-контактного метода на определение дистанции выстрела из нарезного оружия методом спектрального эмиссионного анализа // Экспертная техника, вып. 40, ВНИИСЭ. – М., 1973.

420. Щиголов В.М. Математическая обработка наблюдений. – М.: Физматгиз, 1960.

421. Шупик Ю.П. Применение крайних красных лучей при экспертизе огнестрельных повреждений // Труды судебно-медицинских экспертов Украины. – К., 1965.

422. Эйсман А.А. Заключение эксперта в системе судебных доказательств. – Автореф. докт. дисс. – М., 1965. – С. 6.

423. Эйдлин Л.М. Огнестрельные повреждения. – Ташкент, 1963.

424. Эйдлин Л.М. Простые и скорые методы выявления свинца и меди в области огнестрельного повреждения // Материалы Всесоюзной научной конференции по трасологии и применению научно-технических методов при производстве судебных экспертиз. – Алма-Ата, 1965.

425. Эйдлин Л.М., Купов И.Я., Мовшович А.А. Новые данные и новые возможности судебно-медицинской экспертизы огнестрельных повреждений // Вопросы судебной травматологии. Материалы 6-ой расширенной научной конференции. Киевское отделение Украинского научного общества СМ и К. – К.: Здоров'я, 1966. – С. 188-192.

392. Фридман И.Я. Использование профилактических рекомендаций судебно-экспертных учреждений следователями органов внутренних дел УССР // Криминалистика и судебная экспертиза. – К., 1981. – Вып. 23. – С. 46-51.

393. Фридман И.Я. Об эффективности профилактической работы судебно-экспертных учреждений // Криминалистика и судебная экспертиза, вып. 24. – К., 1982.

394. Фридман И.Я. Проблемы совершенствования деятельности экспертных учреждений по предупреждению правонарушений // Криминалистика и судебная экспертиза. – К., 1973. – С. 111-118.

395. Ципковский В.П. Описание огнестрельных поврежденных одежды, Винница, Минздрав УССР, 1958.

396. Циркаль В.В. Участие специалиста в подготовке к проведению следственных действий // Криминалистика и судебная экспертиза. – К., 1978. – Вып. 17. – С. 44-49.

397. Цымбал П.В. Совершенствование использования научно-технических достижений в расследовании преступлений. Дисс... канд. юрид. наук. – К., 1992.

398. Цымбал П.В. Функции экспертно-криминалистических служб системы внутренних дел // Актуальные проблемы судебной экспертизы и криминалистики: Тезисы научно-практической конференции. – К., 1993. – С. 53-54.

399. Чельцов М.А., Чельцова Н.В. Проведение экспертизы в советском уголовном процессе. – М., 1954. – 195 с.

400. Чотчаев Н.Д. Доказательственное значение заключения судебного эксперта-баллиста в зависимости от форм выводов // Вопросы судебной экспертизы. – М.: ВНИИСЭ, 1977.

401. Чотчаев Н.Д. К вопросу о допустимости вероятных заключений эксперта в уголовном процессе (на материалах судебно-баллистической экспертизы) // Вопросы судебной экспертизы, вып. 19, 1977, Баку (Азерб. НИИСЭ).

402. Шакур В.И. Великі міста і злочинність // Актуальні питання розслідування злочинів у сучасних умовах: тактика, методика, інформаційне забезпечення: Збірник наукових праць. – К.: Українська академія внутрішніх справ, 1996. – С. 220-235.

403. Шиканов В.И. О допустимости и доказательственном значении вероятных заключений экспертизы // Советское государство и право, 1963. – № 10. – С. 17-19.

404. Шиканова В.И. Комплексная экспертиза и ее применение при расследовании убийств. – Иркутск, 1976.

405. Шепитко В.Ю. Теоретические проблемы систематизации тактических приемов в криминалистике. – Харьков, 1995. – 200 с.

406. Шлюндина И.Н., Всемирова Е.А., Сонис М.А. Применение промышленных индикаторов для определения давности выстрела из охотничьего ружья // Экспертная практика и новые методы исследования, вып. 14. – М., 1982.

вчинення розслідуваного злочину. Грунтуючись на дослідженнях вчених-криміналістів щодо ідентифікації об'єктів (В.П. Бахіна, Р.С. Белкіна, В.Є. Бергера, В.Ф. Гущина, Б.М. Єрмоленка, В.Г. Гончаренка, І.І. Котюка, А.В. Іщенко, Н.І. Клименко, В.О. Коновалової, М.В. Костицького, В.С. Кузьмичова, В.Я. Колдіна, В.К. Лисиченка, М.В. Салтевського, М.Я. Сега, І.Я. Фрідмана), вважаємо, що ідентифікація – це не тільки мета і метод криміналістики, а й дослідницький процес. Структура цього процесу включає такі етапи:

– **огляд об'єктів** (у процесі огляду експерт визначає відповідність наданих об'єктів та матеріалів тим, що зазначені у постанові чи ухвалі про призначення експертизи, встановлює стан зброї, вид і збереженість слідів пострілу та ін.);

– **роздільне дослідження** (вивчення власних ознак слідів, механізму походження ідентифікаційних ознак, їх сталості, формування внутрішнього переконання про сукупність ознак пострілу, що дозволяють індивідуалізувати зброю. Ознаки зброї, що відображені в слідах, вимірюють, описують, досліджують, фотографують; також вивчають матеріали справи для з'ясування питань щодо обставин виявлення, вилучення і зберігання, які можуть вплинути на перебіг ідентифікаційного періоду);

– **порівняльне дослідження** (встановлення збігу або відмінності, ступеня подібності ознак відображуваного і відображаючого об'єктів. З технічного боку воно здійснюється експериментом, порівнянням, лінійним співставленням і накладенням зображень);

– **аналіз і оцінка результатів, порівняння та формулювання висновків** (оцінка даних роздільного і порівняльного дослідження і формулювання кінцевого висновку у вигляді категорично (позитивного чи негативного) вірогідного судження чи висновку у так званій формі «НВМ» (не видається можливим).

Як і в інших галузях криміналістичної техніки, головним у судовій балістиці є ідентифікація, що здійснюється за слідами-відображеннями на таких об'єктах, як відстріляні гільзи та кулі, шріт, картеч і т.п.

У трасології та судовій балістиці об'єкти ідентифікуються за ознаками їх зовнішньої будови. Тому об'єктами судово-балістичної ідентифікації можуть бути тільки ті з них, які характеризуються досить вираженою зовнішньою будовою (рельєфом) як практично сталою їх властивістю. Сили молекулярного зчеплення та інші внутрішні сили кожного тіла чинять опір будь-яким впливам, що порушують або змінюють форму поверхні, внутрішню будову та інші властивості цього тіла. Під час взаємодії фізичних тіл, одне з яких є утворюючим, а інше – сприймаючим об'єктом, свої властивості у незмінному вигляді зберігають об'єкти, внутрішні сили яких є переважними. Так, механічні властивості ствола вогнепальної зброї, зокрема його здатність чинити опір зовнішньому тиску, виявляються вище відповідних властивостей кулі (оболонки), тому під час взаємодії ствола з кулею саме вона деформується, сприймаючи рельєф каналу ствола [25, 108, 337].

Як у трасології, так і в судовій балістиці ідентифікація побудована на

дослідженні ознак зовнішньої будови предмета, який є об'єктом, що ідентифікується; як ідентифікуючий об'єкт виступає предмет, що містить слід, де відображається зовнішня будова предмета, котрий залишив цей слід тощо.

В основі теорії та практики криміналістичної ідентифікації лежать поняття індивідуальності об'єктів та їх сталості. Індивідуальність – це якісна та кількісна визначеність об'єкта, яка відрізняє його від усіх інших об'єктів. Ведучи мову про індивідуальність, треба мати на увазі, що з плином часу стан будь-яких предметів, їх ознак певним чином змінюється. Саме тому матеріалістична діалектика походить з відносного характеру тотожності, включаючи до неї також відмінність та зміни [25, 108, 337].

У судовій балістиці з метою індивідуалізації вивчаються не всі ознаки зброї, а лише ознаки її зовнішньої будови, оскільки поверхні каналу ствола та деталей, що контактують з кулею або гільзою, завжди мають рельєф. Рельєф слідоутворюючих поверхонь деталей вогнепальної зброї спостерігається як і у зовсім нових, так і у старих зразках зброї, що пояснюється характером виробничого процесу та відсутністю абсолютної чистоти обробки. Наприклад, навіть у нового ствола висота нерівностей поверхонь може досягати 5,3 мікрона; погрешності в точності виготовлення поверхні ствола дають змогу використати для індивідуалізації зброї навіть і такі ознаки. В цьому відношенні значно складніше ідентифікувати гладкоствольну вогнепальну зброю нових систем із хромованими стволами, виготовлену останніми роками, у якій вище чистота обробки деталей.

Вогнепальна гладкоствольна зброя ототожнюється за слідами, що містять відображені ознаки. До ознак належать різні конструктивні особливості, нерівності мікрорельєфу деталей самої гладкоствольної вогнепальної зброї (слідоутворюючого об'єкта), а також відображення зазначених нерівностей мікрорельєфу деталей зброї в слідах на снарядах та гільзах.

Загальні ознаки притаманні всім екземплярам гладкоствольної вогнепальної зброї, і тому є підстави для поділу зброї на системи та підрозділи всередині системи зброї на групи. Загальні ознаки зброї поділяють на дві групи: ознаки будови окремих слідоутворюючих деталей та ознаки, що характеризують зношеність окремих деталей. На загальні ознаки першої групи особливо індивідуально-інформаційним є канал ствола гладкоствольної вогнепальної зброї – калібр каналу ствола, напрямок, кут нарізів (парадокс, штуцер, сюпра), положення одних слідів відносно інших, особливості положення первинних слідів тощо. Ці ознаки дають можливість встановити систему зброї, а дві останні – навіть поділити її на групи.

Класифікація загальних ознак значною мірою сприяє індивідуалізації зброї, але будь-яка сукупність їх недостатня для її ідентифікації.

Окремими ознаками в судовій балістиці є нерівності та дефекти поверхні слідоутворюючих деталей. В слідах тертя-ковзання окремими ознаками є дрібні особливості форми, конфігурація, розміри окремих вм'ятин та опуклостей. В слідах на відстріляних кулях, шротинах, картечинах окремі ознаки поділяються на дві групи: ті, що відображають індивідуальну дію гладкоствольної вогнепальної зброї, та ті, що відображають індивідуальний

лит., 1973. – 736 с.

372. Тригулова А.Х. Экспертное исследование как процесс познания. – Харьков, 1987.

373. Терект Т., Мика Й., Гегуш Э. Эмиссионный спектральный анализ, т. 1. – М.: Мир, 1982.

374. Терзиев Н.В., Киричинский Б.Р., Геркен Е.Б. Физические исследования в криминалистике. – М.: Госюриздат, 1948.

375. Тихонов Е.Н. Боеприпасы к ручному стрелковому оружию. – М., 1976.

376. Тихонов Е.Н. Криминалистическая оценка предельной дальности полета пуль, выстреленных из нарезного стрелкового ружья // Экспертная практика и новые методы исследования, вып. 20, 1978.

377. Тихонов Е.Н. Некоторые актуальные вопросы теории и практики назначения судебно-баллистической экспертизы // Следственная практика, вып. 119. – М., 1978.

378. Тихенко С.И., Лисиченко В.К. Развитие криминалистики в Украинской ССР за 50 лет советской власти // Криминалистика и судебная экспертиза. – К., 1967. – вып. 4. – С. 7-34.

379. Тихенко С.И., Лисиченко В.К. Развитие криминалистики в Украинской РСР // Радянське право, 1967. – № 9. – С. 18-21.

380. Толстопят А.И. Бой дробового ружья // Настольная книга охотника-спортсмена, т. 1. – М.: Физкультура и спорт, 1955. – 211 с.

381. Тимофеев И.С. Элементарные формы познания качества количественными методами // Вопросы философии, 1963.

382. Уголовный кодекс Украины. – К., 1993.

383. Указ Президента Украины // Про невідкладні заходи щодо посилення боротьби зі злочинністю, від 21 липня 1994.

384. Ультразвук // Маленькая энциклопедия. – М.: Сов. энциклопедия, 1979.

385. Ульянова Л.Т. Оценка доказательств судом первой инстанции. – М., 1959. – 168 с.

386. Устинов А.И. Методика экспериментальной стрельбы с применением специальной установки. – М., 1973.

387. Устинов А.И. Самодельное огнестрельное оружие и методика его экспертного определения. – М., 1968.

388. Фотографические и физические методы исследования вещественных доказательств. – М., 1962.

389. Фридман И.Я. Методические вопросы деятельности сотрудников экспертных учреждений по профилактике преступлений // Криминалистика и судебная экспертиза, вып. 9. – К., 1972.

390. Фридман И.Я. Вопросы правового регулирования профилактической деятельности экспертов и судебно-экспертных учреждений // Криминалистика и судебная экспертиза, вып. № 16. – К., 1978.

391. Фридман И. Я. Комплексные экспертные исследования в целях профилактики правонарушений // Криминалистика и судебная экспертиза. – К., 1980. – Вып. 20. – С. 25-30.

дистанции выстрела из автомата Калашникова методом атомно-абсорбционной спектроскопии // Экспертная практика и новые методы исследования, вып. 12. – М., 1980.

356. Сонис М.А., Пчелинцев А.М., Полуэктова Г.М. Определение дистанции выстрела при стрельбе из пистолета Макарова с помощью атомно-абсорбционного спектрального анализа // Экспертная практика и новые методы исследования, вып. 12. – М., 1980.

357. Сонис М.А., Пчелинцев А.М., Полуэктова Г.М. Определение последовательности нанесения огнестрельных повреждений с помощью атомно-абсорбционного спектрального анализа // Экспертная практика и новые методы исследования, вып. 12. – М., 1980.

358. Сонис М.А., Пчелинцев А.М., Полуэктова Г.М., Педенчук А.К., Матюшкина Л.А. Методические рекомендации по судебно-баллистической экспертизе. – М., 1979.

359. Спортивно-охотничье оружие и патроны. – Бухарест, Внешторгиздат, 1965.

360. Старушкевич А.В. Криміналістична характеристика злочинів: Навчальний посібник. – К.: НВТ Правник - НАВСУ, 1997. – 41 с.

361. Стащенко Е.И. Способ расчета скорости снарядов (пуль) на различных расстояниях от дульного среза оружия // Экспертная техника, вып. 69. – М., 1981.

362. Стащенко Е.С. О признаках внешнего строения объекта исследования при криминалистической идентификации // Вопросы теории криминалистики и судебной экспертизы. – М., 1969.

363. Стил К. Боевые дробовики и великокалиберная пятерка // Ружье, № 1. – М., 1996.

364. Стринжа В.К., Надгорный Г.М., Сегай М.Я. Проблемы судебной экспертизы в свете правовой реформы // Криминалистика и судебная экспертиза. – Вып. 40. – К.: Лыбидь, 1990. – С. 3-7.

365. Строгович М.С. Материальная истина и судебные доказательства в советском уголовном процессе. – М., 1995. – 384 с.

366. Тарасова И.А. Некоторые принципы организации банка спектральных характеристик свинцовых боеприпасов к охотничьим гладкоствольным ружьям // Вопросы криминалистики и судебной экспертизы. – Алма-Ата, 1979.

367. Тарасова И.А., Калиновская Л.Л., Афлитунов А.Ф. Исследование дроби и картечи с целью установления источника их происхождения, способа изготовления // Методическое письмо. – Алма-Ата, 1975.

368. Тарасова И.А., Хан Н.Ю. Исследование снарядов к охотничьему оружию с целью установления источника их происхождения // Методическое пособие для экспертов. – Алма-Ата, 1979.

369. Тахо-Годи Х.М. Пособие по основам научной фотографии в судебной медицине. – М.: Медицина, 1965.

370. Теория доказательств в советском уголовном процессе. – М., 1962. – 233 с.

371. Теория доказательств в советском уголовном процессе. – М.: Юр.

мікрорельєф поверхні каналу ствола зброї, яка ідентифікується. Найістотніше значення для ідентифікації мають ознаки другої групи.

Варто зупинитись на різниці таких понять, як сталість ознак та сталість відображення ознак.

Під **сталістю ознак** розуміється збереження слідоутворюючою поверхнею свого рельєфу протягом певного (ідентифікаційного) періоду. Під **сталістю відображення ознак** розуміється їх здатність відтворюватися в слідах у відносно незмінному вигляді.

Метал зброї зазнає постійних хімічних, механічних та фізичних впливів: він іржавіє, під час пострілів на нього впливають кулі, шріт, картеч та гільзи, випадкові дефекти можуть виникнути під час розбирання зброї тощо.

Властивість відображення відіграє діалектично суперечливе значення, виступаючи одночасно і як фактор збереження відносної сталості речей, і як фактор, що сприяє їх зміні, тобто являє собою єдність змінюваності та сталості.

Розглядаючи сутність поняття «ідентифікаційний період», необхідно виділити три істотних моменти: виникнення та формування ознак об'єктів дослідження, стабілізація (збереженість) цих ознак і, нарешті, зникнення; крім того, зміна та знищення ознак.

Зміни створюють на зброї нові неповторні ознаки, тому, як правило, ототожнення зношеної зброї здійснювати легше, ніж нової. Водночас ці зміни можуть і ускладнювати ототожнення, якщо вони відбулися за досить тривалий час, що минув з моменту події до моменту криміналістичного дослідження.

Отже, змінюваність об'єктів, що ототожнюються, може бути корисною, оскільки створює більшу різноманітність індивідуальних ознак. Але, з іншого боку, в разі малої сталості індивідуальних ознак цих об'єктів, ототожнення може виявитися неможливим внаслідок того, що між двома порівнюваними об'єктами, які відображають один і той самий ототожнюваний об'єкт, можуть бути значні відмінності і розбіжності. Зміни ототожнюваного об'єкта, як правило, супроводжуються виникненням нових, зміненням (модифікацією) та знищенням старих індивідуальних ознак. Те, що всяка тотожність відносна і всі предмети протягом певного часового періоду зазнають змін, не виключає, а передбачає певну сталість на деякий, залежно від різних умов, час загальних та індивідуальних ознак предметів. Протягом певного відрізка часу предмети залишаються саме цими предметами з індивідуальними для них властивостями, не зазнають докорінних змін, не перетворюються на нову якість. Ступінь сталості різних ототожнюваних об'єктів є різною та залежить від ряду причин: значних внутрішніх змін, навмисних видозмін, схильності до зовнішніх впливів та опірності їм ототожнюваного об'єкта.

Різні ознаки одного й того самого ототожнюваного об'єкта також можуть мати різний ступінь сталості. Наприклад, патронний упор, що знаходиться у внутрішній частині зброї та зазнає на момент пострілу рівномірного тиску, є більш сталим, ніж відбивач, який зазнає сильних ударів гільзою під час кожного пострілу.

Навмисна зміна індивідуальних ознак гладкоствольної вогнепальної зброї

з метою заплутати експертів зустрічається надто рідко. Частина гладкоствольної зброї, що залишають сліди на гільзах, певною мірою захищені від випадкових псувань, оскільки знаходяться всередині неї. Через те, що гладкоствольна зброя виготовляється з високоякісної сталі, її опір впливам під час пострілів і в результаті ударів від гільз є значним.

Отже, індивідуальні ознаки гладкоствольної вогнепальної зброї, які відбиваються на стріляних гільзах, кулях, картечі, шроті є сталими, тому можливим є ототожнення вогнепальної зброї – за стріляними гільзами та кулями, шротом, картечю.

Всі ідентифікаційні криміналістичні експертизи мають спільну мету (встановлення тотожності предметів), однакові принципи підходу до криміналістичного дослідження та побудови і розробки нових методик дослідження. Разом з тим неможливо всю різноманітність об'єктів, що надходять на експертизу, дослідити за єдиною криміналістичною методикою, керуючись базовими науковими положеннями. Оскільки кожна група об'єктів індивідуальна та специфічна, а тому потребує особливого цілеспрямованого підходу до свого дослідження.

Отже, кожний вид криміналістичної експертизи повинен мати свої наукові основи, конкретні новітні методики, спираючись на які експерт-криміналіст здійснює судово-балістичні дослідження.

Глибоке розроблення наукових основ судово-балістичної ідентифікаційної експертизи можливе лише тоді, коли буде точно визначено коло положень, які входять до її наукових основ.

На нашу думку, поняття наукових основ судово-балістичної експертизи повинно охоплювати основоположні, методологічні для даного виду експертизи дані. До них належать: відомості про індивідуальність слідоутворюючих поверхонь гладкоствольної чи нарізної вогнепальної зброї; відомості про відносну сталість мікрорельєфу слідоутворюючих деталей зброї і слідоприймаючих об'єктів, яка визначається ідентифікаційним періодом; дані про механізм утворення слідів на снарядах та гільзах; відомості про варіаційність відображення ознак зброї на снарядах та гільзах залежно від впливу різних факторів; класифікація об'єктів (зброї, бойових припасів), слідів та ознак, що сприяє максимальній індивідуалізації об'єктів; дані про використання в судово-балістичній експертизі ефективних науково-технічних засобів, прийомів, методів та методик криміналістичного дослідження; відомості про прийоми виділення ознак, оцінки та про їх сукупність, необхідну для встановлення наявності або відсутності тотожності.

Загальновідомо, що кожний предмет матеріального світу є індивідуальним за сукупністю своїх ознак, які дають змогу відрізнити його від будь-якого іншого предмета у навколишньому середовищі. В судовій балістиці для індивідуалізації зброї, тобто для виділення конкретного зразка зброї, із сукупності певної системи її чи групи, виду, класу вивчаються ознаки зовнішньої будови слідоутворюючих деталей зброї та сукупність слідової картини, яка утворена цими ознаками на шроті, картечі, кулях та гільзах. Звідси випливає і завдання будь-якого ідентифікаційного

339. Сегай М.Я., Стринжа В.К. Актуальные проблемы экспертной технологии в условиях НТР // Криминалистика и судебная экспертиза. – К., 1984. – Вып. 29. – С. 3-7.

340. Сегай М.Я. Современные возможности судебных экспертиз в свете достижений науки и техники. – К.: РИО МВД УССР, 1987. – 72 с.

341. Сегай М.Я., Стринжа В.К. Судебная экспертиза материальных следов-отображений (проблемы методологии). – К.: Ін Юре, 1997. – 174 с.

342. Скорик Н.В. Развитие экспертного и научного потенциала Харьковского НИИ судебных экспертиз // Актуальные вопросы судебной экспертизы и криминалистики на современном этапе судебно-правовой реформы: Сб. науч.-практ. материалов (к 75-летию основания Харьк. НИИ судебных экспертиз им. засл. проф. Н.С. Бокариуса) / М-во юстиции Украины; ХНИИСЭ; редколлегия: М.Л. Цымбал, Э.Б. Ефремян, А.Ф. Дьяченко и др. – Харьков: Право, 1998.

343. Следы выстрела из огнестрельного оружия на каплях парафина: количественный активационный анализ как средство обнаружения сурьмы, бария и меди // Судебная экспертиза за рубежом, вып. 2. – М.: ВНИИСЭ, 1974.

344. Скрылев И. КС-23 наш полицейский карабин // Мастер ружье. – М.: 1997, № 1.

345. Словарь основных терминов теории и практики судебно-баллистической экспертизы. – М.: ВНИИСЭ, 1984.

346. Современное огнестрельное оружие. – Минск, 1997. – 188 с.

347. Смусин Я.С. Определение расстояния и угла выстрела из дробового ружья расчетным путем // Вопросы судебно-медицинской экспертизы. – М.: Госюриздат, 1954. – С. 109.

348. Смусин Я.С. Судебно-медицинская экспертиза поврежденных причиненных выстрелами из охотничьего ружья. – Л.: Медицина, 1971.

349. Современные возможности криминалистических экспертиз (учебное пособие для судей). – М.: ВНИИСЭ, 1982.

350. Соколовский З.М. Оценка заключений криминалистической экспертизы. – М.: 1959. – 22 с.

351. Скопенко С., Еременко В., Варфоломеева Т., Гончаренко В. Практика привлечения специалистов к участию в расследовании преступлений // Криминалистика и судебная экспертиза. – К., 1983. – Вып. 26. – С. 20-26.

352. Соколов С.М. Судебно-химическая экспертиза материалов, документов, копоти выстрела, волокнистых веществ и других вещественных доказательств. – М., 1964.

353. Сонис М.А., Пчелинцев А.М., Полуэктова Г.М. Исследование возможности определения последовательности нанесения огнестрельных повреждений при стрельбе из револьвера "Наган" // Экспертная практика и новые методы исследования, вып. 8. – М., 1982.

354. Сонис М.А., Пчелинцев А.М., Полуэктова Г.М. Методические рекомендации по определению дистанции выстрела из автомата конструкции Калашникова. – М.: ВНИИСЭ, 1980.

355. Сонис М.А., Пчелинцев А.М., Полуэктова Г.М. Определение

Урядовий кур'єр. - 1997.

321. Россинская Е.Р. Судебная экспертиза в уголовном, гражданском, арбитражном процессе. – М., 1996. – 224 с.

322. Ростов М.Н. Методы судебно-баллистической экспертизы // Методы эксп.-крим. исследований Сб. научных трудов. – вып. 29, М.: ВНИИСЭ, 1997.

323. Румянцев С.В., Парнасов В.С. Применение бета-толщиномеров покрытия в промышленности. – М.: Атомиздат, 1980.

324. Саврань В.С. Мисливець і його зброя. – К.: Здоров'я, 1971. – 196 с.

325. Саврань Л.Ф. К вопросу об определении убойной силы огнестрельного оружия // Криминалистика и судебная экспертиза, вып.15. – К., 1977.

326. Саврань Л.Ф. О возможности определения дистанции дробового выстрела по глубине внедрения дроби в преграду // Криминалистика и судебная экспертиза, вып. 23. – К., 1981.

327. Саврань Л.Ф. Определение дальности стрельбы по размеру осыпи дроби // Криминалистика и судебная экспертиза, вып. 19. – К., 1978.

328. Сапожников Ю.С., Юдин В.П. К вопросу об определении расстояния выстрела из огнестрельного оружия, заряженного дробью // Працы БОИМК і СЭ НКЮ БССР. – Минск, 1932.

329. Салтвевский М.В., Малышев В.Н. Из истории развития криминалистических подразделений МВД Украинской ССР // Криминалистика и судебная экспертиза. – К., 1979. – Вып. 19. – С. 10-15.

330. Салтвевский М.В. Криміналістика: підручник: У 2-х ч. Ч. 1. – Харків: Консум, Основа, 1999. – 416 с.

331. Салтвевский М.В. Про поняття доказів у новому кримінально-процесуальному законодавстві (пропозиції до законодавства) // Право України. – 1996. – № 1. – С. 52-54.

332. Самсонов Г.А. Оценка следователем заключения эксперта-криминалиста // Советская криминалистика на службе следствия. – М.: 1958, Вып. 10. – 97 с.

333. Сапун А.П., Сегай М.Я. 50 лет деятельности Киевского научно-исследовательского института судебной экспертизы. – К., 1967, Вып. 4. – С. 35-52.

334. Сапун А.П., Сегай М.Я. Актуальные проблемы процессуальной регламентации производства экспертиз // Юридические гарантии применения советских правовых норм и укрепление законности. – К.: КГУ, 1971. – С. 126-129.

335. Сборник Постановлений Пленума и определений коллегии Верховного Суда СССР. – М., 1964. – С. 13, 130.

336. Сегай М.Я. Актуальные проблемы экспертной деятельности // Криминалистика и судебная экспертиза. – К., 1972. – Вып. 9 – С. 154-160.

337. Сегай М.Я. Методология судебной идентификации. – К.: РИО МВД, 1970. – 225 с.

338. Сегай М.Я. Научно-технический прогресс и процессуальные формы привлечения специальных знаний при выявлении латентных следов // Криминалистика и судебная экспертиза. – К., 1981. – Вып. 23. – С. 16-21.

дослідження: виділення найбільш вузької групи об'єктів, аз неї – конкретного індивідуального об'єкта. Таким чином, у процесі дослідження експерт-криміналіст повинен прагнути виявити оптимальну кількість ознак, що дають можливість індивідуалізувати і ототожнити конкретний об'єкт.

Важко не переоцінити і таку вагому передумову ідентифікації, як вивчення та визначення ступеня сталості об'єктів, тобто їх відносної незмінності. Абсолютно незмінних об'єктів у природі взагалі немає. Всі об'єкти ідентифікації залежно від різних причин, часу, атмосферних явищ піддаються більшим або меншим змінам. Тому в будь-якому з видів судової ідентифікації необхідно вивчити й встановити механізм змінності об'єктів, визначити основні їх причини, а також відрізок часу, протягом якого ознаки об'єкта залишаються незмінними або змінюються неістотно і тому ототожнення предмета в даний період можливе. Тобто потрібно знати і вміти визначити ідентифікаційний період конкретних об'єктів судово-балістичного дослідження.

Звичайно, будь-які ознаки гладкоствольної вогнепальної зброї є лише відносно постійними, а не абсолютно постійними, оскільки навіть у процесі одержання експериментальних слідів вони зазнають певних змін, не кажучи вже про ті зміни, які з ними відбуваються під час вчинення злочину або за час неналежного зберігання та експлуатації гладкоствольної зброї після утворення слідів на місці події під дією зовнішніх факторів. Тому, на наш погляд, умовно ознаки вважаються сталими доти, доки їх зміни неістотні а поки їх можна використати для ідентифікації (ототожнення).

Все вищезазначене зобов'язує експерта-криміналіста знати, як і наскільки змінюються ті або інші ознаки від впливу різних суб'єктивних і об'єктивних факторів, що створює реальні засади можливості правильно оцінити збіги та відмінності ознак у процесі ототожнення гладкоствольної зброї.

Без глибокого вивчення своєрідності механізму утворення слідів зброї неможливо її ототожнення. Як відомо, ідентифікація об'єктів здійснюється за слідами, утворених у результаті взаємодії слідоутворюючого і слідоприймаючого об'єктів. Тому для кожної системи гладкоствольної зброї необхідно повно вивчати закономірності утворення конкретних слідів, відображення ознак зовнішньої будови слідоутворюючої поверхні зброї в окремих слідах, виявлених на місці події. Механізм утворення слідів на картечі, шроті, кулях та гільзах може бути різним – тиск, тертя, комбінована дія. Необхідність вивчення механізму слідоутворення викликана й тим, що без такого знання неможливо одержати відповідні експериментальні сліди та провести ідентифікацію. Залежно від механізму утворення слідів експерт обирає ефективні прийоми, засоби та методики судово-балістичного дослідження. Однією з важливих передумов, що визначають можливість успішного ототожнення об'єктів, є вивчення сталості відображення ознак слідоутворюючих деталей гладкоствольної зброї в слідах на шроті, картечі, кулях та гільзах.

Коли йдеться про сталість відображення індивідуальних ознак, звичайно мають на увазі окремі конкретні ознаки слідів зброї, а це не можна визнати правильним. Варто зазначити, що великою є також роль і загальних ознак

гладкоствольної вогнепальної зброї, особливо в тих випадках, коли з великої кількості екземплярів зброї необхідно відшукати одну, яка використовувалася при вчиненні злочину чи виявлена на місці події. Тому для вогнепальної зброї варто встановити, наскільки стало відбиваються як окремі індивідуальні, так і загальні ознаки, які чинники і якою мірою впливають на сталість відображення ознак.

Експертна оцінка ознак, виявлених у процесі судово-балістичного дослідження, триває протягом цього процесу експертного дослідження, а підсумкова є завершальною стадією ідентифікаційної судово-балістичної експертизи. Мета такої оцінки – встановити достатність комплексу ознак для індивідуалізації гладкоствольної зброї та сформулювати висновки про наявність або відсутність тотожності. Для правильного формулювання висновків судово-балістичної експертизи повинні бути розроблені надійні методики і прийоми оцінки ознак та критерії визначення їх індивідуальної сукупності [25-30, 108, 190-195, 337].

Теоретичні положення про індивідуальність об'єктів за своєю зовнішньою будовою, які обґрунтовані М.Я. Сегаєм і Б.І. Шевченком в трасології, повністю прийнятні і в ідентифікаційній судово-балістичній експертизі, про що свідчить сформульоване Є.С. Сташенком визначення про ознаки, якими є «відокремлені у процесі порівняльного дослідження сталі особливості (способи) виявлення якісних характеристик деталей зовнішньої будови, які служать для ототожнення та розрізнення об'єктів» [362].

Реальність слідоутворюючих поверхонь деталей гладкоствольної вогнепальної зброї є навіть у зовсім нових її екземплярах, що впливає з характеру виробничого процесу і чистоти обробки деталей. Експертна практика свідчить, що гладкоствольна вогнепальна зброя – це об'єкт складної будови, що складається з численних деталей. Ряд деталей зброї взаємодіє з гільзою, залишаючи на ній сліди.

У криміналістичній літературі більшість авторів сліди на гільзах поділяють на три групи залежно від моменту їх утворення: сліди, які утворюються на момент зарядження зброї і сліди, що утворюються безпосередньо під час пострілу зі зброї; сліди, які виникають під час викидання стріляної гільзи або патрону зі зброї [169, 190-195]. Механізм слідоутворення на гільзах відповідає послідовності взаємодії частин зброї під час пострілу, а тому його необхідно використовувати в експертній практиці.

Крім того, вогнепальна зброя ототожнюється також і за слідами, що містять відображені ознаки. До таких ознак належать різні конструктивні особливості, нерівності мікрорельєфу самої гладкоствольної вогнепальної зброї (слідоутворюючого об'єкта), а також відбиття зазначених нерівностей мікрорельєфу зброї в слідах на снарядах (шроті, картечі) та гільзах.

Загальні ознаки притаманні усім зразкам гладкоствольної зброї даної системи, і тому вони дають підставу для поділу зброї на класи, види та підрозділи всередині тієї чи іншої групи зброї. Загальні ознаки гладкоствольної зброї вчені-криміналісти поділяють на дві основні групи: ознаки будови окремих слідоутворюючих деталей зброї і ознаки, що характеризують зношеність окремих деталей гладкоствольної зброї.

Л., 1982.

304. Потапов С.М. Принципы криминалистической идентификации // Советское государство и право, № 1, 1940.

305. Прайс В. Аналитическая атомно-абсорбционная спектроскопия. – М.: Мир, 1976.

306. Притузова В.А. Заключение эксперта как доказательство в советском судопроизводстве // Приказ МВД Украины №140 от 9 марта 1992г. // Положение о деятельности экспертно-криминалистических подразделений органов внутренних дел Украины. – К.: МВД Украины, 1992.

307. Проспекты фирмы “Мосберг”.

308. Прохоров-Лукин Г.В. Криминалистические аспекты типологии взаимодействия // Криминалистика и судебная экспертиза, вып. № 41. – К.: Лыбидь, 1991.

309. Прохоров-Лукин Г.В. Информационная сущность механизма взаимодействия объекта исследований // Криминалистика и судебная экспертиза, вып. № 42. – К.: Лыбидь, 1992.

310. Прохоров-Лукин Г.В. Методологические проблемы судебно-экспертного ситуационного анализа // Современные достижения науки и техники в борьбе с преступностью: Тезы науч. конф. – Минск: МЮ Республики Беларусь, НИИПКК СЭ, 1992.

311. Прохоров-Лукин Г.В. Методологические аспекты судебно-экспертного исследования механизма взаимодействия материальных объектов // Криминалистика и судебная экспертиза, вып. № 45. – К.: Лыбидь, 1992.

312. Прохоров-Лукин Г.В. Гносеологические основы судебно-экспертного ситуационного анализа // Актуальные проблемы судебной экспертизы и криминалистики: Тезы научно-практической конференции. – К., 1993.

313. Пугачев А.В. Чувствительность радиоизотопных способов контроля. – М.: Атомиздат, 1976.

314. Пчелинцев А.М., Корнеев В.А., Калинина Н.А. Экспертное исследование свинцовых сплавов методом количественного безэталонового эмиссионного спектрального анализа // Методическое пособие для экспертов. – М.: ВНИИСЭ, 1983.

315. Пчелинцев А.М., Матюшкина Л.А. Применение атомно-абсорбционного анализа в баллистической экспертизе // Физические и химические методы исследования материалов и веществ, вып.23. – М.: ВНИИСЭ, 1976.

316. Рахунов Р.Д. Теория и практика экспертизы в советском уголовном процессе. – М., 1953. – 221 с.

317. Рейндль Р. Дактилоскопия и другие методы уголовной техники в деле расследования преступлений. – М.: Гостехиздат, 1927. – 332 с.

318. Револьверы и пистолеты мира. – М.: АСТ, 1996. – 142 с.

319. Родионов Р. Улучшить качество дробы // Охота и охотничье хозяйство. 1969, № 11. – С. 32- 33.

320. Розпорядження Президента України від 25.02.1997 // Про незадовільний стан виконання заходів щодо боротьби зі злочинністю //

Криминалистическое исследование вещественных доказательств физическими, химическими и биологическими методами, вып. 1. – М.: ЦНИИСЭ, 1969.

287. Одиночкина Т.Ф., Худяков В.З. Определение дистанции выстрела методом абсорбционного спектрального анализа // Труды ВНИИ МВД СССР, № 53, 1980.

288. Окунев Б.Н. Основы баллистики. – Л., 1943.

289. Орлов Б.В., Ларман Э.К., Маликов В.Г. Устройство и проектирование стволов артиллерийских орудий. – М., 1976.

290. Орлов Ю.К. Формы выводов в заключении эксперта // Методическое пособие. – М.: ВНИИСЭ, 1981.

291. Охотничье огнестрельное оружие отечественного производства. – М., 1969. – 220 с.

292. Палій В.М. Судова експертиза повинна бути неупередженою // Актуальные вопросы судебной экспертизы и криминалистики на современном этапе судебно-правовой реформы: Сб. науч.-прак. Материалов (к 75-летию основания Харьк. НИИ судебных экспертиз им. засл. проф. Н.С. Бокариуса) / М-во юстиции Украины: ХНИИСЭ; ред. Коллегия: М.Л. Цымбал, Э.Б. Ефремян, А.Ф. Дьяченко и др. – Харьков: Право. – 1998. – С. 21-24.

293. Пашко В.І. Наукові та методичні основи організації і використання експертно-криміналістичних обліків органів внутрішніх справ України. Автореф. Дис...канд. юрид. наук. – К., 1995. – С. 23.

294. Пантелеев И.Ф., Селиванов Н.А. Криминалистика. – М.: Юрид.лит., 1988.

295. Портнов М.Э., Устинов А.И. Охотничье огнестрельное оружие отечественного производства // Справочно-методическое пособие. – М., 1969. – С. 4-30.

296. П.ДЖ.Кокалис. Тук, тук... кто там? // Солдат удачи, № 9. – М., 1996.

297. Петрухин И.Л. Экспертиза как средство доказывания в советском уголовном процессе. – М., 1964. – 223 с.

298. Перцовский Е.С., Сахаров Э.В. Радиоизотопные приборы в пищевой, легкой и целлюлозно-бумажной промышленности. – М.: Атомиздат, 1972.

299. Петров Ю. Хит российского оружейного рынка. "ПОМПА" // Журнал "Ружье", № 1. – М., 1995.

300. Писаренко И.В., Молибога Н.П. и др. Криминалистическое исследование охотничьего огнестрельного оружия // Справочно-методическое пособие для экспертов-криминалистов и следователей. – К.: МВД УССР, 1987.

301. Положение об организации производства судебных экспертиз в экспертных учреждениях. – М.: МЮ СССР, 1972.

302. Полуэктова Г.М. Технологические сведения по изготовлению заводской дроби и картечи. – М., 1976.

303. Попов В.Л. Пути решения судебно-медицинской проблемы установления расстояния выстрела в пределах неблизкой дистанции // Актуальные вопросы теории и практики судебно-медицинской экспертизы. –

Загальними ознаками першої групи особливо багатий канал ствола гладкоствольної вогнепальної зброї: калібр каналу ствола, положення слідів газівідвідних отворів відносно інших слідів, особливості розташування початку первинних слідів тощо. Ці ознаки дають змогу встановити систему зброї, а дві останні – навіть поділити на групи.

У цьому випадку зі значними складнощами стикається експерт-криміналіст під час ідентифікації гладкоствольної мисливської, бойової, спеціального призначення вогнепальної зброї за слідами на шроті та картечі, де інколи можна визначити калібр ствола, але навіть за наявності великої ділянки сліду не можна встановити вид свердління ствола. Інших же ознак будови каналу ствола на шроті та картечі на жаль, як свідчить практика, не залишається. Деталі, які утворюють сліди на гільзах, також не достатньо інформаційно багаті на ознаки першої групи.

Що стосується загальних ознак другої групи (зношеність слідоутворюючих деталей), то найбільш докладно класифіковані та досліджені у криміналістиці ознаки тільки для стволів нарізної зброї. Ці ознаки дають змогу поділити зброю на більш вузькі групи, види, підрозділи всередині однієї системи.

Викладене вище засвідчує, що класифікація загальних ознак значною мірою сприяє індивідуалізації зброї, але будь-яка сукупність їх недостатня для ідентифікації гладкоствольної вогнепальної зброї. Правда, бувають випадки, коли більш детальне та глибоке вивчення загальних ознак зумовлює те, що вони переходять до розряду окремих. Такої позиції дотримуються Б.М. Комаринець [169-171] та інші криміналісти [190-195].

У теорії криміналістичної ідентифікації всі об'єкти поділяються на відносно незмінні та змінювані. Під час ідентифікації гладкоствольної зброї обов'язково необхідно врахувати ступінь змінюваності об'єктів, а також вивчати процеси перебігу та інтенсивності змін об'єктів ідентифікації, оскільки від цього часто-густо залежить вірогідність висновку експерта.

У криміналістичній літературі відрізок часу, протягом якого зміна об'єкта не є істотною і не перешкоджає його ототожненню, названий ідентифікаційним періодом. Спочатку цей період визначався як «відрізок часу, протягом якого можливим є ототожнення об'єкта» [25, 190-195] або «період, протягом якого зберігається в об'єкті сукупність ознак, що дають змогу його ототожнити» [337].

Питання про ідентифікаційний період не можна обмежувати розглядом сталості тільки об'єктів, що ідентифікуються, оскільки в кожному процесі ототожнення повинен бути ще й ідентифікуючий об'єкт, який також піддається змінам, від чого залежить можливість самого ототожнення. Тому дуже важливим є питання про сталість предметів, на яких зафіксовано відображення, або самого відображення (ознак).

У своїй практиці експерти-криміналісти нерідко стикаються з фактами, коли в результаті тривалого перебування в трупі кулі окислюються, піддаються корозії, і сліди на них стають непридатними для ототожнення зброї. Це стосується і гільз, що знаходяться після пострілу тривалий час у поганих атмосферних умовах.

Причини змін об'єктів ідентифікації можна поділити на: експлуатаційні, що залежать від механічних та фізичних властивостей взаємодіючих стінок ствола і оболонки, а також від фізико-хімічних процесів самого пострілу; атмосферні, які залежать від впливу навколишнього середовища під час зберігання зброї та снарядів після стрільби; навмисні пошкодження поверхні каналу ствола після пострілу. Виходячи з часу дії змін на процес слідоутворення, їх необхідно поділити на тимчасові (наявність різних речовин в каналі ствола – металізації, мастила, забруднень) і незворотні зміни (вплив пострілу та корозії).

Ідентифікаційне дослідження проводиться з метою визначення групової приналежності об'єктів, а також встановлення індивідуальної тотожності. Ідентифікація гладкоствольної вогнепальної зброї виконується за слідами-відображеннями, які утворюються на боєприпасах при пострілі – на набоях, гільзах, а також за частинами цілого предмета, розділеного на момент вчинення злочину, наприклад, загублений магазин, заряджений набій.

Більшість слідів на гільзах, снарядах і пошкоджених предметах утворюються внаслідок механічної взаємодії з наведеними вище його частинами, тому вони являють собою об'ємні сліди тиску, ковзання, тертя, обертання-ковзання. Таким чином, сліди бойка, переднього зрізу затвора, відбивача, кульові вм'ятини, пробоїни є слідами тиску, які утворені при прямолінійному русі, їх форма і розміри конформні слідоутворюючому об'єкту, що використовується при ідентифікації. Особливість деяких слідів зброї пояснюється їх складністю, поєднанням в одному сліді декількох простих форм, наприклад, тиску і ковзання.

В основі механізму утворення слідів вогнепальної зброї лежать одні й ті самі форми механічного руху, які розглядалися вище і характерні для утворення слідів злочину взагалі. Проте методика їх експертного судово-балістичного дослідження відрізняється лише деякими нюансами, насамперед, методами і прийомами одержання мікроскопічно малих зразків для порівняльного дослідження і оцінкою результатів такого порівняння. У методиці судово-балістичної експертизи використовуються ті самі стадії дослідження: огляд об'єктів, роздільне дослідження, порівняльне дослідження, аналіз і оцінка результатів порівняння та формулювання висновків.

Тут застосовуються ті самі прийоми порівняння: зіставлення, накладення, також використовується і техніка (МБС, МПК-1, МП-51, ПОН). Відмінність полягає в рівнях дослідження – макроскопічному і мікроскопічному. У першому випадку виготовляють об'ємну копію, наприклад, сліду бойка і порівнюють її безпосередньо з бойком зброї, або ж поміщають їх в поле зору порівняльного мікроскопа. Але частіш за все порівнянню підлягають сліди зброї на гільзі (снаряді), виявлені на місці події, зі слідами на гільзах (снарядах), одержаних експериментально з досліджуваної зброї. При цьому можливі всі прийоми порівняння і технічні засоби. Таким чином, методика ідентифікаційного дослідження слідів гладкоствольної вогнепальної зброї на гільзах багато в чому схожа з трасологічною методикою дослідження слідів-відображень взагалі.

269. Наказ МВС України № 62 від 26.01.1997 // Про затвердження положення про кримінальну міліцію України. – К.: МВС України, 1997.
270. Назначение и производство криминалистических экспертиз // Пособие для следователей и судей. – М.: ВНИИСЭ, 1976.
271. Наканиси К. Инфракрасные спектры и строение органических соединений. – М.: Мир, 1965.
272. Настольная книга охотника-спортсмена, т. 1. – М.: Физкультура и спорт, 1955. – 207 с.
273. Некрасов В.В., Пантелеев К.М. О новом морфологическом признаке выходной огнестрельной раны // Суд.-мед. эксперт, 1985, № 2.
274. Неразрушающий контроль // Акустические методы контроля. – М.: Высшая школа, 1991.
275. Нечаев А.Н. Разрыв и раздутие стволов // Охота и охотничье хозяйство, № 7, 1977.
276. Николаева С.А. Исследование процесса образования нитритов в твердых продуктах выстрела из канала ствола пистолета конструкции Макарова (ПМ) и гильз к нему методом абсорбционной спектроскопии в видимой области // Экспертная практика и новые методы исследования, вып. 16. – М., 1983.
277. Николаева С.А. Исследование состава водных экстрактов продуктов выстрела из охотничьего ружья и гильз к нему физико-химическими методами анализа в целях выявления возможности определения давности выстрела // Экспертная практика и новые методы исследования, вып. 6. – М., 1983.
278. Новиков В.С., Правиков А.А. Радиационная техника. Вып. 14. – М.: Атомиздат, 1977.
279. Новый метод определения малых дистанций выстрела от 0,5 до 5 см. // Судебная экспертиза за рубежом, вып. 1. – М.: ВНИИСЭ, 1973.
280. Носко Ю.Л. О классификации судебно-баллистических исследований // Криминалистика и судебная экспертиза, вып. 21. – К., 1980.
281. Нусбаум В.И. Некоторые вопросы судебно-баллистического исследования полиэтиленовых пыжей // Теоретические проблемы и практика трасологических и баллистических исследований. – М.: ВНИИСЭ, 1975.
282. Нусбаум В.И., Потапова Л.Ф. Определение металлов, входящих в состав продуктов выстрела, на тканях, пропитанных кровью // Экспертная практика и новые методы исследования, вып. 3. – М.: ВНИИСЭ, 1973.
283. Об упрощенном контактном методе определения расстояния выстрела // Информационное сообщение, вып. 24. – М.: ВНИИОП МВД СССР, 1969.
284. Обнаружение бария и сурьмы на руках как свидетельство применения огнестрельного оружия // Судебная экспертиза за рубежом, вып. 2. – М., 1974.
285. Обнаружение следов выстрела на руке стрелявшего // Экспертная практика и новые методы исследования, вып. 7. – М.: ВНИИСЭ, 1973.
286. Одиночкина Т.Ф. Использование метода атомно-абсорбционного спектрального анализа для определения дистанции выстрела //

коментар Кримінально-процесуального кодексу України за станом законодавства та постанов пленуму Верховного Суду України на 15 серпня 1997 р. / Відп. редактори В.Ф. Бойко, В.Г. Гончаренко. – К.: Юрінком Інтер. 1997. – С. 624.

255. Михеєнко М.М., Нор В.Г., Шибіко В.П. Кримінальний процес України: Підручник. – 2-ге вид. перероб. і доп. – К.: Либідь, 1999. – 516 с.

256. Михеєнко М.М. Проблеми розвитку кримінального процесу в Україні: Вибрані твори. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 240 с.

257. Мишин Ю.В. Определение прочностных и баллистических характеристик самодельного огнестрельного оружия // Новые разработки и дискуссионные проблемы теории и практики судебной экспертизы. – М.: 1984.

258. Мозговых Г.А. К вопросу об определении расстояния выстрела при стрельбе из обрезов охотничьих ружей // Проблемы криминалистики и судебной экспертизы. – Алма-Ата, 1965. – С. 126-128.

259. Молчанов В.И., Попов В.Л., Калмыков К.Н. Огнестрельные повреждения и их судебно-медицинская экспертиза. – Л.: Медицина, 1990.

260. Мотин О.Н. Применение профилографических методов исследования в экспертной практике СЭУ Минюста СССР // Экспертная техника, вып.68. – М., 1980.

261. Мотин О.Н. Принципы и возможности использования метода профилографии в трасологии и судебной баллистике при изучении микро- и макропризнаков следов // Криминалистика и судебная экспертиза, вып. 22. – К.: 1981.

262. Муқанов А.И. Атлас-руководитель по судебной медицине. – К.: Высшая школа, 1988.

263. Мураховский В.И., Федосеев С.Л. Оружие пехоты. Справочник. – М.: Арсенал. Пресс, 1992. – 390 с.

264. Мхитаров Г.А. О пределах точности установления дистанции выстрела по рассеиванию дроби // Сборник научных работ, вып. 1. – Вильнюс, Гос. изд-во полит. и научн. лит-ры, 1968. – С. 239.

265. Надгорный Г.М. К вопросу о законодательной регламентации комплексной экспертизы в уголовном судопроизводстве // Криминалистика и судебная экспертиза. – К., 1985. – Вып. 30. – С. 11-18.

266. Надгорный Г.М. Особенности заключения комплексной экспертизы // Криминалистика и судебная экспертиза. – К., 1977. – Вып. 15. – С. 15-51.

267. Наказ МВС України №30 від 18.01.1999р. // Про затвердження Положення про Державний науково-дослідний експертно - криміналістичний центр МВС України, штатів цього Державного центру, Типового положення про науково-дослідний експертно - криміналістичний центр при ГУМВС України в Криму, м. Києві та Київській області, УМВС України в областях, М. Севастополі та на транспорті, а також Типової структури цього центру. – К.: МВС України, 1999.

268. Наказ МВС України № 455 від 30 червня 1996 р. // Про забезпечення реалізації Концепції розвитку системи Міністерства внутрішніх справ. – К.: МВС України, 1996.

Коло завдань неідентифікаційного дослідження широке, воно стосується питань, пов'язаних зі встановленням не тотожності об'єктів, а лише зі встановленням системи, моделі зброї, визнання її вогнепальною, встановленням придатності зброї для стрільби та її бойових якостей (убивчої сили, дальності ураження); з'ясування, з якого боку пробитий отвір кулею, з якої системи зброї відстріляна гільза (куля), що виявлена на місці події; для якої зброї призначені бойові припаси, виявлені та вилучені у підозрюваного; як виготовлена зброя, бойові припаси (заводським, кустарним чи саморобним способом) і за допомогою яких інструментів; чи не використовувались виявлені в ході огляду чи обшуку предмети, пристрої для спорядження бойових припасів; де був той, хто стріляв. Як ідентифікаційні, так і неідентифікаційні дослідження проводяться в рамках судово-балістичної експертизи, тому розгляд їх проводиться одночасно.

Методика ототожнення зброї за слідами на кулях, шроті, картечі і гільзах полягає в такому. На балістичну експертизу слідчий надає: зброю, набой зі слідами осічок, кулі, шріт, клейтухи, прокладки, бойові припаси (набой до мисливської зброї) для одержання експериментальних порівняльних зразків. Варто зазначити, що недоцільно слідчому самому одержувати порівняльні зразки і надсилати їх на експертизу замість бойових припасів. Останні повинні бути того самого року випуску, партії, калібру, серії, що і досліджувані гільзи, кулі, шрот, картеч.

Експериментальний відстріл досліджуваної зброї проводить експерт у спеціальних умовах, застосовуючи кулевловлювачі, які дозволяють одержувати порівняльні зразки.

Порівняльне дослідження дослідної і експериментальної гільз проводиться за всіма слідами зброї, відображеними на гільзах, передусім бойка, переднього зрізу затвора (щитка колодки), які є на будь-якій гільзі, відстріляній з будь-якої зброї. Використання для ідентифікації інших слідів залежить від виду зброї і чіткості слідів. При достатній чіткості слідів ідентифікацію можна провести і за одним з них. Наприклад, сліди вікна ствольної коробки дуже інформативні і достатні для ототожнення за одним слідом.

Методика ототожнення зброї за снарядами більш складна, оскільки слід на кулі близький до поверхневого, утворений при ковзанні по достатньо довгій поверхні каналу ствола і являє собою складну систему відображень багатьох його профілів. Безпосереднє порівняння слідоутворюючого об'єкта зі слідом на снарядах не проводиться, оскільки реально здійснити його не можна. Для порівняльного дослідження одержують експериментальні снаряди шляхом відстрілу ототожнюваної зброї. Порівняння здійснюється опосередковано – досліджуваного сліду зі слідом експериментальним. Досліджувану та експериментальну кулі поміщають у спеціальний кулетримач і розташовують на предметних столиках МПК-1, обертаючи снаряд в полі мікроскопа, порівнюють ширину полів і нарізів, заміряють їх розміри, кут нахилу нарізів, вибирають відповідне збільшення; борозенки і валики розташовують у полі мікроскопа так, щоб кінець одних був початком інших. Однак застосування цього прийому не дозволяє в полі мікроскопа

одночасно порівнювати всі сліди на снарядах. Тоді порівнюють їх копії, які одержують шляхом прокатки куль по м'яких матеріалах (фользі, легкоплавкому металі, свинцю, воску та ін.). Одержані плоскі копії слідів фотографують і порівнюють фотознімки. Інколи вдаються до механічної розгортки; снаряд розрізають по вертикальній осі, оболонку розправляють, а потім фотографують і порівнюють знімки. Особливу складність при порівнянні слідів каналу ствола на снарядах являє оцінка одержаних збіжностей. Відомо, що траси за шириною можуть збігатись, але бути різними за висотою. Для цього проводять профілографічне дослідження і порівнюють профілограми.

Тепер перейдемо до методики ідентифікації гладкоствольної зброї за слідами на снарядах (шроті, картечинах, кулях). Саморобна вогнепальна зброя, яку застосовують злочинці, майже вся гладкоствольна. Тому ототожнення гладкоствольної зброї за слідами на шроті набуває сьогодні особливого значення для слідства. Методика ототожнення довгий час залишалась не розробленою. Вона не відома і в зарубіжній літературі. У 1958-1960 р.р. така методика була розроблена Ф.В. Гуциним, співробітником Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз імені заслуженого професора М.С. Бокаріуса і впроваджена в експертну практику. Розроблені Ф.В. Гуциним пристрої для одержання експериментальних слідів на шроті були захищені авторськими свідоцтвами. Методика дослідження надто складна і трудомістка, вона описується у спеціальній літературі для експертів-криміналістів. Якщо дуже стисло, то суть її полягає в одержанні зразків каналу ствола гладкоствольної зброї на експериментальному снаряді, який порівнюється зі слідами на шроті, вилученому з трупа. Для порівняння використовуються порівняльні мікроскопи і профілограми [81].

Важливою для експертної практики є методика ототожнення цілого за частинами зброї та бойових припасів. Відомо, що на місці події нерідко залишаються сліди-предмети, які утворилися внаслідок розділення цілого на частини, тому ототожнення цілого за частинами є важливим фактором при розслідуванні злочинів. У зв'язку з цим постають такі запитання: чи склали снаряд і гільза до розділення один патрон; чи зберігалась дана зброя в кобурі, виявленій і вилученій у підозрюваного; чи склали одне ціле дерев'яна щічка і револьвер, вилучений у звинуваченого. Оскільки сліди роз'єднання різні за механізмом утворення (механічне, хімічне, біологічне), остільки і методики, що використовуються, визначаються залежно від слідів. Наприклад, щоб встановити факт зберігання зброї в даній кобурі, використовують трасологічні методики, а для встановлення слідів металізації і змазки на кобурі – фізико-хімічні.

Але найбільш досконалим і сучасним методом дослідження мікрорельєфу поверхні куль, шроту, картечі, гільз є лазерне сканування за допомогою приладу «Рикошет», який є на «озброєнні» криміналістичних підрозділів НДЕКЦ при ГУ МВС України в м. Києві і являє собою науково-практичну розробку Національного гірничого університету.

Тепер перейдемо до розгляду неідентифікаційних судово-балістичних досліджень.

судбно-медичної експертизи пошкоджених, причинених вистрелом через преграду // Судбно-медична експертиза огнестрельних пошкоджених. – Л.: 1988.

239. Методика криміналістическої експертизи, Сб. № 5, ЦКЛ. – М., 1963.

240. Методика криміналістического дослідження холодної зброї та конструктивно схожих з нею виробів // НКМР МЮ України. – К.: 1999. – С. 3, 27-30.

241. Методические рекомендации по осмотру места происшествия в случаях применения огнестрельного оружия. – К.: Минздрав УССР, 1986.

242. Методика проведення балістичних випробувань мисливських (спортивних) гладкоствольних рушниць та виробів, які конструктивно схожі з ними, на відповідність криміналістичним вимогам. – К., 1999.

243. Методическое письмо по изъятию, упаковке и оформлению материалов, направляемых на криміналістическую экспертизу по исследованию свинцовых боеприпасов к охотничьим гладкоствольным ружьям, Казахский НИИСЭ. – Алма-Ата, 1975.

244. Ми маємо останній шанс зупинити мафіонізацію українського суспільства // Голос України, 1994. – С. 10.

245. Митричев В.С. Обзор экспертной практики криміналістического исследования следов выстрела, М.: ЦНИИСЭ, 1970.

246. Митричев В.С. Статистический анализ взаимозависимости относительных спектральных характеристик свинца // Статистические методы в криминологии и криміналістике, ВНИИСЭ. – М.: 1966.

247. Митричев В.С., Мамонов В.И. Определение давности выстрела // Социалистическая законность, № 1. – М.: 1976.

248. Митричев В.С., Педенчук А.К. Криміналістическое исследование следов выстрела методами инфракрасной спектрометрии // Экспертная техника, вып.35. – М.: ВНИИСЭ, 1971.

249. Митричев В.С., Самсонов Г.А. Криміналістическое исследование боеприпасов к охотничьим гладкоствольным ружьям // Методика криміналістической экспертизы, № 5. – М., 1963.

250. Митричев В.С., Торьяник В.В. Определение давности выстрела методом рентгеноструктурного анализа, М.: Труды ВНИИ МВД СССР, № 20, 1972.

251. Михеєнко М.М. Проблемы реформы судебного права // Проблемы юридической науки та правоохоронної практики: Зб. наук. пр. – К.: Укр. акад. внутр. справ, 1994. – С. 113-127. Надгорный Г.М. Взаимодействие наук при производстве судебной экспертизы // Криміналістика и судебная экспертиза. – К., 1968. – Вып. 5. – С. 126-134.

252. Митричев В.С., Щербак А.Д. Экспертиза боеприпасов к охотничьим ружьям проведена успешно // Следственная практика, вып. 82, М., 1969.

253. Михеєнко М.М. Доказывание в советском уголовном судопроизводстве. – К.: Вища школа, 1984. – С. 140.

254. Михеєнко М.М., Шибіко В.П., Дубинський А.Я. Науково-практичний

Українська академія внутрішніх справ. 1996. – С. 26-27.

220. Лукашевич В.Г. Интеграция современного научного знания и тенденции построения частных криминалистических теорий // Теоретические и практические проблемы обеспечения раскрытия и расследования преступлений криминалистики методами и средствами: Сб. науч. тр. – К.: Укр. акад. внутр. дел, 1992. – С. 6-17.

221. Лукашевич В.Г. Основы теории профессионального общения следователя: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09 / Укр. акад. внутр. дел. – К., 1993. – 44 с.

222. Лунеев В.В. Преступность в XXI веке (методология прогноза) // Социологические исследования. – 1996. – № 7. – С. 93-106.

223. Лунеев В.В. Преступность XX века. Мировые, региональные и российские тенденции. – М.: НОРМА, 1997. – 525 с.

224. Люминесцентный анализ. Под ред. Константиновой-Шлезингер М.А. Гос.изд-во физико-матем. лит. – М.: 1961.

225. Ляликов Ю.С. Физико-химические методы анализа. – М.: Химия, 1974.

226. Ляш А.О. Вещественные доказательства в досудебных стадиях уголовного процесса. – К.: 1991. – 80 с.

227. Малов О. Тромблон для киллера? // Оружейный двор. – М.: 1996. – № 2.

228. Манкевич С.А., Молдавер А.Т. Возможности применения импульсной фотографической установки в судебной баллистике // Криминалистика и вопросы судебной экспертизы, № 56. – Ташкент, 1978.

229. Манкевич С.А., Молдавер А.Т. Определение дистанции выстрела по осыпи дроби // Вопросы судебной экспертизы, вып.19. – Баку, 1977.

230. Манкевич С.А., Молдавер А.Т. Определение направления и дистанции выстрела по внешней баллистике дробового снаряда // Методические рекомендации. – М., 1977.

231. Маркевич В.Е. Ручное огнестрельное оружие, т. 1. – Л., 1937.

232. Мартинов К. Еще раз о “живительных” ружьях // Охота и охотничье хозяйство, 1962. – М. – № 11. – С. 34.

233. Материалы выставки “ОРУЖИЕ - 95”. – К., 1995.

234. Матусовский Г.А. Криминалистика в системе научных знаний. – Харьков: Вища школа, 1976. – 113 с.

235. Матусовский Г.А. Криминалистика в системе юридических наук и ее межнаучные связи. – Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09 / Всеоюз. Ин-т по изучению причин и разработке мер предупреждения преступности. – М., 1980. – 31 с.

236. Матусовский Г.А. Вопросы совершенствования системы криминалистики // Предмет и система криминалистики в свете современных исследований: Сб. науч. ст. / Редкол.: В.В. Клочков (отв. ред.). - М.: РИО ВНИИ проблем укрепления законности и правопорядка, 1988. – С. 82-84.

237. Машкова Г.С., Молчанов В.Л. Рассеивание ионов средних энергий поверхности твердых тел. М.: Атомиздат, 1980.

238. Мережко Г.В. Методика определения расстояния выстрела при

Деякі вчені-криміналісти вважають, що єдиним завданням криміналістичної експертизи є розв'язання питання про тотожність. Так, А.В. Дулов зазначає, що «криміналістична експертиза є ідентифікаційною. Саме це визначає її місце в системі інших видів судової експертизи...» [102]. А.Н. Ертевіцян також вважає, що криміналістична експертиза здійснюється «з метою встановлення тотожності об'єкта дослідження, що пов'язаний з подією злочину і ґрунтується на порівняльному вивченні не менш як двох об'єктів (досліджуваного та експериментального), які перебувають у відносно постійному співвідношенні за часом і умовами їх утворення» [427]. У зв'язку з цим він рекомендував виключити з компетенції криміналістичної експертизи всі питання, не пов'язані зі встановленням тотожності.

Зазначеними авторами не враховано, що криміналістична експертиза, крім розв'язання завдань ідентифікації різних об'єктів, вирішує набагато більше коло питань, безпосередньо непов'язаних із самою ідентифікацією.

Вивчення слідів, що відображають зовнішню будову об'єктів, які залишають сліди, а також є їх носіями, дає змогу судовій балістиці вирішувати, крім ідентифікаційних, й інші завдання, пов'язані з утворенням таких слідів та належних зазначеним об'єктам. На відміну від ідентифікаційних досліджень, розв'язання цих завдань дістало в практиці назву неідентифікаційних судово-балістичних досліджень.

Неідентифікаційними називаються такі дослідження, які не мають за мету встановити тотожність, а спрямовані на виявлення технічних явищ та обставин, пов'язаних з властивостями зовнішньої будови об'єктів, а також з процесами утворення слідів зовнішньої будови, і можуть бути проведені тими самими засобами та прийомами, які використовуються під час судово-балістичної ідентифікації в тій чи іншій її стадії. Так, за слідами снарядів на перешкодах можна встановити напрямок пострілу, дистанцію, з якої було здійснено постріл тощо.

Встановлення групової належності – це окрема криміналістична теорія, практична реалізація якої у судово-слідчій практиці дозволяє встановлювати схожість об'єктів і на цій основі відносити їх до класу, виду, роду чи групи. Встановлення родової (групової) приналежності було запропоновано М.В. Терзієвим як самостійний процес дослідження поряд з ідентифікацією [374]. М.В. Салтевський назвав цей процес групофікацією [330]. Суть цього процесу вони зводять до того, що досліджуваний об'єкт необхідно відносити до певного класу за його встановленим родом чи видом. Тому встановлення групової належності іноді називають класифікаційним, інколи діагностичним дослідженням. Матеріальний предмет, який має сталу зовнішню форму, наприклад рушниця, відносять до класу вогнепальної зброї. Коли визначають її вид, то кажуть, наприклад, що це гладкоствольна вогнепальна зброя спеціального призначення, бойова або мисливська.

Аналогічним є процес встановлення групової належності невідомих речовин, які не мають сталої зовнішньої форми, – сипких, рідких та газоподібних, коли властивості невідомої речовини порівнюються з властивостями речовини відомого виду, роду, класу або групи. На основі подібності порівнюваних властивостей речовин, що не мають сталої

зовнішньої форми, робиться висновок про віднесення їх до конкретної класифікаційної групи. Наприклад, виявлений вдома у злочинця порошок є порохом «Сокіл» і належить до класу металевих вибухових речовин.

Таким чином, в основі процедури встановлення групової приналежності лежить той чи інший метод порівняння ознак та властивостей об'єкта з матеріальними відображеннями їх на іншому об'єкті – носії відображення, при цьому процес дослідження закінчується встановленням не тотожності, а групової належності. Внаслідок цього за аналогією з відомими поняттями «ідентифікація» та «класифікація», суттю яких є порівняння, процес встановлення групової приналежності, згідно з дослідженням, проведеним М.В. Салтєвським, доцільно називати групофікацією [330].

Групофікація – це окрема криміналістична теорія, практична реалізація якої зводиться до встановлення загального (схожого) у двох порівнюваних об'єктах. Останні можуть бути: а) індивідуально визначені предмети (рушниця, гвинтівка, набой), які мають сталу зовнішню форму, котра дозволяє ототожнювати їх ціле; б) предмети, речовини (сипкі, рідкі), наділені лише властивостями, достатніми для віднесення речовин до однієї групи, виду, класу, роду. Наприклад, порох. У процесі групофікації обидва виступають носіями ознак та властивостей цілого і називаються відображаючими об'єктами.

Подальший розвиток встановлення групової належності дозволив інтерпретувати її, з одного боку – як першу стадію ідентифікації для пізнання загального в конкретному, а з другого, як самостійну методику криміналістичного дослідження для віднесення об'єкта до класу, роду, виду чи більш вузької групи.

Ідентифікація – це стадійний процес дослідження, що включає виділення окремого із загального. Так, починаючи порівняльне дослідження гільз гладкоствольної вогнепальної зброї, їх насамперед, і групують за розмірами (калібр). Потім кожну групу поділяють на більш вузьку за обсягом підгрупу за якоюсь заданою сукупністю ознак. З виділеною підгрупою роблять аналогічне, і так далі, доки не зв'яжуть об'єкти до двох, ідентифікуюче поле кожного з яких містить неповторну сукупність ознак. Таким чином, процес пізнання конкретного здійснюється через вичленення із загального. Звідси, групофікація завжди є першою стадією ідентифікації об'єктів, щодо яких принципово можливо встановлення тотожності.

Встановлення тотожності методом криміналістичної ідентифікації не завжди можливе внаслідок неповноти відображення. У таких випадках процес ідентифікації закінчується стадією групофікації. Наприклад, на місці вбивства виявлена мисливська куля 12-го калібру. Тим самим визначено вид та групу зброї (вогнепальна гладкоствольна зброя 12 калібру). Якщо у підозрюваного було вилучено рушницю 12-го калібру та набой, то це ще не означає, що постріл був здійснений з цієї зброї, оскільки виявлена куля може бути не придатна для ідентифікаційного дослідження. Зброя такого калібру є не тільки у злочинця. Однак встановлення групи кулі, обмеженої двома конкретними ознаками, дозволяє більш цілеспрямовано будувати розшукові та слідчі дії. Зрозуміло, що якби куля була придатна для ідентифікаційного

203. Лазари А.С., Сонис М.А. Состояние экспертной практики определения дистанции выстрела и перспективы ее развития // Обзорная информация, № 2. – М.: 1981.

204. Лисицын А.Ф. Упрощенный графический расчет дистанции выстрела по радиусу рассеивания дроби // Суд.-мед. экспертиза, № 3, 1982.

205. Лисицын А.Ф., Лопатьев А.А. Динамика рассеивания пороховых газов и ее значение для определения дистанции выстрела // Суд.-мед. экспертиза, № 2. – М.: 1976.

206. Лисицын А.Ф., Лопатьев А.А. Судебно-медицинские аспекты внешней баллистики дробового оружия // Суд.-мед. экспертиза, № 2, 1982.

207. Лисицын А.Ф. Монограмма для определения неблизкого расстояния выстрела по диаметру рассеивания дроби // Экспертная техника, вып. 14. – М.: ЦНИИСЭ, 1967, с.28.

208. Лисицын А.Ф. О принципах расчета неблизкого расстояния выстрела по диаметру рассеивания дроби. // Судебно-медицинская экспертиза и криминалистика на службе следствия. Материалы 3-го расширенного совещания судебно-медицинских экспертов Северного Кавказа, вып.5. – Ставрополь, 1967. – С. 177.

209. Лисицын А.Ф. Определение расстояния выстрела по плотности пораженной дробинами // Судебно-медицинская экспертиза, 1963, № 2. – С. 8-12.

210. Лисицын А.Ф. Судебно-медицинская экспертиза при повреждениях из охотничьего гладкоствольного оружия. М.: Медицина, 1968. – С. 144.

211. Лисицын А.Ф. Упрощенный графический расчет дистанции выстрела по радиусу рассеивания дроби // Суд.-мед.эксперт., вып.3, 1982.

212. Лисицын А.Ф. Экспериментальное определение расстояния выстрела по диаметру рассеивания дроби // Вопросы судебной экспертизы, вып. 5. – Баку, 1967. – С. 284-288.

213. Лисиченко В.К. Научные принципы судебной экспертизы // Криминалистика и судебная экспертиза. – К.: 1978. – Вып. 17. – С. 23-28.

214. Лисиченко В.К. Использование данных естественных и технических наук в следственной и судебной практике. – К.: КГУ, 1979. – 89 с.

215. Лисиченко В.К., Сабуров И.В. Развитие криминалистики и судебной экспертизы в первые годы советской власти в РСФСР и СССР // Криминалистика и судебная экспертиза. – К.: 1983. – Вып. 26. – С. 3-13.

216. Лисиченко В.К., Циркаль В.В. Виды участия специалистов на предварительном следствии // Криминалистика и судебная экспертиза. – К.: 1985. – Вып. 30. – С. 3-10.

217. Лисиченко В.К., Циркаль В.В. Использование специальных знаний в следственной и судебной практике. – К.: КГУ, 1987. – С. 66-67.

218. Лопатин В. Хорошо забытое и... новое // Оружие, Техника - молодежи, № 12. – М.: 1995.

219. Лисиченко В.К., Перебитюк М.В. Криміналістичне поняття пошукових науково-технічних засобів, види їх і призначення в розслідуванні злочинів // Актуальні питання розслідування злочинів у сучасних умовах: тактика, методика, інформаційне забезпечення: Збірник наукових праць. - К.:

182. Косоплечев Н.П. Осмотр места происшествия по делам, связанным с применением огнестрельного оружия. – М.: 1956.
183. Коченов М.М. Введение в судебно-психологическую экспертизу. – М.: 1980. – С. 68.
184. Кравченко Ю.Ф. Актуальные проблемы реформирования органов внутренних дел Украины (организационно-правовые вопросы). Автореф. дис. канд. юрид. наук. – Х., 1998.
185. Крамер Г. Математические методы статистики. – М.: 1948. – С. 276.
186. Криминалистическая техника. – М., 1959.
187. Криминалистическое исследование вещественных доказательств физическими, химическими и биологическими методами. – М.: ЦНИИСЭ, 1969. – 88 с.
188. Криминалистическое исследование боеприпасов к охотничьим гладкоствольным ружьям // Методические рекомендации. – М.: ВНИИСЭ МЮ СССР, 1979.
189. Криминалистическое исследование огнестрельного оружия. Отв. ред. Е.И. Сташенко, А.И. Устинов. – М.: ВНИИСЭ, 1987.
190. Криминалистика. – М., 1959.
191. Криминалистика. – М.: Спарк, 1998.
192. Криминалистика. – Мн: НКФ, 1996
193. Криминалистика // Учебник. – М.: Норма-Инфа, 1999. – 990 с.
194. Криминалистика. Учебник // Отв ред. Н.П. Яблоков. – М: Юрист, 1999.
195. Кубицкий Ю.М. // Судебная баллистика. – М.: ВЮЗИ, 1956.
196. Кузьмичов В.С. Следча діяльність: сутність, принципи, криміналістичні прийоми та засоби здійснення. – Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09/ Укр. акад. внутр. справ. – К. – 1996. – С. 36.
197. Кустанович С.Д. Судебная баллистика. – М., 1956.
198. Кустанович С.Д. Экспертиза для установления относимости исследуемого объекта к огнестрельному оружию // Советская криминалистика на службе следствия, вып. 14. – М., 1961. – С. 192-197.
199. Ладин В.Н., Михайлов Л.Е., Чистяков А.А. Боевые свойства обрезов малокалиберных винтовок // Криминалистика и судебная экспертиза, вып. 5. – К.: РИО МВД УССР, 1968. – С. 232-235.
200. Ладин В.Н., Изметинский Н.Л., Чистяков А.А. Исследование боевых свойств охотничьих обрезов 16 калибра в судебно-баллистической экспертизе // Криминалистика и судебная экспертиза, вып. 4. – К., РИО МВД УССР, 1967. – С. 238-245; они же. Судебно-баллистическое исследование боевых свойств обрезов охотничьих ружей 12 калибра // Криминалистика и судебная экспертиза, вып. 6. – К., РИО МВД УССР, 1969. – С. 273-277.
201. Лазари А.С. Использование полимерных материалов при проведении трасологических и судебно-баллистических исследований // Экспертная техника, вып. 39. – М.: 1972.
202. Лазари А.С., Орлов Ю.К., Нусбаум В.И. Использование экспертом-баллистом материалов уголовного дела (методические рекомендации) // Экспертная техника, вып. 69, М.: 1981.

дослідження, то в даному разі можна було б ототожнювати кулі за слідами.

Серед неідентифікаційних судово-балістичних досліджень гладкоствольної вогнепальної зброї найбільш часто в слідчій практиці зустрічаються такі: питання про технічну справність гладкоствольної вогнепальної зброї; питання про придатність зброї до стрільби; придатність до здійснення окремих пострілів; питання про можливість пострілу без натискання на спусковий гачок за певних обставин; питання про належність предметів, що стріляють, до вогнепальної зброї.

З урахуванням викладеного всі неідентифікаційні питання в судовій балістиці можна поділити на такі групи: діагностичні, ситуаційні: 1) визначення стану вогнепальної зброї та бойових припасів (чи є справними надані на дослідження зброя або бойові припаси; чи придатна зброя для стрільби; якою є кінетична енергія кулі у разі пострілу даним набоем тощо); 2) встановлення обставин, за яких відбулися конкретні дії (з якої відстані зроблено постріл у предмет, на якому є осип шроту; яка з представлених на дослідження куль або гільз вистріляна першою; з якого місця було зроблено постріл; кулею або шротом здійснювався останній постріл із зброї та ін.); 3) можливість настання або вчинення певних дій (чи можливим є здійснення з даної зброї пострілу без натискання на спусковий гачок за певних умов, чи можлива прицільна стрільба на 20 м. з даної саморобної зброї, чи можна ідентифікувати зброю за слідами на даній кулі або гільзі тощо); 4) визначення способу та причини виникнення конкретних пошкоджень (чи є дане пошкодження вогнестрільним, якою є причина деформації снаряду, гільзи, чому відбуваються осічки під час стрільби з даного пістолета, до або після останнього пострілу утворена вм'ятина на стволі, якою є причина розриву ствола даної зброї, чи не було рикошету даної кулі до потрапляння у потерпілого тощо); 5) встановлення механізму певних дій та утворення слідів (яким є механізм зламу ложа рушниці, чи не утворилися сліди на снаряді під час пострілу із змащеного ствола, яким є механізм утворення деформації на гільзі тощо).

Висновки неідентифікаційної експертизи, так само, як і висновки ідентифікаційної експертизи, лише тоді можуть бути використані у розслідуванні, коли вони науково обґрунтовані. Як уже було зазначено, в наукові основи ідентифікаційної судово-балістичної експертизи входять певні наукові положення. Проте вони не можуть бути визнані і науковими положеннями неідентифікаційної експертизи, за винятком двох: наявності розроблених прийомів, методів та методик дослідження; прийомів оцінки даних, одержаних у процесі дослідження зброї, бойових припасів або слідів їх дії.

На наш погляд, наукові основи неідентифікаційної судово-балістичної експертизи визначаються такими положеннями: 1) поширенням основних теоретичних положень криміналістичної експертизи речових доказів на неідентифікаційні дослідження судово-балістичних об'єктів; 2) перевіреніми практикою результатами криміналістичних експериментальних наукових досліджень в галузі розв'язання неідентифікаційних питань судової балістики; 3) даними галузей науки та техніки, в яких вивчаються судово-

балістичні об'єкти (ці дані повинні модифікуватися та пристосовуватися до специфічних цілей та завдань криміналістичної експертизи); 4) розробленими класифікаціями зброї, бойових припасів та інших криміналістичних понять, наприклад, дистанції стрільби; 5) перевіреними практикою прийомами, методами та методикою дослідження, а також виготовленою з цією метою технічною апаратурою.

Немає потреби докладно пояснювати зазначені положення, оскільки багато які з них зрозумілі й без описів.

Неідентифікаційні судово-балістичні дослідження дозволяють визначити: 1) стан вогнепальної зброї і бойових припасів; 2) обставини, за яких виконувалися певні дії; 3) можливість виконання певних дій; 4) механізм виникнення пошкоджень і мікрочастинок-накладень. Розглянемо їх докладніше.

Судово-балістичне дослідження зброї для визначення його стану дозволяє встановити: чи є даний предмет вогнепальною зброєю, чи придатний він для стрільби і які його балістичні характеристики (убивча сила, дальність польоту кулі та ін.); яка давність пострілу з даної зброї; чи є даний предмет снарядом, якого зразка, для якої зброї.

Зараз абсолютна давність пострілу не встановлюється, хоча вирішується питання: чи проводилась стрільба зі зброї після її останнього чищення та змащування; яка метална речовина використовувалась при стрільбі зі зброї, вилученої у підозрюваного. Для розв'язання цих питань зброєю потрібно належним чином упакувати, а саме: ствол заткнути ватною; якщо передбачається тривале зберігання – ствол зброї треба протерти декілька раз марлевими тампонами, які поміщають в конверти, а потім в поліетиленові пакети.

Значну групу завдань неідентифікаційного дослідження складає встановлення обставин, за яких відбулись певні дії, наприклад, з якого боку зруйнована перешкода (розбите скло, зроблена пробоїна); з якої відстані стріляли, як була розташована зброя відносно потерпілого, яка черговість кульових пошкоджень, яка послідовність пострілів.

Так, дистанція пострілу (близького) визначається за особливостями відкладень продуктів пострілу (кіптяви, мастила, порошинок, металізації); напрямок польоту снаряду встановлюють на місці події шляхом візування за участю спеціаліста, а також за допомогою експертизи, якщо зібрані необхідні дані.

Для візування потрібні дві відмітки (пробоїни) снаряду. Ці сліди з'єднують ниткою (шпагатом) або лазерним променем за допомогою лазерного проектора, напрямок якого вкаже траєкторію польоту снаряду; уявно продовжуючи її, можна визначити місце, з якого стріляли. Якщо кульові пробоїни точно зафіксувати відносно площини землі та об'єкта, в якому вони знаходяться, то за допомогою експертизи можна розв'язати це завдання.

Відносно положення потерпілого і зброї визначається комплексним дослідженням, як правило, судовим медиком і експертом-балістом. Для цього треба надати всі матеріали справи.

калібра оружия. – М.: ВНИИ МВД СССР, 1981.

164. Колмаков В.П., Ароцкер Л.Е. Правильно использовать заключение экспертизы на предварительном судебном следствии // Социалистическая законность, 1965. – С. 31.

165. Колмаков В.П. Методы контроля в учреждениях судебной экспертизы за качеством экспертных заключений // Вопросы судебной экспертизы. – Баку, 1967. – 33 с.

166. Колосова В.М., Митричев В.С., Одиночкина Т.Ф. Спектральный эмиссионный анализ при исследовании вещественных доказательств. – М.: ВНИИ МВД СССР, 1974.

167. Кольчужкин А.М., Учайкин В.В. Введение в теорию прохождения частиц через вещество. – М.: Атомиздат, 1978.

168. Клочков В.В., Образцов В.А. Преступление как объект криминалистического познания // Вопросы борьбы с преступностью. Вып. № 42. – М.: Юрид. лит., 1985. – С. 44-45.

169. Комаринец Б.М. Криминалистическая идентификация огнестрельного оружия по стрелянным гильзам. – М., 1945.

170. Комаринец Б.М. Судебно-баллистическая экспертиза. – М., 1974.

171. Комаринец Б.М., Митричев В.С. Современные проблемы судебной баллистики // Современные методы исследования вещественных доказательств. – М.: 1967.

172. Коментар судової практики з кримінальних справ // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 1996, № 6. – С. 176.

173. Комплексное судебно-баллистическое исследование боеприпасов к охотничьим гладкоствольным ружьям // Учебно-методическое пособие. – М.: ВНИИСЭ, 1979.

174. Коновалова В.Е., Сербулов А.М. Тактика допроса при расследовании преступлений. – К.: РИО МВД, 1978. – 112 с.

175. Коновалова В.О. Проблемы правомірності використання науково-технічних засобів у кримінальному судочинстві // Використання досягнень науки і техніки у боротьбі зі злочинністю: Матеріали науково-практичної конференції/ Відп. ред. В.С. Зеленецький, Л.В. Дорош. – Харків: Право, 1998.

176. Конституція України. – Харків: Консум, 1996. – С. 48.

177. Концепція розвитку судово-правової реформи України // Урядовий кур'єр. – 1993. (1 червня).

178. Костицкий М.В. Введение в юридическую психологию: методологические и теоретические проблемы. – К., 1990. – 259 с.

179. Корнеев В.А., Пчелинцев А.М., Матюшкина Л.А. Определение дистанции выстрела из малокалиберного оружия с помощью количественного ЭСА кислотных вытяжек из мишеней // Применение физических и химических методов в судебной экспертизе. – М.: ВНИИСЭ, 1982.

180. Корольков А.В., Новый прибор для определения времени полета пули // Экспертная техника, вып. 14. – М.: ЦНИИСЭ, 1967. – С. 56-60.

181. Корухов Ю.Г. Криминалистическое исследование оружия, боеприпасов и следов их применения // Криминалистика. – М., 1987. – С. 153-174.

быстрых заряженных частиц в твердых телах. – М.: Атомиздат, 1980.

147. Калиновская Л.Т., Тарасова И.А. Исследование свинцовых боеприпасов к гладкоствольным ружьям с использованием прерывистой дуги переменного тока // Криминалистическое исследование охотничьего оружия и боеприпасов, ВНИИСЭ, ХНИИСЭ. – М., 1973.

148. Калмыков К.Н. Применение метода цветных отпечатков для обнаружения частиц трассирующего и зажигательного составов в области входного огнестрельного повреждения // Вопросы судебной медицины и криминалистики. – Тернополь, 1968.

149. Камлык Н.И., Смеян Л.С. Криминологический анализ экономической преступности в Украине и некоторые прогностические оценки ее развития // Бюллетень законодательства і юридичної практики України. – 1994. № 2. – С. 38-46.

150. Капсюли-воспламенители центрального боя для патронов охотничьих ружей. Технические условия. ГОСТ 7574-71, ГКС СМ СССР, 1979.

151. Клаус Дитлер Поль. Естественна-наука криминалистика. – М., 1985.

152. Клименко Н.И. Криминалистические знания в структуре профессиональной подготовки следователя. – К.: Вища школа, 1990. – 13 с.

153. Клименко Л.Д. Расчет скорости полета снарядов различной формы и размеров по расстоянию выстрела // Экспертная техника, вып. 72. – М., 1981.

154. Клименко Л.Д. Определение расстояния выстрела из дробового ружья методом последовательных приближений // Экспертная техника, вып. 69. – М., 1981.

155. Кибардин С.А., Макаров К.А. Тонкослойная хроматография в органической химии. – М.: Химия, 1978.

156. Кибернетика. Становление информатики. – М.: Наука, 1986. – 192 с.

157. Кириченко А.А., Тимошенко Б.Ф. Собираение и использование микрообъектов при расследовании преступлений. – Днепропетровск: ДДУ, 1993. – 160 с.

158. Кирхнер Ю. Тонкослойная хроматография, 1 т., 2 т. – М.: Мир, 1981.

159. Китаев Ю.М., Андронов С.И. Определение оружейного масла в области входного огнестрельного отверстия флюориметрическим методом // Материалы научного симпозиума по химико-биологическим методам исследования вещественных доказательств, Ташкентский НИИСЭ, 1970.

160. Козубовский С.Ф. Корреляционные экстремальные системы. – М.: Наукова Думка, 1973.

161. Колдин В.Я. Роль вероятностного заключения эксперта // Советская юстиция, 1962, № 15-16. – С. 17-19.

162. Колесниченко А., Коновалова В. Вероятные заключения криминалистической экспертизы // Социалистическая законность, 1956, № 10. – С. 37-39.

163. Колев И., Одиноккина Т., Аграфенин А., Димитров Д., Торяник В. Применение рентгенофлуоресцентного, нейтронно-активационного и атомно-абсорбционного анализа для определения дистанции выстрела, вида и

Трапляються випадки, коли звинувачений посилається на несправність зброї і висуває версію про те, що постріл стався без натискання на спусковий гачок внаслідок, наприклад, падіння, трясіння зброї та ін.

Таку зброю необхідно вилучати з особливою обережністю, не можна змінювати положення частин зброї, можна лише розрядити її (витагати магазин і патрон з патронника), зазначивши всі виконані дії в протоколі.

При перевірці версій про самогубство із застосуванням вогнепальної зброї необхідно встановити, чи міг потерпілий власноручно завдати ушкодження, яке при цьому повинно бути положення зброї? Дати відповідь на це має комплексна експертиза, для виконання якої необхідно зібрати матеріали справи і визначити точне розташування каналу поранення у тілі потерпілого.

Встановлення механізму виникнення вогнепальних ушкоджень має принципове значення для практики розслідування злочинів. Чи є ушкодження кульовим? Яка причина деформації снаряда і які перешкоди він подолав? Відповіді на ці запитання дозволять будувати розшукові версії і можуть змінити напрямок слідства. На твердих предметах (листовий метал, сухе дерево) розмір наскрізного отвору, як правило, відповідає діаметру кулі, а на дні «сліпої» пробоїни відображається мікрорельєф передньої частини кулі. Складніше вирішити ці завдання, коли перешкода повністю зруйнована. Тут можливі два варіанти: 1) у перешкоді є кульовий отвір і вона ціла (кульовий отвір у віконному склі); 2) перешкода повністю зруйнована (скло розбите і осколки його розкидані всередині приміщення).

Кульова пробоїна – це результат механічної дії твердого тіла, яке рухалось з великою швидкістю, попереду якого виникає ударна газова (повітряна) хвиля. Куля утворює отвір і передає енергію перешкоді, яка разом з ударною хвилею прогинає перешкоду, котра навколо пробоїни розтріскується, внаслідок чого утворюються радіальні тріщини невеликої довжини і дуже вигнуті «зламани». Це перша ознака кульової пробоїни. Проте скло можна пробити сталеву кулькою, випущеною з гумової рогатки, або ж кинути кульку рукою. У склі буде отвір, схожий на кульовий, але радіальні тріщини будуть довгими і прямими.

У другому випадку скло повністю зруйноване шротом снарядом, каменем або видавлене рукою. Злочинці нерідко руйнують скло рукою зсередини приміщення, збирають осколки і викидають їх назад для того, щоб інсценувати проникнення у приміщення. Для викриття інсценування і встановлення факту, з якого боку зруйноване скло і яким предметом, необхідно серед осколків вибрати декілька з радіальними тріщинами і дослідити їх поверхню. Згідно з ознаками, уперше дослідженими Матвеевим, на радіальних і концентричних тріщинах осколків виникають характерні віялоподібні сліди «звиви», які своєю ширшою частиною на радіальних тріщинах звернуті в бік руху кулі, а на концентричних (кругових) з радіальними – навпаки. Оглядаючи осколки при боковому чи відблисковому освітленні, неважко визначити, з якого боку було зруйноване скло. При цьому, який бік внутрішній, а який зовнішній, встановлюється за додатковими ознаками, наприклад, наявністю слідів замазки, забрудненню

скла, окисленню його та ін [25, 78, 90, 108, 130, 190-195].

Експериментально (М.В. Салтєвський, 1951 р.) було встановлено, що кинути камінь рукою (мускульною силою), снаряд – металевий шарик з гумової рогатки можна зі швидкістю не більше як 50 м/сек. При цьому радіальні тріщини на склі будуть довгими та прямими, а віялоподібні «звиви» на них пологі (мають невеликий кут з поверхнею). Це характерна ознака для руйнування скла не кулею, швидкість якої значно перевищує 50 м/сек. Для кулі «звиви» на радіальних тріщинах круті.

Снаряд, руйнуючи перешкоду, деформується сам. Все залежить від співвідношення твердості снаряду і перешкоди. Снаряд, вдаряючись об сталеву або іншу міцну перешкоду, розплющується при прямолінійному русі і набуває іншої форми при зіткненні з перешкодою. На снарядах, які пробіли перешкоду, залишаються її мікросліди, частки скла, фарби, штукатурки, впресовані у поверхню снаряду (оболонку). Мікроскопічні дослідження дозволяють визначити вид і приблизний склад часток. Характер руйнувань перепони містить певну інформацію і про зброю. Якщо куля не відповідає калібру зброї, то при польоті вона «перевертається» і розриви при цьому бувають у верхній частині, внаслідок влучення її в ціль «боком» – циліндричною частиною. Найбільш сильно деформуються безоболонкові свинцеві кулі і шріт, картеч на шротинах, нерідко виникають сліди ковзання, схожі на сліди каналу ствола. Останнє необхідно мати на увазі при направленні шроту на експертизу.

естествознания // Вопросы философии, 1966. – С. 74.

128. Зубов К.Н. Определение скорости полета пули // Вопросы криминалистики и судебной экспертизы, вып. 2. – Душанбе, 1962. – С. 276, 277.

129. Зуев Е.И. Обнаружение, фиксация и изъятие следов. – М., 1969.

130. Идентификационное исследование огнестрельного оружия. Метод, пособие для экспертов. отв. ред. Е.И. Стащенко. – М.: ВНИИСЭ, 1985.

131. Измерительная техника, автоматизация контроля и управления. – М.: Изд-во Стандартов, 1978. – С. 29.

132. Изметинский Н.Л. Влияние длины ствола на скорость пули // Труды ВНИИОП, № 9. – М., 1965.

133. Изметинский Н.Л. Деформация дроби при выстреле // Охота и охотничье хозяйство, № 5, 1982.

134. Инструкция об организации производства комплексных медико-криминалистических и медико-автотехнических экспертиз в судебно-экспертных учреждениях МЮ СССР и МЗ СССР. – М., 1982.

135. История винтовки от пищали до автомата. – М., 1992. – 64 с.

136. Исследование продуктов выстрела в экспертизе огнестрельных поврежденных методом эмиссионного спектрального анализа. Методическое письмо. – М.: ВНИИОП МООН СССР, 1968.

137. Исследование следов выстрела посредством активационного анализа // Бюллетень переводов зарубежной литературы. – № 13. – М.: ВНИИСЭ, 1973.

138. Исследование следов коפותи на одежде преступника позволяет определить положение в момент выстрела // Бюллетень переводов зарубежной литературы, № 10, ВНИИСЭ. – М., 1971.

139. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз затверджена Наказом Міністерства юстиції України 08.10.98 р. № 53/5 // Юридичний вісник України. – 1998. – № 46.

140. Іщенко А.В. Проблеми підготовки експертів-криміналістів вищої освіти // Проблеми підвищення рівня підготовки кадрів для органів внутрішніх справ: Матеріали науково-практичної конференції. – К.: Українська академія внутрішніх справ. – 1993. – С. 125-127.

141. Іщенко А.В. Проблеми розвитку наукових досліджень у галузі судової експертизи. – К.: Укр. акад. внутр. справ, 1995. – 150 с.

142. Іщенко А.В. Методологічні та організаційні проблеми розвитку криміналістичних наукових досліджень: Автореф. дис. д-ра юрид. наук.: 12.00.09/ Укр. акад. внутр. справ. – К., 1996. – 37 с.

143. Іщенко А.В., Карпов Н.С. Научное обеспечение практики борьбы с преступностью. – К., 1997. – 136 с.

144. Ієрусалімов І.О. Інформаційне забезпечення використання науково-технічних досягнень у розслідуванні злочинів: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Нац. акад. внутр. справ України. – К., 1998. – С. 16-17.

145. Казицина Л.А., Куплетская Н.Б. Применение Уф-, ИК- и ЯМР-спектроскопии в органической химии. – М.: Высшая школа, 1971.

146. Калашников Н.П., Ремизович В.С., Рязанов М.И. Столкновение

1974. – 52 с.

108. Ермоленко Б.Н. Теоретические и методические проблемы судебной баллистики. – М.: РИО МВД УССР, 1976.

109. Жбанков В.А. Концептуальные основы установления личности преступника в криминалистике. Автореф. дисс. докт. юр. наук. – М., 1995. – 44 с.

110. Журавель В.А. К вопросу о правомерности и допустимости тактических приемов допроса // Проблемы государства и права: Темат. СБ. науч. тр. – К.: УМК ВО, 1992. – С. 131-135.

111. Закатов А.А., Оропай Ю.Н. Использование научно-технических средств и специальных знаний в расследовании преступлений. – К.: РИО МВД УССР, 1980. – С. 104.

112. Закон Украины «Об оперативно-розыскной деятельности» // Ведомости Верховного Совета Украины. – 1992. – № 22. – С. 303.

113. Закон Украины «Про міліцію» // Відомості Верховної Ради УРСР, – 1991. – № 4. – С. 20.

114. Закон Украины «Об информации» // Ведомости Верховного Совета Украины. – 1992. – № 48. – С. 650.

115. Закон Украины «Об организационно-правовых основах борьбы с организованной преступностью» // Голос Украины. – 1993.

116. Закон Украины «Про судову експертизу» // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 28. – С. 232.

117. Закон України «Про Службу безпеки України» // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 27. – С. 382.

118. Закон Российской Федерации «Об оружии» // Бизнес и безопасность, № 9, 1993. – С. 74.

119. Зажигаев Л.С. и др. Методы планирования и обработки результатов физического эксперимента. – М.: Атомиздат, 1978.

120. Зевин А. Пробивное действие пуль // Ворошиловский стрелок, 1939 - № 14. – С. 12.

121. Зейдель А.Н., Калитеевский Н.И., Липис Л.В., Чайка М.П. Эмиссионный спектральный анализ атомных материалов. Гос.изд. физико-матем.лит. – Л., М., 1960.

122. Зейдель А.Н., Островская Г.В. Вакуумная спектроскопия и ее применение. – М.: Наука, 1976.

123. Зернов А.А. и Крейцер Б.А. Стрельба дробью охотничья и спортивная. – М., 1930. – С. 25.

124. Золотов А.В. Исследование возможности определения угла выстрела в тонкую преграду с неблизкого расстояния по пояску обтирания математическим путем // Экспертная практика и новые методы исследования, вып. 14. – М., 1982.

125. Зорин Г.А. Теоретические основы криминалистики. – Минск: Амалфея, 2000. – С. 416, 608.

126. Зотов Б. Заключение экспертов в вероятной форме недопустимо // Социалистическая законность, 1955, № 4. – С. 66-68.

127. Зотов А.Т., Аехнер В.В. Особенности развития метода

РОЗДІЛ 2.

ВИДИ СУДОВО-БАЛІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ГЛАДКОСТВОЛЬНОЇ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ

Одним з видів криміналістичних досліджень є судово-балістичні, за допомогою яких встановлюються фактичні дані стосовно обставин кримінальної справи, пов'язаної із застосуванням гладкоствольної вогнепальної зброї, які дозволяють надати правильну кримінально-правову оцінку події, що розслідується, отримати докази вини або невинності конкретної особи.

Судово-балістичні дослідження дозволяють вирішувати завдання як ідентифікаційного, так і неідентифікаційного характеру, причому, як вказував Б.М. Комаринець, вони іноді бувають так тісно взаємопов'язані між собою, що в окремих випадках успішне вирішення ідентифікаційних завдань можливе лише після вирішення неідентифікаційних і навпаки [170, с.110].

Протягом тривалого часу у науковій та навчальній літературі з криміналістики питання щодо класифікації судово-балістичних досліджень залишалося дискусійним, оскільки за основу класифікації пропонувалися різні критерії. Так Б.М. Ермоленко пропонував поділ судово-балістичної експертизи на ідентифікаційну і неідентифікаційну [108, с. 9], Б.М. Комаринець класифікував судово-балістичні дослідження за шістьма видами (неідентифікаційне дослідження вогнепальної зброї, дослідження слідів пострілу у вогнестрільній зброї, дослідження бойових припасів, дослідження слідів пострілу на уражених перешкодах, на особі, яка здійснила постріл, та на стріляних кулях і гільзах) – залежно від об'єкту дослідження [170, с. 34-35], О.Р. Шляхов поділяв їх на три види відповідно до формули предмет-об'єкт-метод [410, с. 45].

Критично проаналізувавши існуючі класифікації, Ю.Л. Носко запропонував покласти в основу класифікації судово-балістичних досліджень визначену А.І. Вінбергом [64, с. 71-75] диференціацію завдань експертизи на ідентифікаційні, діагностичні та ситуаційні, доповнивши цей перелік стосовно судово-балістичної експертизи класифікаційними завданнями. Таким чином, згідно із запропонованою Ю.Л. Носко класифікації, всі судово-балістичні дослідження залежно від завдань, які вирішуються, поділяються на чотири види: ідентифікаційні, класифікаційні, діагностичні, ситуаційні [280, с. 91-94]. Визначена вище класифікація вважається найбільш досконалою та оптимальною і отримала найбільше поширення у криміналістичній літературі.

Однак, разом з тим, вбачається, що питання стосовно віднесення окремих судово-балістичних досліджень до того чи іншого класифікаційного виду залишається дискусійним. Так, Ю.Л. Носко дослідження щодо встановлення належності об'єкта до вогнепальної зброї відносить до виду класифікаційних, а встановлення можливості здійснення пострілу із зброї без нагискання на спусковий гачок – до діагностичних [280, с. 93]. Такої точки зору дотримуються В.Є. Бергер та Я.В. Рибалко [36, с. 4]. В.Г. Гончаренко вважає

дослідження можливості здійснення пострілу без натискання на спусковий гачок ситуаційними [85, с. 429].

Оскільки за основу класифікації покладено диференціацію експертних завдань, то при вирішенні питання про віднесення певного дослідження до того чи іншого виду необхідно їх чітко розмежовувати залежно саме від завдань, які вони вирішують. При проведенні балістичних експертиз ідентифікаційні дослідження встановлюють групову приналежність та тотожність об'єктів дослідження, класифікаційні – вирішують питання щодо належності об'єктів до певних класифікаційних груп, діагностичні – визначають фактичний стан об'єктів та їх властивості, ситуаційні – пов'язують обстановку місця події, дії осіб і причини наслідків.

Для вирішення питання щодо належності об'єкта до вогнепальної зброї експерту-криміналісту необхідно встановити, що цей об'єкт діє за принципом використання порохових газів, має ствол, механізми для закривання та запалювання заряду, встановити уражаючу дію або кінетичну енергію снаряду, визначити міцність конструкції об'єкта та можливість здійснення з нього більше одного пострілу, провести експериментальну стрільбу – тобто здійснити діагностичні дослідження з метою встановлення фактичного стану досліджуваного об'єкту та його властивостей. З цих міркувань вбачається за доцільне віднести означене дослідження до виду діагностичних, а не класифікаційних [64].

При дослідженні можливості здійснення пострілу із зброї без натискання на спусковий гачок повинно визначатися не тільки суто технічно можливість його здійснення з конкретного зразка зброї, а у зв'язку з певними обставинами тієї ситуації, яка супроводжувала подію: струс зброї або нанесення ударів по ній у певних обставинах, падіння її з певної висоти на ту чи іншу поверхню тощо. Досліджуючи питання про можливість здійснення пострілу без натискання на спусковий гачок, Б.М. Комаринець [170, с. 105] підкреслював, що експертний висновок у цьому разі повинен бути винесений не тільки на підставі технічного дослідження зброї, а і в результаті криміналістичної оцінки повідомлених слідчим обставин. Таким чином, при проведенні судово-балістичних досліджень із вказаного вище питання вирішуються ситуаційні завдання.

Отже, для правильного визначення, до якого саме класифікаційного виду необхідно віднести те чи інше судово-балістичне дослідження та чіткого їх розмежування необхідно ретельно проаналізувати, яке завдання це дослідження вирішує, виходячи із запропонованої диференціації експертних завдань.

До неідентифікаційних належать: а) завдання, пов'язані з визначенням відповідності об'єкта заданим характеристикам: чи є даний об'єкт вогнепальною зброєю; чи справна вогнепальна зброя і чи придатна дана зброя для здійснення пострілів; чи можливий з даної зброї постріл без натискання на спусковий гачок; б) завдання щодо встановлення механізму події: встановлення факту проведення пострілу; визначення його спрямованості та дистанції; встановлення місця пострілу тощо.

Основні завдання, які вирішуються у процесі судово-балістичних

советском уголовном процессе. – Воронеж: ВДУ, 1978. – 304 с.

90. Грановский Г.Л. Методы обнаружения и фиксации следов рук. – М.: ВНИИ, 1973. – 30 с.

91. Грибакин С. Резиновая пуля // Мастер ружье, № 3/4. – М., 1996.

92. Гринберг М. Средство от агрессии // Оружейный двор, № 3. – М., 1996.

93. Грузкова В.Г. Об объеме специальных знаний судебного эксперта // Актуальные вопросы судебной экспертизы и криминалистики на современном этапе судебно-правовой реформы: Сб. науч.-практ. материалов к 75-летию основания Харьк. НИИ судебных экспертиз им. засл. Проф. Н.С. Бокариуса // М-во юстиции Украины; Харьк. н.-и. институт судебных экспертиз; ред. Кол.: М.Л. Цымбал, Э.Б. Ефремян, А.Ф. Дьяченко и др. – Харьков: Право, 1998. – С. 37-38.

94. Грузкова В.Г. Формирование профессионального опыта судебного эксперта // Криминалистика и судебная экспертиза. – К. – 1980. – Вып.20. – С. 44-48.

95. Гуревич М.М. Фотометрия. – Л.: Энергоатомиздат, 1983.

96. Дворянский И.А. Установление расстояния выстрела по рассеиванию дроби. // Использование научных методов и технических средств в борьбе с преступностью. – Минск: Полымя, 1965. – С. 211.

97. Дворянский И.А. Некоторые вопросы назначения и проведения судебно-баллистических экспертиз по определению обстоятельств выстрела. // Экспертиза при расследовании преступлений. – Вильнюс, вып.5, 1966.

98. Дворянский И.А., Устинов А.И. Автоматические пистолеты и следы их на пулях и гильзах, т.1, 2. – М., ВНИИ МВД СССР, 1973.

99. Діти, молодь і закон. (Збірник документів). Частина 1. – К.: Міністерство молоді і спорту. Укр. НДІ проблем молоді, 1994. – С. 208.

100. Драгунов М. Магазиное гладкоствольное ружье ИЖ-81 // Мастер ружье, № 7/8. – М., 1996.

101. Дубинский А.Я., Сербулов В.А. Привлечение в качестве обвиняемого. – К., 1989. – С. 56.

102. Дулов А.В. Вопросы теории судебной экспертизы. – Минск, 1960. – 171 с.

103. Евтихеев Н.Н. и др. Измерение электрических и неэлектрических величин. – М.: Энергоатомиздат, 1990.

104. Егоров А.Г. Установление дистанции и направления выстрела из охотничьего ружья и рассеиванию дроби. Учебное пособие. – Волгоград. Высшая следственная школа, 1982.

105. Егоров Б.В., Кириченко В.В. Основы криминалистического исследования огнестрельного оружия и следов его применения. – Л., 1988. – 25 с.

106. Ермоленко Б.Н. Оценка следователем и судом заключения об отождествлении оружия по пулям // Криминалистика и судебная экспертиза. – К., 1966, Вып. 3.

107. Ермоленко Б.Н. Определение расстояния выстрела из дробового оружия и кинетической энергии снаряда, Ред.изд.отдел МВД УССР. – К.,

техники в деятельности следственных органов и судов по борьбе с преступностью (тезисы республ. научн. конф.). – Вильнюс, 1981.

73.Всемирнова Е.А., Шлюндина И.Н., Тахо-Годи Х.М. Возможности применения промышленного индикатора для установления давности выстрела по картонной гильзе // Экспертная практика и новые методы исследования, вып.13, 1981. – М.: ВНИИСЭ.

74.Всемирнова Е.А., Стащенко Е.И. Подготовка материалов для назначения экспертизы по определению давности выстрела по стреляной картонной гильзе к охотничьим ружьям (метод. рекомендации для апробации). – М.: ВНИИСЭ, 1982.

75.Галаган В.И. К вопросу о проведении экспертизы в стадии возбуждения уголовного дела // Теоретические и практические проблемы обеспечения раскрытия и расследования преступлений криминалистическими методами и средствами: Научные труды. – К., 1992.

76.Галкин Б. Уголовный процесс. – М., 1949. – 46 с.

77.Ганзен А.А., Цуканов В.В. Определение начальной скорости. Руководство к лабораторной работе ХВАИВУ. – Харьков, 1958. – С. 4-8.

78.Герасимец А.И. Исследование пыжей, прокладок и гильз в целях установления единого источника происхождения патронов заводского изготовления // Экспертная техника, вып.32, ЦНИИСЭ. – М., 1970.

79.Гильзы охотничьи металлические. Технические условия. ГОСТ 7921-75. – М.: ГКС СМ СССР, 1975.

80.Гимон Г.К. Особенности подготовки экспертизы о расстоянии выстрела из гладкоствольного оружия. // Судебная экспертиза. – Минск: Высшая школа, 1964. – С. 47-48.

81.Гущин В.Ф. О возможности идентификации гладкоствольных охотничьих ружей по следам на снарядах // Криминалистика и судебная экспертиза, вып.7. – Киев, 1970.

82.Голенев В.С. К вопросу об исследовании полиэтиленового пыжа для гладкоствольных ружей // Экспертная практика и новые методы исследования, вып.12, ВНИИСЭ. – М., 1975.

83.Голенев В.С. Справочное пособие для экспертов по пулям к охотничьим гладкоствольным ружьям. – М., ВНИИСЭ МЮ СССР, 1980.

84.Гольданский В.И., Куценко А.В., Подгорецкий М.И. Статистика отсчетов при регистрации ядерных частиц. – М., ГИМФЛ, 1959.

85.Гончаренко В.И. Гносеологические и процессуальные вопросы комплексных исследований в свете теории судебных доказательств // Криминалистика и судебная экспертиза. – К. – 1987. – Вып. 35. – С. 5-6.

86.Гончаренко В.Г. Кибернетика в уголовном судопроизводстве. – К.: КГУ, 1984. – 52 с.

87.Горский О.П. Логика. Учебн. пособ. для пед. институтов. Изд-е 2-е испр. – М., 1963. – С. 86.

88.Горбачев И.В., Лихонинский В.С. Новая установка для измерения времени пролета снаряда между двумя плоскостями. // Экспертная практика и новые методы исследования, № 14. – М.: ВНИИСЭ, 1976.

89.Горский Г.Ф., Кокорев Л.Д., Элькинд П.С. Проблемы доказательств в

досліджень, можна умовно класифікувати на три групи: 1) завдання, що вирішуються при дослідженні вогнепальної зброї, в тому числі і гладкоствольної; 2) завдання, які вирішуються при дослідженні бойових припасів до вогнепальної зброї; 3) завдання, які вирішуються при дослідженні слідів пострілу. Розглянемо їх більш детально.

Більшість вчених-криміналістів вважають, що вогнепальна зброя – це пристрій, в якому для вильоту снаряду з каналу ствола використовується енергія хімічного розкладу вибухових речовин [9, 40, 108, 135, 190-195, 291, 318, 324, 346, 413, 414].

У слідчій практиці зустрічається багато предметів, які можуть уражати ціль, але вони не є вогнепальною зброєю. Такі стріляючі об'єкти можуть бути заводського, кустарного чи саморобного виготовлення. Інколи вони за зовнішнім виглядом та формою бувають не схожі на зброю, але стріляють, мають уражаючі властивості і є вогнепальною зброєю. І навпаки, зустрічаються предмети, які являють собою майже копію вогнепальної зброї, навіть стріляють, але не є вогнепальною зброєю. Тому віднесення предметів до вогнепальної зброї чи бойових припасів відбувається не лише за тактико-технічними ознаками, але й за цільовим призначенням. Вогнепальна зброя повинна відповідати критеріям – загальним і спеціальним [193].

Загальний критерій визначає цільове призначення зброї – «у боротьбі знищувати живу силу і технічні споруди» [190-195]. Відповідно до цього зброєю за конструкцією може бути всякий предмет, лише б він був призначений для ураження цілі. Для визнання предмета вогнепальною зброєю, предмет повинен відповідати спеціальним критеріям, а саме: 1) для метання снаряда повинна бути використана енергія, яка утворюється при згорянні металюного заряду (пороху та ін.); 2) предмет повинен мати ствол – пустотілу трубку для спрямування польоту снаряда та згорання вибухової речовини. Один кінець ствола повинен щільно закриватись при пострілі; 3) наявність у предмета пристрою для ініціювання заряду – вибухової речовини; 4) достатня уражаюча дія снаряда; 5) достатня міцність конструкції предмета – зброї.

Для визначення предмета вогнепальною зброєю він повинен відповідати всім критеріям одночасно. Перші три можна визначити органолептично при огляді зброї. Але щодо міцності конструкції зброї та вражаючої дії снаряда, тобто убивчої сили, то для встановлення цих критеріїв потрібні спеціальні знання фахівця. Тому для визначення предмета вогнепальною зброєю призначається судово-балістична експертиза. Для наукової оцінки уражаючої дії снаряда (убивчої сили) визначають кінетичну енергію снаряда за формулою: $W_4 = mV^2/2S$, де m – маса снаряда в кг, V – швидкість польоту снаряда в м/сек; S – площа поперечного перетину снаряда. Мінімальне значення кінетичної енергії снаряда складає 0,05 кгм/мм² і коливається від 1,1 до 3,0 кгм/мм² для сферичних снарядів (військово-технічний критерій – 8 кгм/мм²) [193].

Судова балістика досліджує, в основному, ручну вогнепальну зброю, знання будови та конструктивних особливостей якої необхідно для одержання інформації про обставини злочину, пов'язаного з використанням

зброї.

Сучасна ручна вогнепальна зброя за цільовим призначенням поділяється на бойову, цивільну, кримінальну, мисливську та спортивну. До бойової належать: кулемети, пістолети-кулемети, штурмові гвинтівки, гвинтівки, карабіни, автомати, пістолети, револьвери, рушниці гладкоствольні спеціального та бойового призначення тощо; до мисливської – рушниці різних систем, мисливські карабіни, штуцери, сюпри, парадокси; до спортивної – дрібнокаліберні гвинтівки, гладкоствольні рушниці, спортивні пістолети, револьвери. Кожен вид має свою специфічну конструкцію, що відповідає цільовому призначенню. Спільними ознаками для всіх вказаних видів зброї, згідно зі спеціальними критеріями, є ствол і ударно-спусковий механізм (пристрій для запалювання вибухової речовини). Згідно із запропонованою нами класифікацією сучасна гладкоствольна вогнепальна зброя поділяється на мисливську, бойову і спеціального призначення.

Конкретні завдання, які вирішуються під час дослідження бойових припасів до гладкоствольної вогнепальної зброї, розглянемо нижче.

Набої до гладкоствольних (шротових) рушниць мають гільзу циліндричної форми, суцільнометалеву, пластикову або картонну (текову) за матеріалом виготовлення. У картонній гільзі нижня частина корпусу і головка виготовлені з металу. В головку гільзи вміщують капсуль. В гільзу насипають порох, зверху на нього вміщують прокладку та клейтух. Потім засипають шріт (або заганняють кулю), зверху шроту накладають прокладку або клейтух і заливають парафіном, воском, а у картонній гільзі закручують всередину. Необхідно враховувати, що мисливці можуть неодноразово використовувати одну й ту саму гільзу, особливо металеву, вибиваючи з неї після пострілу старий капсуль та споряджаючи патрон знову.

Компоненти мисливського набою можуть бути як заводського виготовлення, так і саморобні. Заводський шріт – правильної кулькової форми, має відносно рівну графітовану поверхню. Розмір визначено Держстандартами.

Саморобний шріт виготовляють литтям та різанням. Відлитий або відрізаний (відрубаний) шріт іноді обкатують між двома твердими поверхнями (шріт-катанка) довільний за розміром та формою. Він може бути кульковим, краплеподібним, грушоподібним, з пористою поверхнею, мати сліди обробки від інструментів. Як шріт іноді використовують рубані цвяхи, кулі, дріт тощо. Саморобні кулі найчастіше виготовляють (по формі) за аналогією із заводськими.

Заводські клейтухи роблять з повсті, пресованого паперу, пресованої тирси, поліетилену та ін. У не заводських умовах вони виготовляються з повсті, ганчір'я, шматків газети, книжки, журналу.

Часто злочинець, не маючи штатних, використовує саморобні набої, не призначені для даної зброї. До саморобних набоїв належать такі, які виготовлено з використанням частин стандартного набою (кулі, гільзи) або сконструйовано самостійно.

Зовнішні ознаки слідів пострілу залежать від виду застосованої зброї та бойових припасів, від матеріалу перешкоди, в яку зроблено постріл, і від

експертизи. – Минск: Высшая школа, 1970.

56.Булыго Н.Н. Применение радиоактивационного метода при определении дистанции выстрела // Использование научных методов и технических средств в борьбе с преступностью. – Минск: Полымя, 1965.

57.Бурлачук Л.Ф., Савченко Е.П. Психодиагностика: психодиагностический инструментарий и его применение в условиях социальных служб. – К.: ААД, 1995. – 100 с.

58.Васильев В.Л. Психология следственных действий. – К.: НВТ, 1996. – С. 46.

59.Вейсберг Б.Б., Гончаренко В.И. Психологическая экспертиза в уголовном судопроизводстве. – Киев, 1980. – 56 с.

60.Винберг Л.А. Сравнение как метод исследования в криминалистической идентификационной экспертизе. – М., 1972.

61.Винчестер // Мастер ружье, № 3/4. – М., 1996.

62.Винберг А.И. Выводы эксперта при неполном знании изучаемого явления // Советское государство и право. – 1975. – № . – С. 75-77.

63.Винберг А.И. Заключение по экспертизе от имени юридического лица // Социалистическая законность. – 1974. – № 12. – С. 52-54.

64.Винберг А.И. Идентификационная, диагностическая и ситуационная криминалистические экспертизы // Советское государство и право. – М. – 1978. – № 9. – С. 71-75.

65.Владимиров Л.Е. Учение об уголовных доказательствах. – СПб, 1910. – 197-200 с.

66.Водолазский Б.Ф. Психология осмотра места происшествия. – Омск: ОВШМ, 1979. – 44 с.

67.Вольвач Н.С. Установление расстояния выстрела по рассеиванию дроби при стрельбе из ружей 16-го калибра. // Криминалистика и судебная экспертиза, вып.3, 239.

68.Воскерчян Г.П., Мамонов В.И., Васильева М.Н. Исследование продуктов выстрела на папковых гильзах методом электронного парамагнитного резонанса в целях установления давности выстрела. // Методики и рекомендации по криминалистическому исследованию материалов, веществ и изделий. – М., 1980.

69.Воскерчян Г.П., Мамонов В.И. Определение давности выстрела по исследованию папковых гильз и нагара из канала ствола методом ЭПР-спектроскопии // Использование современных достижений науки и техники в деятельности следственных органов и судов по борьбе с преступностью (тезисы республ. научн. конф.). – Вильнюс, 1981.

70.Вопросы криминалистики и судебных экспертиз. – Алма-Ата, Казахский НИИСЭ, 1975.

71.Всемирнова Е.А., Тульчинский В.М. Установление факта выстрела и вида пороха по органической части продуктов выстрела методом тонкослойной хроматографии // Экспертная практика и новые методы исследования, вып.14. – М., 1979.

72.Всемирнова Е.А. Определение давности выстрела по стреляной картонной гильзе. // Использование современных достижений науки и

информационно-логических систем): Автореф. дис. ...канд. юрид. наук. 12.00.09 / Укр. акад. внутр. дел. – К., 1993. – 23 с.

35. Бергер В.Е. Методика одержання експериментальних зразків для ототожнення зброї по вистрілених кулях. – К., 1965. – 32 с.

36. Бергер В.Е., Рыбалко Я.В. Образцы экспертных заключений. Баллистика. – К., 1988.

37. Бергер В.Е. Использование результатов судебно-трасологических и баллистических исследований для разработки профилактических предложений // Пути совершенствования методики и организации профилактической деятельности экспертных учреждений. – М.: ВНИИЭСЭ, 1977.

38. Бергер В.Е. О понятии партии выпуска боеприпасов // Экспертная техника. Вып.69. – М.: ВНИИЭСЭ МЮ СССР, 1981.

39. Бергер В.Е., Прохоров-Лукин Г.В., Молибога Н.П. Трасологические исследование механических замков. – К.: РИО МВД, 1998. - 96 с.

40. Бертон Жан. Охотничье оружие мира. – М.: АСТ, 1999. – 168 с.

41. Біленчук П.Д., Зубань М.А. Комп'ютерні злочини: соціально-правові і кримінологічно-криміналістичні аспекти. – Київ: Українська академія внутрішніх справ, 1994. – 72 с.

42. Біленчук П.Д. Диагностика личности // Трудовая жизнь, 1981. – № 36.

43. Блюм М.М. Внешняя баллистика дробового и картечного выстрела // Охота и охотничье хозяйство, 1971. – № 12.

44. Блюм М.М. и др. Патроны ручного огнестрельного оружия и их криминалистическое исследование. – М.: ВНИИ МВД СССР, 1982.

45. Блюм М.М. Скорость дробы: Как ее определить // Охота и охотничье хозяйство, 1975, № 7.

46. Блюм М.М., Волнов А.С. Патроны для охоты на оленя // Охота и охотничье хозяйство, 1976, № 9.

47. Богарырева Е.Н. Психология обмана. – СПб.: Лань, 1998. – 192 с.

48. Бокариус Н.С. Судебная медицина для медиков и юристов. Харьков.: Юриздат Украины, 1930. – 270 с.

49. Большаков В.Ф. Информационный сборник ЦНИИМФ. Вып.65. – М.: Морской транспорт, 1961.

50. Большаков В.Ф. Труды ЦНИИМФ, № 31. – М.: Морской транспорт, 1960.

51. Бондарев А.Ф. Химические исследования огнестрельного оружия в судебно-баллистической экспертизе // Методика криминалистической экспертизы, № 1. – М., 1960.

52. Борн М., Э.Вольф. Основы оптики. – М.: Физматгиз, 1973.

53. Бородин С.В., Палиашвили А.Я. Вопросы теории и практики экспертизы. – М., 1963. – С. 126-127.

54. Букалов А.В., Бойко А.Г. Соционика: тайна человеческих отношений и биоэнергетика. – К., 1992. – 80 с.

55. Булыго Н.Н. Применение нейтронно-активационного анализа при криминалистических исследованиях вещественных доказательств в практике зарубежных криминалистов // Вопросы криминалистики и судебной

дистанции пострелу. Визначаючи дистанцію, виділяють: а) постріл впритул (повний притул, неповний притул), б) постріл з близької відстані, в) постріл з далекої відстані.

Основні сліди пострілу виникають від безпосереднього впливу на перешкоду. В результаті утворюються пробоїни (наскрізні або сліпі отвори), вм'ятини (у твердому, найчастіше, металевому предметі) і відщеплення, відколи (у деревині, на крихких перешкодах), які є слідом рикошету. Біля вхідного отвору спостерігається поясок обтирання.

Додаткові сліди виникають від впливу чинників, що супроводжують близький постріл: динамічна та термічна дія газів, які утворюються під час пострілу в каналі ствола; відкладення кіптяви та неспалених порошків; відкладення продуктів змащення каналу ствола або осалювання кулі.

На підставі криміналістичного вивчення ознак вогнепальної зброї встановлюють факт її застосування, вид зброї та бойових припасів, визначають вхідний та вихідний отвори, напрямок та дистанцію пострілу.

Для визначення вхідного отвору та напрямку польоту снаряда використовують такі ознаки. Куля, картеч, уражаючи перешкоду, вибиває частину предмета та уносить його в кульовий канал (всередині пробоїни). Тому першою ознакою вхідного отвору є відсутність (дефект) невеликої ділянки поверхні. У сухій деревині, фанері, картоні, залізному листі розміри дефекту приблизно відповідають діаметру снаряда. У крихких речовинах (скло, цегла) вони більше діаметру снаряда. Дефект може бути погано помітним або зовсім невидимим в разі потрапляння кулі, картечі у пластичний матеріал (гума, свіжа кора дерева тощо). Для вогнепального пошкодження у склі, пластмасі та подібних матеріалах характерним є воронкоподібне (конусоподібне) розширення у бік виходу кулі, картечі. Якщо скло розколось на окремі фрагменти за тріщинами, то звертають увагу на поверхню граней фрагментів. Тріщини у склі можуть бути радіальними та концентричними. Відповідно тріщині на ребрах уламків спостерігаються віялоподібної хвилястості. Частина віяла, що розширюється, в радіальних тріщинах звернена у бік польоту кулі, картечі а в концентричних – назустріч польоту.

Друга ознака вхідного отвору – поясок тертя. Він являє собою кільце темно-сірого або чорного кольору за периферією отвору. Поясок тертя виникає через тертя кулі, картечини з краями отвору і відкладення на цих ділянках ряду речовин. Це мікрочастки металу самої кулі, картечини, продукти пострілу, які куля, картеч, шрот сприймає на свою поверхню, проходячи по каналу ствола.

Третя ознака вхідного отвору – вивернутість його країв у напрямку кульового, шротового каналу: в текстильних тканинах – зміщення волокон (ниток) тканини у бік руху снаряда; у склі – воронкоподібний отвір; в листовому залізі – вигин країв у напрямку польоту кулі; в деревині – наявність відколів та відщеплень деревини на виході снаряда.

Якщо постріл зроблено впритул до тіла людини, то біля вхідного отвору спостерігається відбиток дульного зрізу зброї, так звана штанцмарка.

Ознакою вхідного отвору є й додаткові сліди (обпалення, кіптява,

порошинки), коли постріл було здійснено у межах впливу цих факторів. Проте головне криміналістичне значення цих слідів – можливість встановити дистанцію пострілу.

До додаткових слідів належать:

– сліди обпалення, обвуглювання у вигляді термічних змін волокон текстильних тканин, їх скручування. На шкірі тіла утворюються сліди опіку;

– розриви тканини одягу. Вони можуть мати лінійну, хрестоподібну або променеподібну форму, що залежить від виду тканини та типу плетіння ниток;

– відкладення кіптяви пострілу, яке характеризується: величиною ділянки відкладення (вимірюється за діаметром кола); кольором (залежить від виду застосованого пороху); однорідністю (різномірністю) відкладення; формою відкладення (кільцеподібна, променеподібна, плямиста). Звичайно в центральній ділянці відкладення кіптяви, безпосередньо навколо вхідного отвору, колір її більш темний, тому що відкладення тут є найбільш інтенсивним. На периферії кіптява помітна слабше;

– відкладення згорілих порошинок. Ця ознака характеризується величиною ділянки, інтенсивністю відкладення, видом порошинок (незгорілі, напівзгорілі);

– сліди змащення каналу ствола виникають навколо вхідного отвору у вигляді дрібнокрапкових бризок маслянистої речовини (залишаються в результаті стрільби з вичищеного та змащеного каналу).

Орієнтуючись на наведені ознаки, визначають, з якої дистанції зроблено постріл. Для різних систем зброї діапазон впливу факторів близького пострілу буде різним. Так, для довгоствольної та середньоствольної бойової зброї (гвинтівки, карабіни) обпалення спостерігається на відстані 5-8 см, розрив тканини одягу – до 10-12 см, відкладення кіптяви – до 40-50 см, відкладення порошинок – до 80-100 см (одиночні – до 150 см).

Для короткоствольної зброї ці параметри будуть відповідно меншими завдяки меншій кількості пороху в набойі та меншому тиску в каналі ствола. Під час стрільби з пістолета калібру 7,65 мм обпалення може не спостерігатися зовсім або виникати на дистанції 3-5 см, розрив тканини – до 5-7 см, відкладення кіптяви – до 25-40 см, відкладення порошинок – до 50-70 см. Під час стрільби з мисливських бойових та спеціального призначення рушниць обпалення димним (чорним) порохом виникає на дистанції більше 50 см, кіптява осідає на відстані 150-170 см, зерна пороху летять на відстань 2-3 м. Під час стрільби бездимним порохом дистанція, при якій спостерігається обпалення (до 25 см) та відкладення кіптяви (80-100 см), відповідно менша.

За одними лише зовнішніми ознаками дистанція визначається, як правило, приблизно. Більш точно визначення здійснює експертиза. При цьому необхідно, щоб експерту було надано зброю та бойові припаси, які застосовувались під час стрільби. Це дасть йому змогу одержати оптимальні зразки. Дослідження здійснюється за допомогою таких методів: лазерного проектування, візування, мікроскопії, спектрального аналізу, електрографії, за допомогою невидимих інфрачервоних, рентгенівських та ультрафіолетових

исследований по криминалистике // Научно-исследовательская работа в вузах МВД СССР и пути ее дальнейшего совершенствования: Сб. науч. тр. – Минск, 1987. – С. 33-38.

20.Бахин В.П., Батюк О.В. Задачи криминалистики в условиях формирования рыночной экономики // Актуальные проблемы расследования и предупреждения преступлений в условиях перехода к рыночной экономике: Сб. науч. ст. / Под ред. В.К. Гавло. – Барнаул: Изд-во Алтайск. гос. ун-та, 1993. – С. 27-29.

21.Бахин В.П., Біленчук П.Д., Зубань М.А. Алгоритми вирішення слідчих ситуацій: Навчальний посібник. – К.: Українська академія внутрішніх справ, 1995. – 95 с.

22.Бахин В.П., Кузьмічов В.С., Весельський В.К. Тактика слідчої діяльності: поняття, сутність, зміст // Науковий вісник Української академії внутрішніх справ. – К.: НАВСУ – 1998. – № 2. – С. 217-225.

23.Бахин В.П., Лисиченко В.К. Проблеми науково-методичного забезпечення слідчої діяльності // Теоретичні та практичні проблеми використання можливостей криміналістики і судової експертизи у розвитку й розслідуванні: Збірник наукових праць. – К.: Українська академія внутрішніх справ. – 1996. – С. 5.

24.Бахин В.П., Кузьмічов В.С., Садченко О.О. Вивчення злочинної діяльності з метою удосконалення криміналістичних прийомів і засобів // Актуальні питання розслідування злочинів у сучасних умовах: тактика, методика, інформаційне забезпечення: Збірник наукових праць. – К.: УАВС, 1996. – С. 206-215.

25.Белкин Р.С. Эксперимент в следственной, судебной и экспертной практике. – М., 1964.

26.Белкин Р.С. Курс советской криминалистики. Т.1: Общая теория советской криминалистики. – М.: Акад. МВД СССР, 1977. – С. 340.

27.Белкин Р.С. Курс советской криминалистики. Т.3. Криминалистические средства, приемы и рекомендации. – М.: Акад. МВД СССР, 1979. – 406 с.

28.Белкин Р.С. Общая теория советской криминалистики. – Саратов, 1986. – 398 с.

29.Белкин Р.С. Криминалистика: Учебный словарь-справочник. – М.: Юрист, 1999. – С. 268.

30.Белкин А.Р. Теория доказывания: Научно-методическое пособие. – М.: НОРМА, 1999. – С. 429.

31.Беллами Л. Инфракрасные спектры и строение органических соединений. – М.: Мир, 1965.

32.Белоглазов И.Н., Тарасенко В.П. Корреляционно-экстремальные системы. – М.: Советское Радио, 1974.

33.Беляев В.И. Судебно-медицинская характеристика и диагностика выстрела и поврежденный из гладкоствольного огнестрельного оружия. – Ярославль, 1951.

34.Беляков К.И. Совершенствование информационного обеспечения расследования преступлений на базе АИЛС (автоматизированных

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авдеев М.И. Судебно-медицинская экспертиза огнестрельных повреждений. – М., 1959.
2. Аленин Ю.П., Тищенко В.В. и др. Взаимодействие при раскрытии и расследовании очагов преступлений. – Одесса-Симферополь, 1995.
3. Альфа-, бета- и гамма- спектроскопия. Вып.1. – М., Атомиздат, 1969.
4. Аненко М.И., Гвоздева Н.П. Физическая оптика. – М., Машиностроение, 1979.
5. Ароцкер Л.Е. Использование данных криминалистики в судебном разбирательстве. – М., 1964.
6. Ароцкер Л.Е. Роль прокурора при проведенні експертизи в суді // Радянське право, 1968. – № 8. – С. 36.
7. Артамонов М.С. Определение дистанции выстрела из гладкоствольных охотничьих ружей, обрезов из них, по рассеиванию дробового снопа // Экспертная техника, вып.22. – М., 1967.
8. Артамонов М.С. Определение дистанции выстрела из охотничьих гладкоствольных ружей и обрезов из них по распространению на преградах дополнительных следов выстрела // “Экспертная техника”, вып.28. – М., изд. ЦНИИСЭ, 1969. – С. 46.
9. Ашар Оливье. Винтовки и карабины мира. – М.: АСТ, 1999. – С. 142.
10. Бабичева Л.Б. Методы криминалистического прогнозирования // Вестник Днепропетр. ун-та. – Правоведение. – Вып.2. – 1995. – С. 121-128.
11. Бабичева Л.Б. Криминалистическое прогнозирование и некоторые вопросы организации борьбы с преступностью // Актуальные проблемы организации расследования преступлений: Сб. мат. науч. тр. конфер. – Одесса: РИО Ин-та внут. дел, 1996. – С. 21-25.
12. Басов М.М., Шишкин И.Б. Охотничье оружие. – М., 1987.
13. Бахин В.П. Научно-методическое обеспечение практики расследования преступлений // Актуальные проблемы судебной экспертизы и криминалистики. – К., 1993.
14. Бахин В.П. Следственная практика: проблемы изучения и совершенствования. – К.: Лыбидь, 1991. – 142 с.
15. Бахин В.П., Карпов Н.С. Преступная деятельность как объект криминалистического изучения. – К.: 1999. – с. 21.
16. Бахин В.П., Биленчук П.Д., Кузьмичов В.С. Криминалистические приемы и средства решения следственных задач: Учебное пособие. – К.: КВШ МВД СССР, 1991. – 104 с.
17. Бахин В.П., Ищенко А.В., Кузьмичев В.С. О необходимости новых форм и методов борьбы с преступностью // Вестник Днепропетровского университета. – Днепропетровск, 1995. – Вып.3. – С. 132-133.
18. Бахин В.П., Лисая Т.В. Систематизация криминалистических рекомендаций как способ совершенствования следственной деятельности // Вестник Киевского университета. – К. – 1998. – № 29.
19. Бахин В.П., Ищенко А.В. Вопросы организации научных

променів. Комплекс використовуваних методів допомагає досліджувати відкладення металів в ділянці додаткових слідів. Одержані дані порівнюють з результатами аналогічного аналізу порівняльних зразків. Це підвищує точність та вірогідність висновків експерта.

Оскільки застосовувані методи є високочутливими, об'єкти зі слідами близького пострілу потребують бережного поводження під час вилучення та слідчого огляду. Якщо вогнепальне пошкодження виявлено на одязі, то відповідні ділянки обшивають з двох боків чистою білою тканиною або перекладають аркушами білого паперу, після чого одяг обережно згортають так, щоб пошкодження були всередині згорнутого предмета одягу.

Визначення дистанції пострілу не тільки пояснює механізм події, яка трапилася, але часто дає змогу відкинути версію про те, що стався нещасний випадок або самогубство, підтвердити версію про вбивство тощо.

Шукаючи сліди впливу шроту, враховують відомості про приблизну дистанцію пострілу і про можливу площу потрапляння шроту. Виявлені місця розсіювання фіксують у протоколі і на плані (схемі).

При цьому вимірюють діаметр кола (або більшу і меншу осі еліпса у разі розпорощення овальної форми) і відстань (середню) між сусідніми шротинами. Підраховується також загальна кількість слідів від шроту (тих, що потрапили, залишили вм'ятини). Сліди фотографують, після чого на них може бути накладено аркуш паперу, на який переносяться ці сліди. Шрїт, що потрапив у перешкоду, вилучається. Вилучений шрїт оглядають, позначаючи у протоколі його зовнішні ознаки: форму шроту, розміри, колір та стан поверхні, наявність забруднень на поверхні, деформацію шротин. Розмір шроту визначається для встановлення його номера, а форма, склад та стан поверхні дають змогу з'ясувати: заводського він виготовлення або саморобного.

У разі ураження з мисливських бойових або спеціального призначення рушниць за слідами шроту може бути приблизно визначено і дистанцію далекого пострілу. Шротовий заряд на дистанції до 3 м летить компактною масою та утворює одну пробоїну. У разі більшої відстані спостерігається осип шроту, тобто влучання кожної шротини є окремим. Знаючи калібр зброї та спосіб спорядження набою, за осипом шроту або картечі можна, орієнтуючись на довідкові дані, приблизно визначити дистанцію пострілу. Більш точні відомості можуть бути одержані експертним шляхом під час експериментальної стрільби з тієї самої зброї і такими самими боеприпасами.

Поряд із з'ясуванням обставин, що свідчать про напрямок та дистанцію пострілу, нерідко потрібно встановити місце розташування того, хто стріляв. Спосіб розв'язання цього завдання залежить від типу (виду) слідів та об'єктів, що виявляються на місці події. Іноді, наприклад, це вдається зробити за слідами ніг. Якщо є сліди близького пострілу, то з урахуванням дистанції визначають, де перебував той, хто стріляв. При цьому мають на увазі, що дистанцією пострілу є відстань від дульного зрізу зброї до перешкоди. Якщо виявлено клейтухи, то, враховуючи дальність їх польоту (2-3 м), використовують і цю ознаку.

Місцеперебування людини, яка стріляла, можна визначити за викинутою

зі зброї гільзою у випадках, коли це є гладкоствольна вогнепальна зброя, у якій перезаряджання проходить за рахунок дії порохових газів (МЦ 21-12, Браунінг 1903, «Сайга 20 С, К»). Для цього потрібно знати систему зброї та скористатися довідковими даними, де зазначено, в якому напрямку (праворуч, ліворуч), під яким кутом до осі зброї та на яку відстань викидаються гільзи. Проте при цьому необхідно враховувати можливість рикошету гільзи, відстань до неї після падіння.

У разі великої дистанції пострілу про місцеперебування стрільця дізнаються, встановивши лінію польоту кулі, шроту, картечі. Це стає можливим за наявності двох кульових пошкоджень: двох пробіи або пробіи та сліду рикошету. При двох наскрізних пошкодженнях, наприклад у подвійній рамі вікна, в отвори вставляють паперову трубку, через яку візують лінію польоту кулі, шроту, картечі. Видима в трубку ділянка може бути сфотографована. При цьому вісь об'єктива має збігатися з лінією візування. Зараз використовується більш сучасний метод лазерного моделювання чи проектування.

Якщо є наскрізне пошкодження в одному об'єкті і сліпе – у другому, то лінія польоту визначається за допомогою натягнутої мотузки або лазерного променя, що поєднує центральні точки пошкоджень. Продовження мотузки або лазерного променя за межами приміщення вказує ділянку, в якій могла знаходитися зброя на момент пострілу. Останніми роками політ кулі, шроту, картечі візується за допомогою лазерного променя.

Якщо є один наскрізний кульовий канал, визначити напрямок пострілу можна за умови, що канал за довжиною у декілька разів перевищує калібр снаряда, тобто є досить довгим. У такий канал вставляють дерев'яний стрижень. Осьова лінія стрижня вказує на напрямок польоту кулі, шроту, картечі.

Проводячи візування будь-яким із зазначених способів, необхідно враховувати відхилення лінії польоту кулі, шроту, картечі від лінії прицілювання. Тільки під час стрільби з невеликої відстані куля, шрот, картеч летить практично по прямій лінії. У разі значних відстаней виділяють висхідну та низхідну гілки траєкторії польоту снаряду. Тому, визначивши візуванням місце розташування того, хто стріляв, роблять певну поправку.

Крім зазначених прийомів візування, широко застосовується розрахунково-графічний спосіб. Для цього виготовляють схематичні креслення будинку або місцевості у двох проекціях: горизонтальній та вертикальній. На них позначають кульові пошкодження, поєднують між собою та продовжують лінію в напрямку, зворотному польоту кулі, шроту, картечі. На таких кресленнях видно не тільки лінії польоту кулі, картечі, шроту, а й межі можливого (найбільш вірогідного) положення зброї на момент пострілу.

З інших досліджень необхідно згадати дослідження продуктів пострілу на руках та обличчі стрільця. Така необхідність виникає, наприклад, для підтвердження версії про самогубство, для дослідження рук підозрюваного у вбивстві. Під час здійснення пострілу, гази з іншими продуктами пострілу виходять не тільки через ствол, а й просочуються через інші взаємодіючі

ВИСНОВКИ

Слідча, експертна і судова практика свідчать, що в останні роки для вчинення особливо небезпечних злочинів проти життя нерідко використовується гладкоствольна вогнепальна зброя. У зв'язку з цим важливу роль в роботі експерта-криміналіста, слідчого, експерта-судового медика і суду відіграють питання ідентифікаційних і неідентифікаційних досліджень гладкоствольної вогнепальної зброї, її класифікація, методики визначення дистанції пострілу з гладкоствольної зброї за осипом картечі та шроту тощо.

Ознайомлення з експертною, слідчою та судовою практикою багатьох експертних і слідчих підрозділів України показало, що вказані питання не мають однозначного вирішення, теоретичні і наукові експериментальні дослідження з цих проблем останні 7 років в Україні майже не проводились. Разом з тим, від правильного визначення судово-балістичною експертизою характерних ознак (ідентифікаційних і неідентифікаційних) гладкоствольної вогнепальної зброї, бойових припасів та слідів пострілу залежить успіх розслідування злочину, при вчиненні якого застосовувалась гладкоствольна вогнепальна зброя. Однак у криміналістичній науці дана проблема ще не достатньо вирішена, існує багато протиріч і неточностей, що потребує подальших наукових досліджень та експериментальної перевірки наявних в літературі даних. Тому криміналістичне дослідження сучасної гладкоствольної вогнепальної зброї безумовно актуально та представляє теоретичний і практичний інтерес. Результати проведеного дослідження показали, що в останнє десятиріччя гладкоствольна вогнепальна зброя, набої до неї і сліди її застосування відносять до числа найбільш поширених об'єктів криміналістичного дослідження в галузі судової балістики. Дані про сліди пострілу, шріт, гільзи і гладкоствольну вогнепальну зброю надають велику допомогу в розслідуванні кримінальних справ. Однак такого роду відомості знаходяться в різних наукових, методичних і довідкових джерелах. Порівняно з іншими розділами криміналістичної техніки, розділ, який стосується дослідження гладкоствольної вогнепальної зброї, в Україні багато років майже не розроблявся. Дослідження О.М. Устинова і М.І. Блюма (1982) охоплюють лише один з аспектів дослідження мисливської зброї – набоїв.

Збирання інформації про гладкоствольну вогнепальну зброю являє собою складову частину слідчої, експертної і судової діяльності, структурними елементами якої є: а) суб'єкт, який пізнає (слідчий, експерт-криміналіст, судовий медик, спеціаліст, суддя); б) інструментарій, що використовується для дослідження (методи, засоби, методики, технології, прийоми, рекомендації); в) об'єкт дослідження (гладкоствольна вогнепальна зброя, набої до неї і сліди її придбання, зберігання і застосування).

Тому в посібнику особлива увага була приділена методиці дослідження, розгляду наукових та методичних основ класифікації гладкоствольної вогнепальної зброї. Крім того в роботі висвітлено основні відомості про різновиди набоїв і пристрої, які використовуються для їх виготовлення.

необхідна умова якості вироку, а значить і успішного виконання тих великих завдань, які поставлені перед правосуддям.

Результати оцінки проведеного експертом судово-балістичного дослідження гладкоствольної вогнепальної зброї, що сформульовані у висновках, необхідно фіксувати в ряді процесуальних документів: а) постанові про пред'явлення обвинувачення; б) обвинувальному висновку; в) постанові про припинення справи; г) вироку; д) рішенні суду по цивільній справі; е) протоколі судового засідання; ж) провадженні касаційної та наглядової інстанції.

частини зброї: затвор та ствольну коробку, кожух-затвор та рамку гладкоствольного пістолета, револьвера, рушниці тощо. У результаті цього на руках, в яких знаходилась зброя, відкладаються деякі компоненти ініціюючого складу капсуля та продуктів згоряння порошу. Під час стрільби з довгоствольної зброї продукти пострілу відкладаються і на щоках, вухах у носі стрільця, або того, хто знаходився поруч під час пострілу.

Виявляють продукти пострілу за різними методиками. Для одержання проб використовують теплий розплавлений парафін, яким вкривають кісті рук того, кого перевіряють. Можливим є і змивання розчином дистильованої води. Одержані проби досліджують кількома способами, що розрізняються за своєю чутливістю і набутими результатами. Це дослідження на оптичних, електронних мікроскопах, проби на дифеніламін у концентрованій сірчаній кислоті, застосування нейтронно-активаційного аналізу, спектрального аналізу [9, 40, 108, 190-195, 413, 414].

Розглянуті проблеми дають змогу зробити висновок, що судово-балістичне дослідження гладкоствольної вогнепальної зброї дозволяє встановити факти, необхідні для належної кваліфікації злочину. За допомогою криміналістичних досліджень гладкоствольної вогнепальної зброї, бойових припасів та слідів пострілу з'ясовують сутність події, яка сталася, визначають місце, час, спосіб її здійснення; встановлюють причинний зв'язок між діями та наслідками (кількість зроблених пострілів, їх черговість тощо). За наявності пошкоджень на тілі та одязі живих осіб та трупів здійснюється комплексне судово-балістичне та судово-медичне дослідження.

РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА СУДОВО-БАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Останнім часом для вчинення особливо небезпечних злочинів проти життя нерідко застосовується гладкоствольна мисливська зброя, гладкоствольна зброя спеціального призначення та бойова гладкоствольна вогнепальна зброя. У зв'язку з цим велика увага в роботі слідчого, експерта-криміналіста, судового медика та суду приділяється питанням встановлення дистанції пострілу з бойової та мисливської зброї за осипом картечі та шроту.

Результати проведених експериментів щодо визначення дистанції пострілу із гладкоствольної вогнепальної зброї за осипом картечі та шроту, а також ознайомлення з експертною практикою багатьох відповідних установ України показало, що зазначене питання не має однозначного вирішення.

Втім від правильного розв'язання судово-балістичною та судово-медичною експертизами питання про дистанцію пострілу часто залежить успіх розслідування злочину, при здійсненні якого застосовувалась гладкоствольна бойова, спеціального призначення або мисливська вогнепальна зброя. Проте ця проблема як у теоретичному, так і практичному плані ще не вирішена, а тому в слідчій та експертній практиці існує багато суперечностей і нез'ясованості, що потребує подальших експериментальних перевірок та наукових досліджень. Відомий криміналіст О.Р. Шляхов справедливо зазначав, що в галузі судово-балістичної експертизи більш точне встановлення дистанції пострілу з різних типів зброї, безперечно, становить теоретичний та практичний інтерес [410].

Деякі автори наводять дані для визначення відстані пострілу за розпорошенням шроту та картечі, вірогідність яких викликає сумнів. Перевірити ці дані важко, оскільки не зазначено, чи проводились експерименти, а якщо проводилися, то якими були їх умови та точність наведених даних. Тому в окремих роботах є істотні суперечності, які досить повно та правильно висвітлені Г.А. Мхітаровим та Н.С. Вольвачем [67, 264]. Крім того, на даний час зовсім відсутні які-небудь експериментальні дані по встановленню виду гладкоствольної вогнепальної зброї за осипом шроту, відстріляного із гладкоствольної вогнепальної зброї нерадянського виробництва.

У більшості праць, присвячених зазначеному питанню, наведені середні величини розпорошення шроту, недостатні для відносно повного та точного визначення відстані пострілу. Нині ще трапляються випадки, коли відповідно до середніх табличних величин дають однозначні відповіді про відстань пострілу за діаметром розпорошення шроту.

Ведучи мову про недостатність раніше проведених досліджень, не можна не помітити той факт, що жоден із вказаних вище дослідників не наголосив на дослідженні результатів пострілів, зроблених картечкою або великим шротом. Але, як свідчить практика, 95% тяжких злочинів було здійснено саме за допомогою таких снарядів.

неможливість вирішення питання, він повинен складати висновок загальноприйнятої форми, детально виклавши в ньому процес і результати дослідження. Тільки такий висновок може бути оцінений судовими і слідчими органами.

Експертна практика знає і висновки про встановлення групової тотожності. Що стосується правомірності названих висновків, то окремі криміналісти вважають, що оскільки кінцевим завданням ідентифікації є встановлення одиничного конкретного об'єкту, то такими можуть бути тільки одиничні об'єкти.

Кінцева мета ототожнення дійсно полягає у встановленні конкретної гладкоствольної зброї, яка пов'язана із розслідуваною подією.

Для кінцевої оцінки висновку експерта, крім виконання вищевказаних положень, необхідно зіставити його з усіма наявними у справі доказами, оскільки будь-який доказ повноцінний тільки тоді, коли гармонійно поєднується з іншими в їх сукупності.

Некомпетентність експерта в певній галузі знань, перевищення ним своєї компетенції є підґрунтям для визнання висновку експерта недостовірним.

Протиріччя між даними, отриманими в процесі експертного дослідження та іншими обставинами справи, встановленими доказами є підставою для сумніву в його правильності. З метою перевірки правильності висновків експерта, як правило, призначається повторна експертиза.

У випадках призначення повторних і додаткових експертиз по справі, оцінка судово-слідчими органами таких висновків має деякі особливості. Складовою частиною такої оцінки є порівняльний аналіз висновків, при цьому ні один з них не повинен попередньо оцінюватися як «кращий» чи «гірший», хоча саме проведення по справі повторної експертизи пов'язано із сумнівами, які виникають у ході попередньої оцінки раніше виконаного висновку [370, 371].

«За наявності протиріччя у висновках різних експертиз суд не може невмотивовано віддавати перевагу одній з них, а повинен або обґрунтувати перевагу одного висновку перед іншими, або призначити нову експертизу для відхилення протиріччя в попередніх висновках» [335].

Випадки невірного призначення повторних експертиз бувають тому, що судді нерідко оцінюють висновки експертизи не з позиції їх наукового обґрунтування, а тільки порівнюючи з іншими встановленими по справі фактами, не беручи до уваги такі докази, як показання свідків та інших учасників процесу. З.М. Соколовський у зв'язку з цим цілком справедливо зазначає, що «дійти висновку про необхідність проведення нової експертизи слідчий і суд можуть тільки критично оцінивши висновки першої експертизи, і переконавшись в тому, що перша експертиза з будь-яких причин є хибною» [350].

Всі експертизи, незалежно від послідовності їх проведення, у процесуальному відношенні рівноцінні. Варто погодитися з А.В. Дуловим, який вважає, що «...зовсім незрозуміло, чому саме третя експертиза повинна бути правильною, а не одна з двох проведених раніше» [102].

Правильна оцінка висновку експерта – як одного з джерел доказів –

експертів, що дали вірогідні висновки, і можливим їх використання у ході досудового слідства та дізнання [399, 407]. Інші вважають можливим використання вірогідних висновків і в суді, хоча вони й не мають доказового значення [53, 161]. Треті виступають взагалі проти дачі експертами вірогідних висновків. Вони вважають, що експерти не мають права їх давати, і такі висновки не мають ніякого доказового значення [126, 403].

На наш погляд, праві ті автори які вважають, що експерт вправі давати вірогідний висновок, оскільки вони хоча і не містять прямого висновку про який-небудь факт, але містять припущення в більшій чи меншій мірі вірогідності стосовно факту, який може служити для розробки слідчих версій і може бути оцінений в сукупності з іншими доказами по справі.

Причинами надання вірогідних висновків в експертній практиці є: а) неповноцінність самого об'єкту дослідження (мало дослідницького матеріалу); б) відсутність розробленої методики дослідження; в) неякісно підготовлені слідчими або судами матеріали, які направлені для дослідження.

Тому підвищення рівня знань слідчо-судових працівників в галузі криміналістики і дотримання рекомендованих правил з підготовки матеріалів для експертизи та грамотне формулювання питань експертам, вміле вилучення і збереження речових доказів, якісний відбір зразків для порівняльного дослідження – необхідні передумови зростання категоричних висновків в експертній практиці.

Досить часто експерт постає перед фактом неможливого вирішення поставлених перед ним питань.

Аналіз експертної практики, а також дані криміналістичної літератури показують, що причинами таких висновків при судово-балістичних дослідженнях є:

1. причини, які обумовлені характером досліджуваних об'єктів і можливостями судової експертизи. До них відносяться:

- малий обсяг ознак у досліджуваних об'єктах;
- недосконалість або повна відсутність наукової методики дослідження;
- недоліки в організації експертних досліджень (першочергово, у проведенні комісійних і комплексних експертиз);

2. причини, які обумовлені недостатнім знанням слідчими і суддями можливостей судової експертизи і низькою якістю підготовки матеріалів які направляються:

- постановка питань, які не відносяться до компетенції судової експертизи, або питань, які взагалі не можуть бути вирішені при сучасному рівні знань;
- недоліки, викликані неповнотою представлених на експертизу досліджуваних матеріалів;
- невірне використання тактичних прийомів і технічних засобів при фіксації, вилученні і транспортуванні речових доказів;
- недоліки у підготовці порівняльних матеріалів.

Окремі автори пропонували, у випадках неможливості вирішення питання, відповіді викладати у «науковій довідці», яка не є висновком. На наш погляд, навіть у тому випадку, коли експерт приходить до висновку про

Відсутність єдиної класифікації гладкоствольної вогнепальної зброї зумовлює часто те, що працівники дозвільної системи помилково реєструють бойову гладкоствольну та гладкоствольну зброю спеціального призначення, як мисливську гладкоствольну вогнепальну зброю.

Необхідно також відзначити і відсутність у фахівців правоохоронних органів практичних рекомендацій, довідників та таблиць обчислення, що стосуються питань встановлення відстані пострілу, здійсненого з бойової, спеціального призначення вогнепальної гладкоствольної зброї. Під час допиту експерта суд часто просить останнього зазначити, на що конкретно він посилався, визнаючи зброю бойовою або гладкоствольною спеціального призначення, при цьому ставлячи експерта у незручне становище, оскільки крім відомчих наказів, (Наказ МВС № 164 від 25.03.1993 р.) та Методики встановлення належності виробів до категорії мисливських (спортивних) гладкоствольних рушниць (від 17.11.99 р.) [267, 268, 269], сьогодні немає жодних нормативних актів, закону (з-на «Про зброю») та підзаконних актів з цього питання. Крім того, в сучасних вітчизняних довідниках з вогнепальної зброї такі види зброї, як спеціального та бойового призначення гладкоствольна вогнепальна зброя, взагалі відсутні. Користуючись відсутністю правової бази, приватні фірми і далі під виглядом мисливської вогнепальної гладкоствольної зброї продають населенню гладкоствольну зброю спеціального та бойового призначення, яка за своїми технічними характеристиками не підпадає під мисливську. Все це врешті-решт ускладнює і без того непросту криміногенну ситуацію в Україні.

Як відомо, у судово-медичній та судово-балістичній експертизах виділяють такі дистанції стрільби: «постріл впритул», «близький» та «неблизький» постріли. Близькою відстанню вважають таку дистанцію, коли, крім шротових пошкоджень на перешкоді, виявляють інші додаткові сліди пострілу: температурний та механічний вплив порохових газів, збройне мастило, згорілі та незгорілі порошинки і відкладення кіптяви пострілу. Додаткові сліди пострілу встановлюються різними методами (простими та складними), причому чутливість таких методів також є різною. Наприклад, електрографічним методом під час стрільби з дистанції до 2 м свинець виявляється тільки у місцях пошкодження перешкоди картечю, а на ділянках між цими пошкодженнями не встановлюється. Крім зазначених ознак, до слідів близького пострілу належить також компактна дія картечі та татуювання металом, які можуть бути виявлені під час стрільби з дистанції до 3-5 метрів залежно від виду зброї.

Татуювання металом – це вплив найдрібніших часток металу, що викидаються під час пострілу з каналу ствола та досягають об'єкта за допомогою снаряда, клейтухів або порошинок. «Татуювання металом – постійна та стала ознака», яка може бути спричинена свинцевими снарядами (снарядом) на дистанції від 2-3 метрів, а під час стрільби з гладкоствольної зброї картечю – ще далі. На нашу думку, поняття «близький постріл» повинно включати відстань від дульного зрізу зброї до відстані, на якій зникає татуювання металом.

Сліди близького пострілу встановлюються й іншими методами. Метод

атомно-абсорбційного спектрального аналізу дає змогу з більшою точністю виявити та кількісно визначити сурму на відстані до 240 см, а мідь – до 280 см.

Більш чутливим є метод нейтронно-активаційного аналізу та ядерної гамма-спектроскопії. Зазначена методика визначення дистанції пострілу з короткоствольної зброї дає можливість надійно визначати відстань до 5 м та встановлювати відсутність або наявність в об'єктах, що аналізуються, деяких продуктів пострілів (сурми).

А.Ф. Лісіцин до ознак «близького» пострілу зі шротової зброї відносить також компактну дію шроту, який на відстані до 3-5 м від дульного зрізу утворює центральний отвір рани, оточений дрібними отворами з ізольованих шротин [207]. У зв'язку із зазначеною властивістю шроту, близьким варто вважати постріл, який здійснюється не з відстані одного метру, як це відбувається у випадках з нарізною зброєю, а з відстані до 3 м. Отже, всі дистанції, що починаються з 3 м, належать до неблизького пострілу. І тому під час проведення експериментів ця дистанція була прийнята мінімальною.

Узагальнюючи відомості, викладені у спеціальній літературі [1], можна зазначити такі чинники, що впливають на розпорошення шроту (картечі): 1) відстань стрільби; 2) калібр та характер свердління ствола; 3) стан, довжина ствола; 4) вид та конструкція гільзи, її якість; 5) вид та якість капсуля; 6) марка та стан пороху; 7) кількість, вид, стан пороху; 8) вид та кількість клейтухів; 9) щільність спорядження; 10) вага заряду; 11) вид снаряду; 12) характер закручування гільзи; 13) спосіб спорядження набоїв; 14) марка, вік, зношеність зброї; 15) марка набоїв.

У процесі проведення експериментальних досліджень в НДЕКЦ при ГУ МВС України в м. Києві нами було виконано аналітичну роботу щодо визначення дистанції пострілу за осипом картечі та великого шроту. Експериментальні постріли нами здійснювалися з відстані 3, 6, 9, 12 м (ці відстані пострілів зумовлені великою частотою їх наявності під час вчинення злочинів із застосуванням гладкоствольної вогнепальної зброї) в аркуш цупкого паперу, навішеного на рами. Для експериментальної стрільби було використано: 1) мисливську гладкоствольну рушницю 12 калібру (зі свердлінням стволів чок (1,0 мм), «Дюмулен» (Бельгія)), свердління стволів напівчок (0,5 мм), ІЖ-27 12 калібру (Росія); 2) гладкоствольну зброю спеціального призначення 12 калібру (вінчестер 1300 (виробництво США) – довжина ствола 475 мм (з пістолетною рукояткою), свердління ствола - циліндр (0,00)). Це пов'язано з тим, що для гладкоствольної зброї спеціального призначення і бойової гладкоствольної вогнепальної зброї оптимальна та найпоширеніша довжина ствола дорівнює вищезазначеній, зі свердлінням стволів – циліндр (дульне звуження - 0,00 мм).

Еталонні постріли виконувались нормально спорядженими патронами 12 калібру “Fioschi” виробництва Італії.

Номери шроту, картечі, якими було споряджено патрони: 2/0 - 4,25 мм; 3/0 - 4,50 мм; 4/0 - 4,75 мм; 5/0 - 5,0 мм; 6/0 - 5,25 мм; 7/0 - 6,20 мм.

Компоненти спорядження патронів були однієї партії, порох було випущено за два роки до проведення експериментів. Для стрільби рушниця

зазначає шляхи подальших пошуків такого об'єкта [336, 337]. Тому у разі заперечення тотожності зброї у висновку повинна бути зазначена система зброї, з якої відстріляні досліджувані снаряд (снаряди), гільза, або наведено загальні ознаки такої зброї.

При оцінці висновку слідчий, прокурор, суддя повинні проаналізувати логічну сторону дослідження, проведеного експертом. Опис у висновку повинен відповідати всім вимогам законів формальної і діалектичної логіки. Висновки експерта повинні витікати зі змісту дослідницької частини висновку. Не можна визнати достовірним доказом висновок експерта, якщо його поточні висновки протирічять дослідницькій частині. Недопустимі протиріччя і між окремими пунктами висновків.

Разом з тим, не всі недоліки, які встановлені при оцінці висновку, потребують проведення нової чи повторної експертизи. Слідчий або суд визначають, наскільки важливі встановлені недоліки, які впливають на наукову достовірність висновків експерта. І якщо виявлені суттєві недоліки, то слідчий і суд не можуть використовувати такий висновок як джерело доказів.

Теорія і практика судової експертизи знає такі види висновків: категоричні (позитивні і негативні), ймовірні (стверджувальні і негативні), висновки про неможливість вирішення питання і висновки про родову (групову) приналежність [411, 412].

Частіше за все експерти дають категоричні висновки. Вони представляють найбільшу доказову цінність для слідства і суду. Категоричні висновки – це такі, в яких формулюються форми ствердження або заперечення тотожності. Він буде правильним лише тоді, коли логічно витікає з тих наукових положень, які використовувались експертом і відображені у дослідницькій частині з даних, отриманих в результаті дослідження.

Наукова обґрунтованість висновку експерта-криміналіста залежить від характеру і обсягу досліджуваного матеріалу, від кількості та якості порівняльних матеріалів. Верховний Суд України вимагає, щоб висновок експерта обґрунтовувався на достатній кількості порівняльного матеріалу [172].

Якщо експерту, незважаючи на неповноту наявного матеріалу, все ж вдалось виявити ознаки, які достатні для вирішення питання про тотожність, він повинен так описати і проілюструвати їх, так обґрунтувати свій висновок, щоб у слідчого і суду не могло виникнути сумнівів ні про достатність даних для вирішення питання про тотожність, ні про достовірність самого висновку. Вважаємо, за правильні такі постанови суддів, які не визнають висновки експертів, без розшифрування конкретних ознак, які послужили аргументом для висновку, або без обґрунтування достатності цих властивостей.

В експертній практиці є випадки, коли експертами даються вірогідні висновки. Необхідно відмітити, що стосовно питань правомірності дачі вірогідних висновків та їх практичного використання в ході досудового і судового слідства немає єдиного погляду. В цілому в юридичній літературі існує три позиції вчених. Одні автори вважають правомірними висновки

навколишній світ, людина мільйони разів здійснює конкретний перехід від якості до кількості» [381].

Деякі криміналісти пропонують для оцінки ознак використовувати ступінь обмеженості кола об'єктів, що перевіряються, виходячи з обставин справи. Так, Б.М. Комаринець стверджує, що якщо буде вірогідно встановлено можливість здійснення пострілу тільки з двох якихось одиниць вогнепальної зброї, то деякий збіг слідів на досліджуваній гільзі та на експериментальних гільзах одного з екземплярів зброї, у разі явних відмінностей з експериментальними гільзами, стріляній з іншої одиниці зброї, може бути підставою для висновку про тотожність [169]. У даному випадку, на думку Б.М. Комаринця, експерт повинен оцінювати вірогідність даних про можливість пострілу тільки з двох екземплярів зброї, що належить до компетенції слідчого та суду, але не експерта. Науково-обґрунтований висновок експерта завжди повинен ґрунтуватися на результатах дослідження та оцінці певної сукупності відмінностей та збігу ознак.

Обставини ж справи необхідно використати лише для пояснення причин зміни ознак. Категоричний висновок про тотожність за обставинами справи може зробити тільки слідчий або суд з урахуванням усіх матеріалів справи.

Оцінка, як це нині визнано у криміналістиці, здійснюється протягом всього експертного дослідження, а не є лише одномиттєвим актом або тільки завершальною стадією дослідження. Вона починається зі стадії підготовки експерта до дослідження і закінчується після порівняльного дослідження формулюванням певних висновків. Тому оціночна діяльність є складовою частиною всього процесу експертного дослідження.

Проте, не на всіх стадіях дослідження діяльність експерта щодо оцінки виявлених ознак має однакове значення. У початковий період, коли експерт оглядає речові докази, він звертає увагу тільки на найдоступніші спостереженню загальні ознаки на гільзі або снаряді (снарядах), а також на тип та вигляд самих бойових припасів і подумки побіжно порівнює одержані дані з ознаками наданої зброї. Уже в цей період у нього виникають певні версії: досліджувана гільза або куля могла бути (не могла бути) відстріляна з наданої зброї. Маючи досвід практичної роботи, експерт порівнює конкретний випадок із найбільш подібними з його попередніх досліджень, що дає змогу висунути найправильніші версії. Подалі діяльність експерта щодо оцінки виявлених ознак набуває незрівнянно більший обсяг, а найбільш важливе значення вона має у стадії порівняльного дослідження, підсумкової оцінки та формулювання висновків.

Ретельно дослідивши та оцінивши всі ознаки, експерт робить певний висновок: категоричний (позитивний або негативний), ймовірний висновок про групову приналежність, чи про неможливість розв'язання питання.

У процесі доказування слідчий та суд іноді не можуть ефективно використати зазначені висновки, оскільки в ідентифікаційних дослідженнях експерти не характеризують зброю, з якої відстріляні досліджувана картеч, куля, шріт або гільза. М.Я. Сегай у зв'язку з цим правильно вказує, що опис у висновку експертизи властивостей ототожнюваного об'єкта у разі негативного висновку про тотожність підвищує доказову цінність висновків і

закріплювалася у лещатах-тримачах.

Експеримент проводився у тирі НДЕКЦ при ГУ МВС України в м. Києві, де швидкість вітру не перевищувала 1 м/сек. У журналі реєстрації позначали результати вимірювання діаметра розпорощення всієї картечі та шроту, а також діаметра осипу шроту та картечі. Крім того, вимірювання здійснювались за вертикаллю та горизонталлю.

Проведеними експериментами не встановлено великої відмінності у розпорощенні шроту та картечі, відстріляної з мисливської гладкоствольної вогнепальної зброї (чока та напівчока), проте значна різниця спостерігається під час пострілів з гладкоствольної вогнепальної зброї бойового та спеціального призначення та гладкоствольної вогнепальної мисливської зброї [див. таблиці №№ 2-6].

Далі експерименти було продовжено на полігоні (відкритій місцевості). Швидкість вітру була 10-15 м/сек. Експериментальні постріли здійснювались з відстані 5, 10, 15 метрів в аркуш цупкого паперу, навішеного на рами, виготовлені з дощок завтовшки 35 мм. Для експериментальної стрільби було використано гладкоствольну мисливську вогнепальну зброю 12 калібру: «Дюмулен» (виробництво Бельгія), дульне звуження обох стволів – 1,0 (чок); гладкоствольну вогнепальну зброю бойового та спеціального призначення (зі свердлінням ствола – циліндр – 0,00 мм), рукоятка пістолетної форми: Winchester 1300 DEFENDER 12 GA/3 (виробництво США), кількість патронів, що заряджаються (7*1); Mossberg Coon. 500 A 12GA (виробництво США), кількість патронів, що заряджаються (5*1).

Постріли здійснювались патронами «Fioschi» виробництва Італії таких номерів: № 9 – 2,0 мм; № 7 – 2,50 мм; № 3 – 3,50 мм; № 1 – 4,0 мм; 3/0 – 4,50 мм; 4/0 – 4,75 мм; 5/0 – 5,0 мм; 7/0 – 6,20 мм.

Компоненти спорядження патронів були однієї партії, порох було випущено за два роки до проведення експериментів. У серії здійснювалося по 5-10 пострілів, усього під час експериментальної стрільби було здійснено 1090 пострілів. У журналі реєстрації позначали результати, одержані при проведенні пострілів. Результати експериментів наведено в таблицях № 1-5.

Результати експериментальної стрільби підтверджують теоретичні розробки про те, що за своїми балістичними характеристиками зброя спеціального призначення та бойова вогнепальна зброя не відповідають вимогам до мисливських рушниць, а тому гладкоствольну вогнепальну зброю необхідно класифікувати як мисливську гладкоствольну вогнепальну зброю, гладкоствольну вогнепальну зброю спеціального призначення та бойову гладкоствольну вогнепальну зброю. Дані, наведені у довідковій літературі, свідчать про те, що як розробники мисливської гладкоствольної зброї, так і експерти-криміналісти вважають найменш допустимою межею довжини ствола та відсутності дульного звуження до зазначеної межі (500 мм.) відбувається значне зниження влучності, кучності та різкості бою рушниці. Зброя вже не відповідає вимогам, що пред'являються до мисливської гладкоствольної вогнепальної зброї, і належить до груп гладкоствольної вогнепальної зброї спеціального призначення чи бойової гладкоствольної

Таблиця 1.

**У таблиці наведено результати пострілів
за осипом шроту, стріляного з мисливської рушниці,
дульне звуження якої ЧОК (1.00 мм).**

дистанція, м	номери шроту					
	2/0	3/0	4/0	5/0	6/0	7/0
3	47-111	45-105	43-100	40-95	38-90	30-85
	78	75	71	67	64	57
6	99-193	95-183	89-173	85-164	80-156	63-147
	146	139	131	124	118	104
9	158-220	150-207	141-196	132-186	125-177	97-167
	189	178	168	159	151	132
12	252-306	190-290	179-274	168-260	159-248	124-235
	279	240	226	214	203	179

Примітка: дві цифри, написані через риску, це: перша – найменший осип шроту, друга – найбільший, третя під ними – середній осип шроту. Всі вимірювання у міліметрах.

Таблиця 2.

**У таблиці наведено результати пострілів
за осипом шроту, стріляного з мисливської рушниці,
дульне звуження якої напівчок (0,5 мм).**

дистанція, м	номери шроту					
	2/0	3/0	4/0	5/0	6/0	7/0
3	68-90	65-86	61-82	58-78	55-74	43-70
	80	75	71	68	64	56
6	121-153	115-145	109-137	103-129	98-122	92-95
	137	130	123	116	111	94
9	190-319	180-302	170-287	160-272	150-258	117-245
	254	241	228	216	204	181
12	235-310	240-295	227-280	215-267	203-253	158-240
	272	267	253	241	228	199

Примітка: дві цифри, написані через риску, це: перша – найменший осип шроту, друга – найбільший, третя під ними – середній осип шроту. Всі вимірювання у міліметрах.

то він повинен, насамперед, оцінити ознаки, які збігаються, а потім ті, які розрізняються. У своїй діяльності експерт зазвичай спочатку оцінює домінуючі ознаки, тобто ті, яких більше і які, на його думку, істотніше. Якщо більше сукупність ознак, які збігаються, то спочатку оцінюються вони, а вже потім знаходять пояснення ознакам, які розрізняються. Якщо ж домінують ознаки, що розрізняються, то, вони оцінюються першочергово, а потім пояснюються причини збігу (якщо такі є).

Стадія оцінки ідентифікаційних ознак полягає в оцінці кожної окремої ознаки та оцінці їх сукупності. Оцінка кожної окремої ознаки полягає у з'ясуванні її ідентифікаційного значення. Оцінюючи ж сукупність, потрібно вирішити питання про достатність встановлених ознак для індивідуалізації зброї або визначення родової (групової) приналежності. При ідентифікаційному дослідженні для висновку про тотожність необхідним є збіг загальних та окремих ознак, що складають індивідуальну (неповторну) сукупність. Проте у формуванні позитивного висновку про тотожність основне значення мають окремі ознаки, а збіг лише загальних ознак є підставою для висновку про родову (групову) приналежність або для подальшого дослідження з метою встановлення тотожності. Відмінність же загальних ознак є достатньою підставою для негативного висновку про тотожність.

Дослідження та оцінка ознак, що збігаються, значно ускладнені тим, що на відстріляних кулях, картечі, шроті та гільзах відбиваються не всі ознаки, які є на контактуючих деталях зброї, а тільки частина з них, яка визначається конкретними умовами слідоутворення. Звідси сукупність ознак, що використовується для ототожнення конкретного екземпляра зброї, визначається тією їх кількістю, яка відбилась на досліджуваному об'єкті. Це викликає необхідність одержання з досліджуваної зброї кількох експериментальних об'єктів. Отже, у процесі ототожнення досить часто використовується тільки якась частина ознак зброї. Припустимо, в разі ототожнення зброї за кількома кулями, відстріляними з одного екземпляра зброї обсяг та склад ознак може бути різним для кожної кулі: для однієї кулі сукупність становлять одні ознаки, а для другої – інші.

Щоб визнати сукупність ознак, що збігаються, достатньою для індивідуалізації певного екземпляра зброї, треба бути дуже впевненим у неможливості повторення цього комплексу ідентифікаційних ознак на деталях другого екземпляра тієї самої системи та моделі зброї. Окремі ознаки, що збігаються, можуть зустрітися й в інших екземплярах зброї, оскільки вони завжди виражені у вигляді борозенок та валиків (вм'ятин та опуклостей). Неповторну сукупність, що дає змогу ідентифікувати конкретний екземпляр зброї, створює своєрідне поєднання, індивідуальне розташування трас та однаковий загальний характер відображення слідів на снарядах і гільзах.

В оцінці сукупності ознак найважливіше значення має якість кожної ознаки окремо (її розміри, сталість до впливів різних факторів). Разом з тим, деякі криміналісти не вважали якісні ознаки єдиними для оцінки сукупності ознак. Кількісна оцінка доповнює якісну, що робить висновки експерта більш переконливими та науково обгрунтованими. І.С. Тимофеев пише: «Пізнаючи

неправдивого висновку.

Під час проведення експертизи внутрішнє переконання експерта виступає як суб'єктивний результат його психічної діяльності щодо оцінки об'єктивних ознак. Вплив суб'єктивних чинників на висновки експерта погоджується з поглядами матеріалістичної діалектики на природу пізнання.

Таким чином, внутрішнє переконання експерта складається з суб'єктивних чинників та об'єктивних підстав, перевірених експертною практикою (одним з видів практичної перевірки висновків є експертний експеримент). Оцінка висновку експерта повинна проводитись за такими критеріями: законність, обґрунтованість, науковість, грамотність, відповідність сучасним методам наукового дослідження.

У питанні послідовності оцінки ознак, що збігаються та розрізняються, немає єдиної точки зору. Л.С. Ароцкер, А.І. Вінберг, В.Я. Колдін, А.Р. Шляхов, В.С. Бергер, З.Н. Бондар, М.Я. Сегай, М.В. Салтевський та інші криміналісти оцінку ознак рекомендують починати з пояснення відмінностей [60].

Більші складнощі виникають в оцінці розбіжностей індивідуальних ознак; особливо, коли з моменту пострілу на місці події до дослідження минуло багато часу, а зброя зберігалася у несприятливих умовах. У таких випадках необхідно встановити сталість відображення ознак, що розрізняються, якщо вони є на експериментальних кулях, шроті, картечі та гільзах і відсутні на досліджуваних [69-72]. Коли неможливо пояснити причину відсутності відображення якихось ознак на досліджуваних об'єктах, то робити позитивний або негативний висновок про тотожність не можна. У таких випадках експерт найчастіше змушений визнати, що питання вирішити неможливо.

Мають місце й такі ситуації, коли окремі траси чітко виражені на досліджуваних об'єктах, а на експериментальних вони не відображаються. Тут, як правило, нема підстав для негативного висновку, оскільки наявність даних трас на досліджуваних об'єктах може бути викликана не особливостями самої зброї, а іншими причинами; дослідити ж сталість їх відображення за одним об'єктом неможливо. Таким чином, ознаки, що розрізняються, можна оцінити як істотні лише тоді, коли пояснити їх зміною зброї (від корозії, мастила) неможливо.

Іноді розбіжність у відображенні ознак неможливо пояснити відсутністю в експерта даних про умови зберігання, експлуатації та догляду за гладкоствольною зброєю до вилучення, а за допомогою огляду зброї таких даних одержати не вдається. За наявності зазначених обставин розв'язання питання про тотожність може бути неможливим. Тому належна оцінка ознак, що розрізняються, багато в чому залежить від знання експертом факторів, які впливають на зміни зброї та слідоутворення, умов зберігання, експлуатації та догляду за конкретним екземпляром зброї.

Розглядаючи доцільну послідовність опису ознак у висновку експерта, Л.С. Ароцкер рекомендує опису ознак у дослідницькій частині висновку починати з тих, які покладені в основу висновку [5, 6]. Він вважає: якщо у процесі порівняльного аналізу експерт схиляється до позитивного висновку,

Таблиця 3.

У таблиці наведено результати пострілів за осипом шроту, стріляного з гладкоствольної вогнепальної зброї спеціального призначення, дульне свердління якої циліндр (0.00 мм).

дистанція, м	номери шроту					
	2/0	3/0	4/0	5/0	6/0	7/0
3	78-105	74-63	62-70	59-66	56-63	53-60
	91	68	66	63	59	56
6	182-201	172-198	163-188	154-179	145-169	111-160
	191	185	175	166	157	135
9	332-341	315-323	297-306	280-290	265-274	207-260
	336	319	301	285	269	233
12	385-473	345-448	365-425	326-403	308-382	240-362
	429	396	395	364	345	301

Примітка: дві цифри, написані через риску, це: перша – найменший осип шроту, друга – найбільший, третя під ними – середній осип шроту. Всі вимірювання у міліметрах.

Таблиця 4.

діаметр (мм)	Найвіддаленіша відстань польоту шроту у м при куті 20-30 град. до горизонту під час експериментів з бойовою та спеціального призначення гладкоствольною вогнепальною зброєю	Найвіддаленіша відстань польоту в м. при куті 20-30 град. до горизонту, притаманна мисливським гладкоствольним рушницям
шріт 2,0	122	200
2,5	148	250
3,5	152	350
4,0	156	400
4,5	160	450
5,0	165	500
картеч 6,0	174	600

Таблиця 5.

Відстань (м)	Діаметр розпорощення 2,5 мм шроту (осип шроту) у мм, одержаний під час пострілів з гладкоствольної бойової та спеціального призначення вогнепальної зброї	Діаметр розпорощення 2,5 мм шроту (осип шроту) у мм, притаманий мисливським гладкоствольним рушницям
5	800	250
10	1720	540
15	3345	800

Проведені експериментальні дослідження, результати яких наведені вище дозволили сформулювати такі рекомендації і пропозиції.

Гладкоствольну вогнепальну зброю спеціального призначення або бойову гладкоствольну вогнепальну зброю необхідно вилучати у громадян оскільки

вона має використовуватися тільки військовими та спецслужбами МВС, СБУ під час ведення бойових дій чи проведення спецоперацій. Підставами вилучення або заборони вільного обігу мають бути: правові норми відповідних нормативних актів, висновок експерта-криміналіста, сформульований на підставі проведених експериментальних експертно-криміналістичних досліджень і розроблених автором спеціальних криміналістичних таблиць з переліком відмінностей технічних характеристик мисливської гладкоствольної вогнепальної зброї, гладкоствольної вогнепальної зброї спеціального призначення та бойової гладкоствольної вогнепальної зброї. У зв'язку з цим, на нашу думку, доцільно розпочати роботу з підготовки законопроекту про заборону торгівлі гладкоствольною вогнепальною зброєю спеціального або бойового призначення і продажу її фізичним та юридичним особам.

Етапу ідентифікаційного дослідження гладкоствольної вогнепальної зброї повинно передувати проведення неідентифікаційних досліджень з метою діагностики та класифікації її на: а) гладкоствольну вогнепальну зброю спеціального призначення; б) бойову гладкоствольну вогнепальну зброю; в) мисливську гладкоствольну вогнепальну зброю.

Це важлива умова подальшого ідентифікаційного дослідження цієї зброї і набоїв до неї та формулювання висновків експертного дослідження [337].

Цей етап дослідження дуже важливий, оскільки є частиною неідентифікаційного дослідження (яке передує ідентифікаційному), а саме діагностичного, яке включає вирішення класифікаційних питань. Наочно це можна продемонструвати на такому конкретному прикладі. У громадянина Т., який підозрювався у розбійному нападі на комерційну фірму «Аякс», було вилучено під час обшуку дві одиниці гладкоствольної вогнепальної зброї: ІЖ-27 та ІЖ-81 (обидві – виробництва РФ). На місці злочину виявлено осип шроту № 2/0 діаметр 420 мм. Перед експертом поставлене питання: з якої зброї – ІЖ-27 чи ІЖ-81 – було здійснено постріл?

За показаннями свідків та підозрюваного постріл було здійснено з відстані 10-12 м. Під час експериментальної стрільби (по 10 пострілів у кожній серії) було одержано такі результати: а) ІЖ-27: при дульному звуженні 0,50 мм (напівчок) з дистанції 12 м експериментальна стрільба велась набоями, які були вилучені у підозрюваного, по 10 пострілів з кожної одиниці вилученої зброї шротом 2/0, осип шроту дорівнює 268 мм; б) ІЖ-81: при дульному звуженні 0,00 мм (циліндр) з дистанції 12 м стрільба велась шротом 2/0, осип шроту дорівнює 476 мм. Для експериментального відстрілу використовувалися набої 12 калібру виробництва Італії фірми «Gioschi».

З цього можна зробити припущення, що постріл у приміщенні фірми «Аякс» було зроблено з гладкоствольної вогнепальної зброї спеціального або бойового призначення, якою у даному випадку може бути ІЖ-81, оскільки за своїми технічними характеристиками він відповідає гладкоствольній вогнепальній зброї спеціального призначення.

Під час огляду місця події необхідно звертати увагу: а) у разі виявлення осипу шроту (картечі) – на розмір, форму, місце його розташування; б) у разі виявлення гільзи – на калібр гільзи, довжину (характерна для звичайної – 70

загальні і окремі ознаки без їх конкретизації, індивідуалізації та недооцінювати розбіжні ознаки. Якщо останні не пояснені, причини їх не з'ясовані, то дослідження буде однобічним і недосконалим [226, 385].

Слідчий, прокурор і суд оцінюють ознаки з позиції їх: а) сталості; б) індивідуальності; в) достатньої сукупності для певного висновку. Переконалівість висновку криміналістичної експертизи зростає, якщо процес дослідження і його результати знайдуть своє відображення у фотоілюстраціях, голограмах, кіно та відеофільмах. Перевірка ілюстративної сторони висновку полягає в аналізі фотоілюстрацій, голограм, кіно-, відеофільмів, схем, малюнків, які складають органічну частину акту експертизи. Необхідно порівняти ознаки, які описані в дослідницькій частині висновку експерта і вказані на фотографіях чи голограмах, перевірити правильність надписів під цими знімками.

У криміналістичній літературі справедливо вказується, що остаточна підсумкова оцінка виявлення у процесі дослідження ознак є завершальною стадією криміналістичної експертизи [25]. Підсумкова оцінка ознак та властивостей має на меті визначення їх достатності для індивідуалізації об'єктів або встановлення певних фактів і формулювання остаточних висновків експерта. Висновок про наявність або відсутність тотожності чи якогось факту може ґрунтуватися на вірогідній якісній та кількісній сукупності встановлення ознак або властивостей, які збігаються або розрізняються, на їх всебічній оцінці та поясненні.

Експерт-криміналіст, який проводить судово-балістичну експертизу, робить певні висновки, як правило, на підставі безпосереднього дослідження представлених речових доказів та зразків, виявлених при цьому ознак. В окремих випадках він робить висновок на підставі комплексного аналізу відомостей, наявних у матеріалах кримінальної справи. Тоді вірогідність його висновків буде перебувати у прямій залежності від вірогідності даних, які є в матеріалах справи. Експерт оцінює результати дослідження і дає висновок за своїм внутрішнім переконанням. Про внутрішнє переконання під час оцінки ознак та властивостей В.П. Колмаков писав так: «Висловлений експертом висновок (думка, точка зору) щодо встановлених дослідженням фактів ґрунтується не тільки на об'єктивних даних, а й на індивідуальній оцінці, тлумаченні, поясненні їх» [164].

Оцінка повинна бути об'єктивною, всебічною та повною; тобто мають бути розглянуті та проаналізовані ізолювано та в їх взаємозв'язку ознаки, що збігаються, і ті, що розрізняються, загальні, та індивідуальні.

Оцінка за внутрішнім переконанням означає, що експерт під час аналізу встановлених дослідженням ознак та властивостей і формулювання своїх висновків ґрунтується лише на результатах власних досліджень і у своїх оціночних міркуваннях незалежний: на нього не може бути здійснено тиск. Така оцінка забезпечує незалежність експерта у використанні ним своїх процесуальних функцій. Об'єктивність оцінки виявлених ознак та вірогідність висновку забезпечується поряд з науковою компетенцією, глибоко та всебічно проведеним дослідженням ще й тим, що експерт попереджається про кримінальну відповідальність за надання задалегідь

матеріалів, які необхідні для дачі висновку (ст. 77 КПК України).

При оцінці науково-методичної сторони висновку експерта у судово-слідчих органах, як правило, виникають труднощі. Щоб вірно оцінювати висновки експертів, слідчим і судовим працівникам необхідно систематично вивчати останні наукові досягнення криміналістики, які застосовуються в експертизі. Висновки експерта повинні ґрунтуватися на теоретично доведених і перевірених практикою наукових положеннях [38, 45, 49, 231]. В іншому випадку достовірність висновків буде викликати сумнів.

Також виникають питання щодо правомірності суду оцінювати наукові підстави проведення експертизи. У криміналістичній літературі висловлюється думка про те, що судді не мають права перевіряти наукові дані, якими користуються експерти у своїх висновках [76, 350].

Подібні погляди є дискусійними. Законодавець визнає, що для особи, яка проводить дізнання, слідчого і суду, висновок експерта не є обов'язковим. Органи розслідування і суду мають достатні можливості для оцінки достовірності висновку експерта. На основі вимог ст. 200 КПК України експерт зобов'язаний вказувати у висновку, які матеріали і методики він використовував в ході дослідження для надання мотивованих відповідей на поставлені питання.

Ст. 201 КПК України дає право слідчому допитати експерта з метою одержання роз'яснення або доповнення висновку. Аналогічне право надається і суду (ст. 311 КПК України). Цим самим закон забезпечує особі, яка оцінює висновок експерта, можливість перевірити процес дослідження і оцінити висновок з позиції логічної послідовності, його повноти, обґрунтованості і беззаперечності [335].

Л.Е. Ароцкер справедливо вказує, що суд в ряді випадків може ставити питання про наукові основи конкретного виду експертизи [6]. Цього можна не робити стосовно традиційних видів експертиз (за виключенням тих випадків, коли застосовується нова методика дослідження або досліджуються нові об'єкти). Разом з тим, така постановка питання доцільна у відношенні нових видів експертиз, наукові основи яких ще тільки розробляються і формуються. Наприклад, судово-фоноскопична експертиза, комп'ютерно-технічна експертиза, одорологічна експертиза та інші. Пояснення експертом суду загальних наукових положень, на яких ґрунтується висновок проведеної ним експертизи, дозволяє суду й учасникам процесу об'єктивно проаналізувати та оцінити висновок експерта [301, 377].

Якщо методика ідентифікації гладкоствольної вогнепальної зброї доповнена низкою нових положень і наукових розробок, то вважається, що в суді запитання до експерта про наукові основи такого виду експертизи гладкоствольної зброї є виправданими оскільки допомагає суду й учасникам процесу глибше пізнати та вірно оцінити висновок експерта [91, 92, 100].

Центральною частиною оцінки висновку експерта є оцінка ознак, що покладені в основу висновків, які проводяться вивченням дослідницької частини висновків, фотографій, відео- і кінофільмів, голограм тощо.

Детально повинні описуватися співпадаючі та розбіжні, загальні й окремі індивідуальні ознаки. Неприпустимо брати до уваги тільки співпадаючі

мм, для патронів «магнум» – 76, 82, 89 мм), маркувальні позначення; в) у разі виявлення елементів заряду: стандартні (шріт, картеч, куля), для гладкоствольної вогнепальної зброї спеціального або бойового призначення (картеч, пов'язана з'єднувальними елементами, стрілоподібні елементи, кулі спеціального призначення, гумові або пластикові кулі, картеч; контейнери з-під сльозогінних речовин або речовин подразнюючої дії, гранати або їх елементи зі слідами запалювальних речовин); г) щільність розташування слідів від впливу картечі, шроту на перепоні чи перешкоді.

Завдяки проведеним експериментальним дослідженням і розробленим на їх основі спеціальним таблицям із визначення відстані пострілу, здійсненого з гладкоствольної вогнепальної зброї, прямо на місці події можна орієнтовно визначити при зазначених вище умовах, наявності відповідних даних, з якої саме гладкоствольної вогнепальної зброї (мисливської, бойової, спеціального призначення) було здійснено постріл і з якої відстані.

У зв'язку з цим актуальним постає питання: а якщо використовувалась не мисливська, бойова чи спеціального призначення гладкоствольна вогнепальна зброя, а обріз одного з вище перерахованих видів, як визначити тоді відстань, з якої було здійснено постріл? Тут необхідно зазначити, що з проаналізованих нами даних щодо 300 вилучених обрізів 87% їх становлять обрізи мисливських гладкоствольних рушниць 12 калібру. Довжина ствола обріза (враховуючи і довжину патронника) коливається від 220 до 300 мм, дульне звуження відсутнє (циліндр 0,00 мм), оскільки дульне звуження чок (1,00 мм) та напівчок (0,5 мм) знаходяться у мисливській гладкоствольній зброї біля дулового зрізу, а у разі укорочення ствола під обріз ця частина ствола виділяється. По решті довжини ствола мисливської гладкоствольної вогнепальної зброї дульне звуження – циліндр (0,00 мм). Завдяки таким показникам тактико-технічні характеристики обрізів мисливських гладкоствольних рушниць ймовірно можна визначити за осипом шроту (картечі), з якого виду гладкоствольної вогнепальної зброї здійснено постріл, якщо відома відстань. Як уже зазначалося вище, найпоширеніша довжина ствола гладкоствольної бойової та спеціального призначення вогнепальної зброї дорівнює 475-495 мм, з дульним звуженням 0,00 мм (циліндр), що під час пострілу дає розпорошення (див. Таблиці № 1-5) картечі та шроту значно більше, ніж під час пострілу з мисливської гладкоствольної вогнепальної зброї (див. таблиці №№ 6-9) з довжиною стволів понад 500 мм та дульним звуженням чок (1,00 мм) чи напівчок (0,50 мм). А оскільки середньостатистична довжина ствола обріза дорівнює 220-300 мм, то, порівнюючи її навіть з довжиною стволів гладкоствольної бойової або спеціального призначення вогнепальної зброї, ми бачимо істотну різницю у довжині: 220-300 мм (обрізи гладкоствольної мисливської вогнепальної зброї); 475-495 мм (гладкоствольна бойова та спеціального призначення вогнепальна зброя). Що дає на практиці значну відмінність осипу картечі (шроту) у результаті пострілу з них? Оскільки довжина ствола обріза у 2-2,5 рази менше довжини ствола гладкоствольної бойової та спеціального призначення вогнепальної зброї при такому ж свердлінні ствола – циліндр (0,00 мм), то осип картечі, вистріляної з обріза, буде приблизно в 2-2,5 рази

більшим у діаметрі, ніж у разі аналогічного осипу, одержаного з такої самої відстані, але з гладкоствольної бойової або спеціального призначення вогнепальної зброї за умови використання однакових бойових припасів. Підтвердженням такої позиції може бути такий приклад. На місці злочину в квартирі «х» по вул. ХХХ, в м. Києві було виявлено осип шроту № 2/0 діаметром 400 мм. За підозрою у вчиненні розбійного нападу було затримано громадян Н. та В. У них вилучено: обріз мисливської гладкоствольної рушниці 12 калібру ІЖ-27Е та п'ять набоїв заводського виробництва, споряджених шротом 2/0, і гладкоствольну вогнепальну зброю спеціального призначення Вінчестер 1300 12 калібру. Експерту-криміналісту поставлено питання: з якої вище перерахованої зброї було здійснено постріл у стіну приміщення?

За показаннями свідків, постріл було здійснено з відстані 5-7 метрів. Виходячи з того, що розміри приміщення 6,5×4 метра, експериментальна стрільба велась з відстані 6,5 м, 5 м, 4 м, 3 м. За результатами, одержаними у ході експерименту, та користуючись розробленими нами таблицями (№№ 1-5), можна констатувати, що обріз рушниці ІЖ-27Е під час пострілу патронами, спорядженими шротом № 2/0, дає розпорошення з дистанції 6 м, осип шроту 396 мм. А осип шроту № 2/0, вистріляного з гладкоствольної вогнепальної зброї спеціального призначення з дистанції 6 метрів, дорівнює 191 мм.

Виходячи з вищенаведеного, можна зробити висновок, що постріл у приміщенні квартири «х» по вул. ХХХ в м. Києві було здійснено з відстані 6-6,5 м з гладкоствольної вогнепальної зброї, ймовірно, з обріза гладкоствольної мисливської вогнепальної зброї ІЖ-27Е. Про це свідчить діаметр осипу шроту № 2/0.

Підсумовуючи вищезазначене, необхідно констатувати той факт, що під час огляду місця події, пов'язаної з використанням гладкоствольної вогнепальної зброї, та за наявності осипу шроту або картечі після здійсненого пострілу, вже на місці події можна орієнтовно визначити вид гладкоствольної вогнепальної зброї і дистанцію, з якої було здійснено постріл. Маючи таку інформацію, експерт-криміналіст одразу може зорієнтувати у правильному напрямку учасників слідчо-оперативної групи на розшук того чи іншого виду гладкоствольної вогнепальної зброї. Розглянуті вище теоретичні та методичні основи, а також результати проведених експериментальних досліджень дозволяють сформулювати концептуальні засади методики визначення дистанції пострілу.

У проблемі встановлення відстані пострілу за діаметром розпорошення шроту А.Ф. Лісичин виділяє такі питання: 1) пошуки основних принципів розрахунку дистанції пострілу; 2) складання універсальної таблиці розпорошення шроту на різних відстанях та при різних умовах стрільби; 3) розроблення методики проведення експериментальних пострілів у кожному окремому випадку та оцінка одержаних результатів [207-212].

На нашу думку, крім цих питань, існують й інші, які ще необхідно дослідити і розв'язати. Насамперед, кожний експерт-криміналіст, ознайомившись з проблемою встановлення дистанції пострілу за осипом

балістичне дослідження може провести експерт, який має спеціальні знання і досвід роботи в галузі судової балістики та працює у відомствах та організаціях (інститутах, бюро, центрах судової експертизи) [37].

Передумовою перевірки наукової обґрунтованості висновку експерта-криміналіста є встановлення, в першу чергу, того, чи дослідження проведено в межах компетенції судової експертизи та експерта. Варто відзначити, що в судовій практиці є випадки, коли на цій підставі (вихід за межі компетенції) висновок експерта-криміналіста визнавався необґрунтованим [161, 162, 270].

При оцінці висновку експерта слід перевірити також і тактичну сторону, яка пов'язана з діяльністю слідчого по підготовці, призначенню і проведенню експертизи. Для цього аналізуються такі основні обставини: 1) чи своєчасно була призначена експертиза. Якщо експертиза призначалася через значний час з моменту вчинення злочину, то в слідчій картині могли статися певні зміни. В деяких слідах зброї, як і в самій зброї, можуть з'явитися природні зміни їх ознак, а тому останні можуть бути непридатні для порівняльного дослідження з метою її ідентифікації; 2) чи повно і точно слідчий повідомив експерта в постанові про обставини справи, які визнавали необхідність призначення експертизи, умови, в яких проведений постріл, які сліди зброї виявлені і т.п.; 3) наскільки повно надані експерту зібрані слідчим речові докази та інші об'єкти (ст. 67, 199 КПК України).

Від всіх вищевказаних вимог залежить правильність висновку експерта, який провів дослідження гладкоствольної вогнепальної зброї і слідів її застосування.

Оцінка висновку складається також і з перевірки фактичних матеріалів експертизи (об'єктів дослідження). Ст.79 КПК України вимагає, щоб речові докази були уважно оглянуті, «по можливості сфотографовані, докладно описані у протоколі огляду і приєднані до справи постановою особи, яка провадить дізнання, слідчого, прокурора або ухвалою суду» [182, 183, 252].

Достовірність об'єктів встановлюється зіставленням тих ознак, які описані в протоколах слідчих дій і висновку експерта, самими речовими доказами [60, 411, 412].

На практиці бувають випадки порушення правил оформлення речових доказів. Досить часто в матеріалах справи немає процесуальних документів, які відображають факт виявлення та вилучення гладкоствольної зброї і слідів її застосування. Інколи вилучена гладкоствольна зброя не упаковується і не опечатується відповідно до вимог процесуального закону і положень науки криміналістики. Речові докази (зброя і сліди її застосування – гільзи, шріт і т.п.) не приєднуються до справи постановою слідчого у зв'язку з чим не можуть бути в подальшому використані для доказування за допомогою експертизи. На цій основі Верховний Суд України неодноразово відміняв вироки, посилаючись на те, що зброя хоча і була направлена на експертизу для дослідження, але як речовий доказ до справи не була залучена [172].

В тому випадку, коли експерт дав помилковий висновок, суд завжди повинен перевірити чи була надана експерту можливість ознайомитися з матеріалами справи, з'ясування яких даних необхідно для підготовки висновку, чи задоволені клопотання експерта про надання додаткових

доказів у багатьох працях вчених-криміналістів (Л.С. Ароцкер, А.І. Вінберг, Р.С. Белкін, В.Я. Колдін, М.М. Михеєнко, В.Т. Нор, О.О. Ейсман, О.Р. Шляхов, Н.І. Клименко, В.П. Колмаков, В.К. Лисиченко, М.В. Салтевський, М.Я. Сегай, В.П. Шибіко та ін.).

«Особливість оцінки висновку експерта, – підкреслюють В.П. Колмаков і Л.Е. Ароцкер, – полягає у визначенні наукової достовірності і доказового значення його висновків... Оцінка складається з аналізу процесуальної, фактичної, логічної і науково-методичної сторін висновку, у встановленні придатності його як джерела доказу» [5, 164, 165].

О.О. Ейсман називає ці напрями «оцінкою із внутрішньої сторони» (оцінка процесу дослідження і оцінка суб'єкту дослідження) і з «зовнішньої сторони», яка передбачає аналіз відповідності або невідповідності повідомлень експерта та інших повідомлень стосовно одних і тих самих фактів [426, 428].

Г.А. Самсонов називає дві групи положень, які підлягають оцінці: процесуальні і науково-методичні [332]. Про це саме пише І.Л. Петрухін, який зазначає, що «висновок експерта оцінюється з позиції його обґрунтованості, повноти, доказовості висновків, тобто в науково-фактичному відношенні, а також з точки зору його законності, відповідності процесуальним нормам при призначенні і проведенні експертизи, тобто в юридичному відношенні» [297].

Більш детально конкретизує оцінку висновку В.П. Колмаков, який вказує, що оцінка висновку криміналістичної експертизи складається з перевірки таких сторін: процесуальної, логічної, граматичної, фактичної, методичної та ілюстраційної» [165]. Б.М. Єрмоленко доповнив цей перелік ще тактичною, науковою і технічною сторонами [106]. На наш погляд, це вже зайва диференціація оскільки наукова і технічна сторона завжди тісно пов'язані між собою. Доцільно, на нашу думку, об'єднати ці сторони в одну групу під назвою науково-методична.

Підводячи підсумки, можна зазначити, що висновок експерта слід оцінювати з: 1) процесуальної, 2) тактичної, 3) фактичної, 4) науково-методичної і 5) логічної сторін.

Загальновідомо, що висновок експерта може бути тоді доказом по справі, коли експертиза була проведена відповідно до вимог чинного законодавства ст. 75-77, 196-205 КПК України. Тому, в першу чергу, перевіряється додержання процесуальних вимог, які відносяться до призначення і проведення експертизи (ст. 196 КПК України), а також дотримання прав учасників процесу (ст. 197 КПК України). Оцінка висновку потребує аналізу компетенції експерта. У зв'язку з тим, що експертиза призначається в тих випадках, коли для вирішення певних питань при провадженні у справі потрібні наукові, технічні або інші спеціальні знання, як експерт може бути викликана будь-яка особа, яка має необхідні знання для дачі висновку з досліджуваних питань (ст. 75 КПК України). Пізнання експерта, як правило, визначаються його освітою (загальною і спеціальною), професійною кваліфікацією, яка включає досвід роботи і практичну спеціалізацію. Найбільш кваліфіковане (науково-методично обґрунтоване) судово-

шроту, знає, що результати експериментів, наведені в літературі, іноді значною мірою відрізняються. І це не тому, що результати є помилковими або невірогідними, хоч і не всюди однаковою є точність їх одержання. Основною причиною наявної невідповідності варто вважати неоднаковий підхід авторів до вимірювання діаметра розпорошення шроту та фіксації результатів вимірювання.

Ми не маємо на увазі випадки, коли автори наводять відомості з інших джерел, які невдало інтерпретовані та недостатньо обґрунтовано подані для використання. Не можна не згадати тут про таблицю розпорошення шроту залежно від дистанції стрільби С.Д. Кустановича, оскільки вона міститься у широко відомій праці [197, с. 314], і, безперечно, її часто використовують криміналісти на практиці. Разом з тим, у цій таблиці наведено зовсім неточні відомості про величину розпорошення шроту, оскільки С.Д. Кустанович удвічі зменшив розміри осипу шроту, що містяться в таблиці А.І. Толстоп'ята, вміщеній на мал. 175 тієї самої книги. Якщо порівняти дані С.Д. Кустановича для ствола чокового свердління на дистанціях 5, 10 і 20 м – 7, 10 і 25 см, то вони приблизно у два рази менше тих середніх даних, які одержані під час експериментів у ХНДІСЕ – 12, 24 і 48 см [197]. Наведену С.Д. Кустановичем таблицю інколи використовували й інші автори, як вітчизняні, так і зарубіжні. До речі, польський криміналіст А. Оляк, критично розглянувши згадану таблицю, помітив у ній неточності. Він зазначає, що дані, які містяться в таблиці, дуже занижено, оскільки під час стрільби з чока на дистанції 15 м граничне розпорошення пучка шроту діаметром 3,5 мм становить для деяких пострілів 65 см [443, с. 410-415].

Тепер коротко зупинимось на різних підходах до вимірювання розпорошення шроту, що є основною причиною невідповідності даних.

Так, Г.А. Мхітаров здійснював вимірювання розлітання основної маси шротин, а так звана «основна маса» на різних дистанціях була різною (від 86 до 95% шротин). Крім того, на дистанції 12,5 м він вимірював розлітання всієї маси шроту, а потім 70% шротин [264, с. 229].

Н.С. Вольвач наводить величини всього осипу, а також діаметри шротового осипу без урахування 20% шротин, що відхилилися далеко від центру основної маси шроту [67, с. 239].

А.Ф. Лісцін рекомендує вимірювати діаметр осипу без урахування одиничних шротин, що далеко відхилилися (більше ніж на радіус розпорошення основної маси) [210, с. 179-180].

Г.А. Мозгових у своїх експериментах враховував увесь шротовий осип, проте він здійснював відстріл на дистанції до 10 м, де відхилення окремих шротин ще не дуже помітно [258, с. 126-128].

У наших таблицях, дані яких отримані у процесі узагальнення результатів слідової картини 1090 експериментальних пострілів, наведено дані вимірювання приблизно 96-97% осипу, тобто від усього осипу відкидалися 3-4% шротин, які найбільше відхилилися. Брати до уваги весь осип шроту недоцільно, оскільки окремі, дуже деформовані шротини відхиляються інколи на значні відстані і тим самим збільшують розкид результатів у серії пострілів. Разом з тим кількість шротин, які дуже відхилилися, буває більше –

3-4%. Для наочності наведемо дані про розпорошення шроту № 3 під час стрільби зі ствола чокового свердління нормально спорядженими набоями [табл. № 6].

Щоб переконливіше показати переваги вимірювання не всього осипу, а 96-97% його, у таблицях додатково введено під рядком дві величини: перша – різниця в сантиметрах між діаметрами максимального та мінімального розпорошення в серії з 10 пострілів, друга – перевищення максимального розпорошення над мінімальним у відсотках. Наприклад, на дистанції 40 м середній діаметр повного осипу в серії з 10 пострілів – 134 см, мінімальне розпорошення – 95 см, максимальне – 158 см, різниця між максимальним та мінімальним розпорошенням – 63 см, а 158 см більше 95 см на 66%. Отже, введені додаткові величини показують доцільність вимірювання осипу без 3-4% шротин, які далеко відхилюються, оскільки в цьому випадку менший розкид (перевищення максимального розпорошення над мінімальним до 55%), ніж під час виміру всього осипу (до 90%). Тому в першому випадку дальність пострілу буде встановлено із значно меншим інтервалом.

Таблиця 6. [107, с. 23]

Дистанція, м	Метод вимірювання	
	без 3-4% шротин, найбільш віддалених від центру	повний осип
5	9 - 14 (55) 12	10 - 19 (90) 15
10	19 - 28 (47) 24	20 - 34 (70) 27
20	38 - 55 (45) 48	43 - 73 (70) 60
30	60 - 87 (45) 75	66 - 116 (76) 97
40	86 - 110 (28) 97	95 - 158 (66) 134
50	126 - 154 (22) 138	141 - 212 (50) 178

Примітка:

1. Над рискою наведено мінімальний та максимальний діаметри розпорошення шроту, під рискою – середній діаметр розпорошення.

2. У дужках зазначена різниця між максимальним та мінімальним діаметрами розпорошення в %.

Припустимо, що повний діаметр розпорошення якогось досліджуваного осипу дорівнює 130 см, а без 4% шротин, які найбільше відхилюються, – 95 см. Якщо розрахунок дистанції виконувати, виходячи з усього осипу на дистанції 40 м, тобто 95-158 см, то при мініальному розпорошенні дістанемо:

$$95 \text{ см} - 40 \text{ м} \quad x = \frac{5200}{95} = 54,7 \text{ м};$$

$$130 \text{ см} - x \quad 95$$

при максимальному розпорошенні:

$$158 \text{ см} - 40 \text{ м} \quad x = \frac{5200}{158} = 32,9 \text{ м}.$$

$$130 \text{ см} - x \quad 158$$

РОЗДІЛ 4. ОЦІНКА РЕЗУЛЬТАТІВ БАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ФОРМУЛЮВАННЯ ВИСНОВКІВ

У процесуальній і криміналістичній літературі справедливо зазначається, що складовою частиною процесу доказування, пов'язаного з іншими сторонами цього процесу (виявленням, збиранням, фіксацією, закріпленням, дослідженням) є оцінка доказів [28, 251, 253-256, 365, 370, 371]. Одним із важливих джерел доказів відповідно до ст. 65 КПК України є висновок експерта, який «являє собою науково-обґрунтований висновок від одних факторів, вже відомих, виявлених, до інших, які до того ще не відомі» [426, 428].

У висновку судово-балістичної експертизи експерт на підставі проведеного дослідження, шляхом використання спеціальних знань повідомляє судово-слідчим органам свій висновок про індивідуальну тотожність (вид, системи, моделі зброї, бойових припасів або встановлення джерела походження набоїв, пороху, шроту і т.п.) або відсутність такої. Цей висновок дозволяє з'ясувати ряд важливих обставин розслідуваного злочину, сприяє встановленню істини по справі та викриттю винних. Фактичні дані, які містяться у висновках експерта згідно із кваліфікацією доказів можуть бути як викриваючими, так і виправдовувальними доказами. Разом з тим, жодний з них не може бути покладений в основу того чи іншого рішення по справі, як зазначається в ст. 67 КПК України, без всебічної і глибокої оцінки.

В юридичній літературі неодноразово обговорювалися і полемізувалися питання щодо оцінки результатів дослідження експерта і його висновку слідчими і судовими органами [65]. Цій проблемі присвячено ряд праць вчених процесуалістів і криміналістів [6, 30, 53, 63, 76, 94].

У більшості випадків автори торкалися питань оцінки висновків експерта лише з точки зору загально-процесуальних основ, і досить мало дослідників розглядали питання методики оцінки експертного дослідження у зв'язку з конкретними видами експертиз [48, 93].

Що стосується оцінки експертом результатів проведеного судово-балістичного дослідження, то даний аспект проблеми у криміналістичній літературі не отримав достатнього наукового висвітлення [1, 139, 161].

Суд і слідчий оцінюють висновок експерта на тих самих засадах, що і всі інші докази, тобто «за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному і об'єктивному розгляді всіх обставин справи в їх сукупності, керуючись законом» (ст. 67 КПК України) [162].

У кожній зі стадій процесу оцінки доказів і, в тому числі, фактичних даних, які містяться у висновку експерта, є свої особливості, які впливають із завдань, що стоять перед відповідною стадією. Разом з тим, принцип і мета оцінки доказів на всіх стадіях процесу залишаються ті самі.

Висновок судово-балістичної експертизи так само, як і всякої іншої, оцінюється у двох напрямках: наукової достовірності висновку і доказового значення висновків експерта. Таким чином пропонують проводити оцінку

2 м. При стрільбі на відстані 10-20 м дія повстяних клейтухів, що проявляється у вигляді утворення відбитків, зазвичай забарвлених у сірий колір. Максимальна дальність польоту повстяного клейтуха – до 80 м, клейтуха зі зм'ятого паперу – 5-10 м. Інколи під час пострілу впритул на руку того, хто стріляє, і у ствол зброї потрапляє кров, частинки кісток, шкіри, мозкової речовини, волосся.

Кожна рушниця має в межах зазначених допусків довільні розміри усіх основних елементів каналу ствола: входу снаряда, власне ствола, перехідного конусу, чока тощо. Тому кожна рушниця має індивідуальний, тільки їй властивий бій. Крім перерахованих вище об'єктів, дослідженню можуть піддаватися прилади спорядження набоїв, чищення зброї або виготовлення клейтухів, перекладок, тобто те, що перебувало у взаємодії.

Набої, як правило, споряджаються за допомогою приладів «Барклай», «Діана», «УПК». Ці прилади можуть залишати сліди, характерні для робочих частин. Наприклад, сліди на капсулі від важеля приладу «Барклай»: при досиланні капсуля молотком може відбитися індивідуальна особливість молотка.

На гільзах можна виявити сліди, що утворились при обтискуванні. Варто зазначити, що при багаторазовому використанні гільзи роздуваються і тому погано входять у патронник. Для приведення їх у нормальний стан використовують обтиск, які виготовляють з металу більш твердого, ніж латунь. Тому, ковзаючи по стінках гільзи, обтиск залишає поздовжні сліди на ній. У разі відшукання гільзи на місці події її треба уважно оглянути з метою виявлення слідів на її поверхні, що інколи допомагає висунути версію про джерело їх походження. Це полегшить пошук предметів, а в разі їх надання на дослідження збільшується ймовірність ідентифікації. Багато мисливців використовують для спорядження патронів саморобні клейтухи, які виготовляються за допомогою клейтухорубки. Клейтухорубки можуть бути як промислового так і кустарного, виробництва являючи собою трубку певного внутрішнього діаметра. Нижня частина (заточена) може мати щербинки або бути нерівномірно гострою, що призводить до неповного висікання клейтухи. За деякими особливостями слідів, які залишаються на пижах і прокладках, можна доводити причетність особи до вчиненого злочину.

При такому розрахунку шукана дистанція знаходиться в межах 32,9-54,7 м, тобто в інтервалі 21,8 м.

Якщо ж розрахунок здійснювати, виходячи з 96-97% осипу, тобто 86-110 см, то при мінімальному розпорошенні:

$$86 \text{ см} - 40 \text{ м} \quad x = \frac{3800}{86} = 44,2 \text{ м};$$

$$95 - x \quad 86$$

при максимальному розпорошенні:

$$110 \text{ см} - 40 \text{ м} \quad x = \frac{3800}{110} = 34,5 \text{ м}.$$

$$95 \text{ см} - x \quad 110$$

При такому розрахунку вже шукана дистанція знаходиться в інтервалі 9,7 м, замість 21,8 м.

У літературі для мисливців іноді відзначається необхідність вимірювання не всього осипу шроту, а радіуса кола, що включає кращу половину (50%) потраплянь осипу, тобто потраплянь, що найменше відхилилися від центру осипу [123]. Такий осип має найбільш дійову вбивчість і у спеціальній літературі її позначають R50. У зв'язку з цим вирішено було перевірити, чи не є такий осип (50%) найбільш сталим та придатним для точнішого визначення дистанції пострілу. Правда, ще до проведення експериментів у дослідженнях А.А. Зернова та Б.А. Крейцера ми зустріли таке застереження: «Вивчення характеру розподілу потраплянь шротового осипу показує, що, незважаючи на випадковість та безладність, вони розподіляються по ньому досить точно, підкоряючись певному закону. Закон цей дає залежність між відсотком потраплянь у коло довільного радіуса і відношенням цього радіуса до радіуса круга, що включає кращу половину потрапляння – R50» [123, с. 25]. Одночасно нами проводилося вимірювання 75% центрального осипу.

Для цих експериментів патрони споряджались звичайним зарядом пороху (1,8 г) та шроту № 1 – 76 шт. (27,7 г). Стрільба проводилась на дистанції 10 і 20 м зі ствола чокового свердління. Результати експериментів наведено у таблиці.

Таблиця 7. [107, с. 25]

Вимірний осип шроту, %					
на дистанції 10 м			на дистанції 20 м		
96	75	50	96	75	50
21	14	10	46	30	20
23	13	8	53	35	23
24	15	10	53	31	19
24	11	7	54	34	20
25	15	11	57	36	20
25	13	8	60	35	27
25	14	9	61	34	21
28	17	11	65	33	22
30	19	12	66	36	25
33	15	10	66	42	28
<u>21-33</u>	<u>11-19</u>	<u>7-12</u>	<u>46-66</u>	<u>30-42</u>	<u>19-28</u>
57	73	71	43	40	47

Примітка: Над рискою наведено мінімальний та максимальний діаметри розпорошення шроту, під рискою – різниця між ними у %.

У першому підсумковому рядку таблиці зазначено мінімальне та максимальне розпорощення шроту в серії пострілів, а в другому рядку – різниця між діаметрами мінімального та максимального розпорощення у відсотках. Остання величина і показує, що для визначення дистанції пострілу за осипом шроту вимірювання лише 75% або 50% центрального осипу (R75 або R50) жодних переваг не дає. Тому визначення вбивчого осипу шроту, якою є величина R50, виявилось мало придатним для криміналістичних завдань.

Розгляд питання про підхід до вимірювання осипу шроту з метою встановлення дистанції пострілу цим не обмежується. Осип шроту рідко має форму кола: в одних випадках воно більш або менш наближається до круглої форми, у других – витягнутий за вертикаллю, у третіх – витягнутий за горизонталлю. Описуючи еліпсоподібну форму розпорощення шроту, Хетчер, Дзурі і Веллер вважають, що вона утворюється в результаті зміщення ствола під час відбою зброї на момент проходження шроту через дульний зріз [440, с. 136]. Проте в такому випадку осип шроту був би витягнутий в якомусь одному напрямку, а фактично він буває витягнутим у різних напрямках. Крім того, еліпсоподібність осипу в різних напрямках має місце і під час стрільби з рушниці, закріпленої у станку. Отже, витягнутість осипу залежить від того, як розгортаються шротовий та пороховий клейтухи після вильоту з каналу ствола.

У зв'язку з цим І.А. Дворянський зазначає, що в усіх випадках розпорощення шроту за горизонталлю є значно меншим, ніж за вертикаллю (особливо на відстанях пострілу понад 10 м), оскільки при більших відстанях шріт летить за траєкторією, близькою до параболи. Виходячи з цього, І.А. Дворянський вважає, що: «...більша сталість розпорощення шроту за боковим напрямком, ніж за дальністю (висотою), дає змогу використовувати розпорощення за боковим напрямком як основний критерій визначення дистанції пострілу» [96, с. 211].

Завдяки тому, що нами в експериментах розпорощення за горизонталлю та вертикаллю вимірювалося окремо і, крім того, здійснювалося вимірювання всього осипу та осипу без 3-4% шротин, що далеко відхилилися, перевірити твердження І.А.Дворянського не було важко. Розрахунок, здійснений на підставі 40 пострілів з чока на дистанціях 20, 30, 40 і 50 м та 10 пострілів з напівчока на дистанції 50 м (краще здійснювати розрахунок на підставі 50 пострілів), показав, що під час вимірювання всього осипу шроту розпорощення за горизонталлю у 26 пострілах було більшим, ніж за вертикаллю, а в 24 пострілах – більшим за вертикаллю, ніж за горизонталлю. Вимірювання осипу без 3-4% шротин, що далеко відхилилися, показав, що в 25 пострілах розпорощення було більшим за горизонталлю, а в 25 пострілах – більшим за вертикаллю. Необхідно зазначити, що терміни «за вертикаллю» та «за горизонталлю» є дуже умовними, оскільки фактично осип буває витягнутим у найрізноманітніших напрямках (під різними кутами до вертикалі та горизонталі).

А.Ф. Лісіцин пропонує інший спосіб вимірювання діаметра осипу шроту: «Якщо осип довгастий, то діаметр обчислюється шляхом віднаходження

розташування окопчування, незгорілих порошинок і пояска тертя навколо вхідних отворів. Кругла форма окопчування є характерною для пострілів під прямими кутами, а дещо витягнута (овальна) – під гострим. Для стрільби у перешкоду під гострим кутом з близької відстані характерно також нерівномірне розташування незгорілих порошинок; у більшій кількості вони знаходяться з боку, протилежного тому, звідки летіла куля. При гострому куті поясок тертя буває ширше з того боку, звідки летіла куля.

Таблиця 9. [107].

Максимальна дистанція виявлення окремих ознак пострілу з близької відстані на матеріалах одягу

Зразок зброї	Надриви країв		Наліт кіптяви, см	Порошинки
	Бязь біла	Сукно шинельне		
Мисливські гладкоствольні рушниці при стрільбі набоями з димним порохом	25	5-10	40-100	300
Мисливські гладкоствольні рушниці при стрільбі набоями з бездимним порохом	25	5-10	20-170	200

Для близького пострілу є характерними такі ознаки: наліт кіптяви, опалення, незгорілі порошинки, сліди збройового мастила (виявляється методом люмінесцентного аналізу в ультрафіолетових променях). Приблизне уявлення про відстань пострілу з гладкоствольної зброї дає вивчення площі розсіювання шроту, яка збільшується зі збільшенням дистанції стрільби.

Важливе значення для визначення дистанції мають сліди близького пострілу. Свердління «чок» дає незначне зменшення діаметрів зовнішнього кільця кіптяви. Калібр зброї, а також діаметр шроту та його вага не впливають на розповсюдження кіптяви і порошинок.

На дистанціях пострілу більше 50-80 см кіптява відкладається, як правило, тільки у вигляді плями невеликої інтенсивності, а на дистанції 1-2 м – у вигляді слабкого буруватого нальоту.

Нагар через свою гігроскопічність через 1-5 хвилин після пострілу зволожується і стає м'яким. Зволожений стан нагару триває 12-24 години, а потім висихає і вкривається білуватим нальотом з білими плямами (вуглекислий калій). Ці зміни тривають інколи 2-4 тижня.

Крім діаметра розсіювання центральної ділянки кіптяви димного пороху для визначення дистанції пострілу доцільно використовувати інтенсивність відкладення як центральної, так і периферійної кіптяви. За допомогою цих ознак можна виділити дистанції: 1, 10, 25, 50 і 100 см.

Дія полум'я димного пороху проявляється на відстані 50-100 см для бавовняних і повстяних тканин, а окремі дрібні гнізди вигорання тонкої бавовняної тканини (сатину) можуть бути на відстані до 2,5 м.

Картонні клейтухи відхиляються від центру осипу і можуть залишати відбитки в радіусі до 3 см при дистанції 2 м.

Повстяні клейтухи починають відхилятися від центру осипу з дистанції

мають кількісні методи аналізу металів (емісійний, спектральний, атомно-абсорбційний).

Щоб точно визначити дистанцію пострілу, у першу чергу, необхідно: знати відомості про обставини пострілу на місці події: вид зброї і бойових припасів, обставини пострілу, умови, що супроводжували постріл (сила вітру, швидкість вітру), стан матеріалу (його вологість, щільність), ураженого пострілом об'єкта (рух, переміщення) тощо; вміти диференціювати вхідно-вихідні отвори, встановити кількість і напрямок пострілів; знати конкретні особливості утворення слідів пострілу під час стрільби з даної зброї, даними боеприпасами, з даної дистанції.

Для цього необхідно провести ряд експериментів, а сам речовий доказ піддати комплексному дослідженню.

Категоричні висновки про дистанцію пострілу мають бути ретельно обгрунтовані, вірогідність висновків має бути пояснена (причиною може бути стан ураженого об'єкта або відсутність відомостей про зброю чи бойові припаси). Необгрунтована відмова або просто відсутність відповіді на це питання свідчить про порушення експертами даної методичної вимоги.

Зі встановленням напрямку пострілу безпосередньо пов'язано питання про диференціацію вхідних і вихідних отворів. Вихідні отвори на тілі трупа частіше за все більш виражені, ніж вхідні; інколи краї їх вивернуті. Вхідні отвори у деревині (особливо в сухій) характеризуються рівними, злегка згладженими краями. На відміну від них, вихідні – нерівні, з відщепами волокон деревини. Краї вхідного отвору в металі згладжені у бік польоту кулі; у вихідного – вивернуті назовні. Пробоїни у плоскій кістці (наприклад, кістці черепу) мають у поздовжньому розрізі форму конусу, широка частина якого повернута у бік польоту кулі. З метою встановлення напрямку пострілу вивчають характерні особливості граней скла, прилеглих до концентричних і радіальних тріщин. Перші начебто оточують пробоїну, а другі – розходяться від неї у вигляді променів. На згаданих гранях утворюються своєрідні фігури: один кінець такої фігури гострий, а другий – закруглений. Гострі кінці фігур на гранях, прилеглих до концентричних тріщин, повернуті у бік польоту кулі, а на гранях, прилеглих до радіальних тріщин, – у протилежний бік.

У разі диференціації вхідних і вихідних отворів враховуються додаткові фактори пострілу, тобто обпалення, окопчування, незгорілі порошинки, пояснок тертя (наліт кіптяви, бруду, частинок металу, які переходять з поверхні кулі на пошкоджений об'єкт).

За наявності пробоїни в одній перешкоді береться до уваги не тільки розташування вхідного і вихідного отворів, але й кут, під яким снаряд зустрівся з перешкодою. В разі попадання снаряда в перешкоду під прямим кутом, форма пошкодження буде круглою, а в разі попадання під гострим кутом – наближається до овалу. Ознаками стрільби під гострим кутом у листовому залізо є: слід (сліди) тертя біля пробоїни, який розташовується з боку польоту снаряда; значний вигин країв пошкодження у бік польоту снаряда – з протилежного боку листа. Волокна деревини навколо пробоїни у дереві, які знаходяться з боку польоту снаряда, бувають пригладжені, а з протилежного боку – підняті. При визначенні кута влучання враховують також

середнього арифметичного з найбільшого і найменшого розмірів. Наприклад, якщо великий розмір дорівнює 50 см, а малий – 30 см, то умовний діаметр становитиме 40 см» [210, с. 180].

На нашу думку, такий спосіб вимірювання є найбільш придатним, оскільки дає змогу визначити дистанцію пострілу більш точно (з меншим інтервалом). Безумовно, застосовувати описаний спосіб вимірювання можна, якщо експерт сам досліджує шротовий осип. Слідчим варто рекомендувати здійснювати вимірювання усього шротового осипу в двох напрямках – горизонтальному і вертикальному: так само вимірюються 96-97% центрального осипу, фіксуючи всі зроблені вимірювання у протоколі огляду місця події. Крім того, необхідно, якщо це можливо, зробити фотозйомку осипу. Під час огляду осипу шроту необхідно звертати увагу і на те, чи не здійснено постріл під кутом до площини об'єкта (за шротовими пошкодженнями).

В наш час у судово-медичній та криміналістичній практиці використовуються кілька різних методик визначення дистанції пострілу з гладкоствольної мисливської зброї за осипом (розпорощенням шроту).

1. Найбільш точно визначається дистанція пострілу під час експериментальної стрільби з досліджуваного ствола рушниці набоями, спорядженими таким самим способом, як і той набій, яким стріляли на місці події. Шауенштейн (1870 р.) пропонував проводити дослідження з тією рушницею, яка використовувалася під час даного злочину, і тим самим шротом, який виявлено в рані потерпілого, але поступово збільшувати під час стрільби заряд порошу [441, с. 151].

Подібної методики дотримувався і М. Щеглов (1879 р.), але заперечував проти збільшення під час експериментальної стрільби заряду порошу. Він зазначав: «Зовсім інакше буває, якщо, крім рушниці, ми маємо ще й готові патрони до цієї рушниці... Тоді ми, мабуть, встановимо відстань, здійснивши кілька досліджень» [418, с. 39]. Як правило, зазначена методика може бути застосована лише тоді, коли наявна рушниця, з якої стріляли на місці події, і патрони споряджені підозрюваним.

Перш ніж здійснювати експериментальну стрільбу, необхідно дослідити шротовий осип на перешкоді та всі елементи спорядження патрона, які було виявлено на місці події, і за таблицями приблизно визначити дистанцію стрільби. З цієї (встановленою за таблицями) дистанції необхідно зробити 10 пострілів.

Найчастіше на практиці зустрічається інша ситуація: у підозрюваного вилучається невелика кількість споряджених патронів, значно менше 10 шт. Тоді необхідно 2-3 патрони розрядити, дослідити компоненти заряду, а потім для експериментальної стрільби зарядити вилученими у підозрюваного боеприпасами (особливо порохом та пижами) додатково необхідну кількість патронів. У всіх випадках, незалежно від кількості, вилучені патрони обов'язково необхідно сфотографувати або оглянути у рентгенівських променях, щоб переконатися в однаковості елементів заряду.

Вважаючи необхідним експериментальний відстріл для визначення дистанції пострілу за розпорощенням шроту, Г.К. Гімон не рекомендує

розряджати патрони, виявлені на місці події та вилучені у підозрюваних або обвинувачених. Питання про спосіб спорядження патронів для експериментальної стрільби повинно вирішуватися на підставі даних, одержаних у результаті обшуку та допиту підозрюваних [80, с. 47-48].

Встановлене експериментальним шляхом мінімальне і максимальне розпорощення в серії з 10 пострілів є потім вихідними даними для розрахунків дистанції. Припустимо, досліджуваний осип мав діаметр 45 см і, здійснюючи експериментальну стрільбу з відстані 20 м, дістав мінімального розпорощення 38 см, а максимального – 55 см. Виходячи з цього, складемо дві пропорції:

1) 38 см відповідає 20 м, а якій дистанції відповідає 45 см?

$$38 \text{ см} - 20 \text{ м} \quad x = \frac{20 \times 45}{38} = 23,7 \text{ м};$$

$$45 \text{ см} - x$$

2) 55 см відповідає 20 м, а якій дистанції відповідає 45 см?

$$55 \text{ см} - 20 \text{ м} \quad x = \frac{20 \times 45}{55} = 16,4 \text{ м}.$$

$$45 \text{ см} - x$$

Таким чином, встановлені мінімальна та максимальна відстані, під час пострілу з яких могла утворитися картина осипу шроту діаметром 45 см (при цьому способі спорядження патронів).

Приблизно так само, але дещо іншим шляхом, пропонує здійснювати розрахунок і А.Ф. Лісіцин. Він вважає за потрібне будувати дві трикутні схеми розпорощення шроту, а потім, виходячи з подібності трикутників, скласти пропорції [212, с. 284-288]. Ці пропорції такі самі, як і наведені вище.

Так, у справі про вбивство гр. С. діаметр розпорощення шроту на одязі становив 26 см. У обвинуваченого було вилучено 3 патрони 16-го калібру та досліджено елементи спорядження. Таким самим способом було споряджено ще патрони, за допомогою яких зроблено експериментальний постріл з дистанції 10 м та встановлено межі розпорощення (24-37 см). Було виконано розрахунок, і зроблено висновок, що постріл здійснено з відстані 7,0-10,8 м [436]. У суді 6 свідків підтвердили, що обвинувачений М. стріляв з відстані приблизно 8-10 м.

Експерти не завжди правильно підходять до експериментальної стрільби. Іноді витрачаються зайві зусилля для досягнення тих самих або навіть гірших результатів. За однією з розслідуваних справ на перешкоді було виявлено осип 6-міліметрової картечі діаметром 60 см. Експерт здійснював експериментальну стрільбу з тієї самої рушниці 12-го калібру, з правого і лівого ствола з відстані 3, 5, 10, 15, 20, 25, 30, 35, 40 м (9 дистанцій). Через те, що під час стрільби з відстані до 25 м розлітання картечі на мішені не перевищувало 50-55 см у діаметрі, а під час стрільби з відстані понад 35 м на мішені були відсутні близько розташовані (в 2-3 см одне від одного) пошкодження, експерт зробив висновок, що постріл на місці події було здійснено з відстані не менше 25 м і не більше 35 м.

Очевидно, якщо виходити з табличних даних, під час стрільби 6-міліметровою картечю розпорощення діаметром 60 см не могло утворитися під час стрільби з дистанцій до 20 м. Тому не було необхідності вести

така щільність (0,002 см²) утворюється під час стрільби з лівого ствола з відстані 35-45 см, а під час стрільби з правого ствола – з відстані 30-45 м [435].

Варто відмітити, що експертом неправильно зазначено одиницю вимірювання щільності. Під час ділення кількості шротин на площу щільність буде виражено в од./см², а не у см².

Таким чином, є кілька методик, які дають змогу досить надійно та точно встановлювати дистанцію пострілу за осипом шроту. Проте й досі деякі експерти вважають точним тільки однозначне визначення дистанції пострілу, не враховуючи того, що в будь-якій серії пострілів, проведений в цілком однакових умовах, розпорощення шроту завжди знаходитиметься в певних межах.

Тому ще зустрічаються судово-балістичні експертизи, коли питання про дистанцію пострілу роз'язується не на підставі якоїсь методики, а інтуїтивно або з урахуванням незначних спостережень.

Так, на ватянці потерпілого Я. шротове пошкодження мало розмір 17×33 см. У дослідницькій частині висновку не описано ні експериментів, ні даних наукових досліджень, а тільки у висновках стверджується: «Постріл в Я. здійснено з відстані 8-15 м» [431].

За іншою справою: на стіні кухні шротовий осип мав розмір 33×73 см (понад 70 шротин). Також, не проводячи експериментів і не враховуючи даних наукових досліджень, експерт зробив висновок про те, що постріл було здійснено з порівняно невеликої відстані – близько 4-5 м² [430].

З наведених у цьому розділі даних можна зробити такі висновки: 1) осип шроту необхідно вимірювати у двох напрямках – за найбільшою та найменшою осями (умовно – за горизонталлю і вертикаллю). Крім того, треба вимірювати весь осип шроту та осип шроту після виключення 3-4% шротин, що далеко відлетіли. Якщо осип довгастий, то діаметр обчислюється як середнє арифметичне з найбільшого та найменшого розмірів; 2) для найбільш точного визначення дистанції пострілу необхідно зробити 10 експериментальних пострілів з досліджуваного ствола рушниці патронами, спорядженими таким самим способом, як і той патрон, яким стріляли на місці події. Встановлені експериментально мінімальне та максимальне розпорощення в серії з 10 пострілів є вихідними даними для розрахунків дистанції; 3) якщо немає даних про зброю та спосіб спорядження патронів, то дистанцію необхідно встановлювати за графіком, складеним з урахуванням усіх можливих способів спорядження патронів; 4) у випадках, коли на об'єкті є неповний осип шроту, дистанцію треба визначати за щільністю шротового осипу (кількістю шротин, що припадають на 1 см² площі шротового пошкодження).

Для визначення дистанції пострілу з гладкоствольної вогнепальної зброї застосовують визирування (за допомогою лазерних проекторів, прицілів, вказівників), мікроскопію, крапельні хімічні реакції, фотографування в інфрачервоних променях, рентгенографування, контактано-хімічні реакції. Під час дослідження вогнепальних ушкоджень, спричинених пострілом з бойової зброї, методи рентгенографії є малоефективними; серйозні переваги тут

У праці О.П. Хуга наводяться емпіричні формули для стрільби під прямим кутом до мішені, за допомогою яких можна приблизно встановити діаметр кола розпорошення шроту при певній дистанції стрільби. Проте автор зазначає, що цей прийом застосовується у тому випадку, коли немає можливості дослідити зброю та бойові припаси, використані злочинцем [439, с. 168-170].

Таблиця 9.[107, с. 34]

Дистанція, м	Діаметр								
	4	3 s	3 S	3 j	3	2 s	2 S	2 j	2
10	0,0278	0,0278	0,0278	0,0278	0,0278	0,0278	0,0278	0,0278	0,0278
15	0,0433	0,0434	0,0436	0,0437	0,0439	0,0440	0,0442	0,0445	0,0448
20	0,0598	0,0602	0,0606	0,0609	0,0613	0,0619	0,0625	0,0634	0,0643
25	0,0781	0,0791	0,0802	0,0806	0,0810	0,0820	0,0831	0,0844	0,0859
30	0,0964	0,0976	0,0989	0,1001	0,1013	0,1030	0,1047	0,1072	0,1097
35	0,1170	0,1185	0,1200	0,1220	0,1240	0,1265	0,1290	0,1325	0,1360
40	0,1379	0,1401	0,1423	0,1449	0,1475	0,1530	0,1551	0,1602	0,1653
45	0,1611	0,1640	0,1670	0,1706	0,1742	0,1768	0,1840	0,1907	0,1975
50	0,1845	0,1885	0,1915	0,1961	0,2008	0,2076	0,2146	0,2236	0,2326
55	0,2102	0,2151	0,2200	0,2261	0,2322	0,2397	0,2472	0,2597	0,2722
60	0,2362	0,2420	0,2479	0,2547	0,2615	0,2716	0,2817	0,2988	0,3160
65	0,2645	0,2734	0,2801	0,2878	0,2954	0,3069	0,3211	0,3436	0,3666
70	0,2962	0,3092	0,3165	0,3252	0,3338	0,3468	0,3661	0,3951	0,4252
75	0,329	0,339	0,349	0,352	0,376	0,390	0,405	0,423	0,481
80	0,358	0,373	0,384	0,387	0,413	0,429	0,449	0,469	0,543
85	0,387	0,407	0,419	0,423	0,450	0,468	0,494	0,516	0,608
90	0,414	0,440	0,435	0,457	0,486	0,505	0,538	0,562	0,675
95	0,443	0,475	0,498	0,494	0,524	0,545	0,586	0,613	0,742
100	0,495	0,515	0,535	0,560	0,585	0,626	0,667	0,776	0,885

5. Дуже складним є визначення дистанції пострілу в тому випадку, коли на об'єкті є додатковий осип шроту. Так досить часто буває при шротових пошкодженнях на одязі потерпілих. Тому багато вчених прагнули вирішити це питання. Спочатку Дітріх [48, с. 270], а потім Ю.С. Сапожников та В.П. Юдін [328] пропонували досліджувати у подібних випадках відстань між окремими шротинками. Вони виходили з того, що зі збільшенням дальності стрільби відстань між шротинками збільшується. Але цей метод було піддано справедливій критиці через те, що на відстань між шротинками, крім дистанції стрільби, впливає ще дуже багато факторів.

А.Ф. Лісцін запропонував використати з цією метою не відстань між окремими шротинками, а щільність шротового осипу, тобто кількість шротин, які припадають на 1 см² площі шротового пошкодження. Для цього кількість потраплянь необхідно ділити на площу ураження (у см²). Оскільки зовнішнім шротинам притаманне більше розпорошення, то для точності розрахунків доцільно брати до уваги тільки центральну частину ураження. Для застосування цього методу необхідно мати не менше 1/2-1/3 частини всього осипу з обов'язковим включенням центральної ділянки [209, с. 8-12].

За однією зі справ на місці події було виявлено осип з 8 од. картечі на площі 86×43 см. Експерт провів експериментальну стрільбу і встановив, що

експериментальну стрільбу з менших дистанцій. Необхідно було провести експериментальний відстріл за зазначеною методикою з відстані 25 або 30 м.

2. В деяких випадках у експерта немає даних про зброю та спосіб спорядження патрона, яким здійснено постріл. Є тільки шротове пошкодження, і треба за ним встановити дистанцію пострілу. У зазначеній ситуації дистанцію пострілу також можна визначити, проте інтервал між мінімальною і максимальною дистанціями буде значно більшим, оскільки при цьому беруться до уваги і різні способи спорядження патронів та найрізноманітніші свердління ствола.

Для визначення дистанції пострілу, коли невідомі умови стрільби, складаються різні графіки, орієнтовні таблиці, номограми. Так, Г.А. Мхітаров запропонував користуватися графіком, який побудований з урахуванням проведених ним експериментів. У ньому передбачено межі мінімального та максимального розпорошення шроту на певних дистанціях. Через те, що автором проведено невелику кількість експериментів, то і в графіку передбачено дистанції всього до 12,5 м і не враховується діаметр шроту [264].

Найбільш повну номограму запропоновано А.Ф. Лісціним. У ній на підставі великої кількості експериментів передбачено дистанції до 25 м та враховано різні номери шроту [207, с. 30].

У результаті узагальнення результатів проведених експериментів та врахування всіх можливих способів спорядження патронів нами також складено графік мінімального та максимального розпорошення шроту № 3 до дистанції 50 м. При цьому варто підкреслити, що всі величини розпорошення дано без урахування 3-4% шротин, що далеко відхилилися. Щоб за діаметром розпорошення шроту визначити інтервал дистанцій, з яких міг бути здійснений постріл, необхідно з точки встановленого діаметра на осі ординат (вертикальній) провести горизонтальну лінію до перетину з кривими максимального та мінімального розпорошення, і з точок перетину опустити перпендикуляри на вісь абсцис (горизонтальну). Значення точок перетину перпендикулярів з віссю абсцис являють собою граничні дистанції.

Наприклад, на перешкоді є осип шроту діаметром 60 см. Якщо проведемо з поділки, що відповідає 60 см на осі ординат, горизонтальну лінію і з точок перетину її з кривими опустимо перпендикуляри, то на осі абсцис одержимо інтервал шуканих дистанцій – від 16 до 34 м.

Як було зазначено вище, графік складено для шроту № 3 (діаметром 3,5 мм). У тому разі, коли на місці події осип утворено шротом іншого номера, то такий осип необхідно умовно привести до осипу шроту № 3. Раніше було зазначено, що зі збільшенням діаметра шроту на один номер розпорошення зменшується на 5-6% і, навпаки, зі зменшенням діаметра шроту розпорошення збільшується на таку саму величину. Тому приведення осипу до табличного (графіка) полягає у збільшенні діаметра розпорошення на 5% зі збільшенням діаметра шроту досліджуваного осипу на кожний номер порівняно зі шротом № 3, і навпаки. Наприклад, якщо досліджуваний осип має діаметр 50 см і утворений він шротом № 0 (тобто на три номери більший шроту № 3), то шріт № 3 утворив би осип на 15% більший – не 50, а 58 см. Тоді під час користування графіком необхідно знайти дистанцію пострілу,

виходячи вже з діаметра осипу не 50, а 58 см.

У процесі розслідування однієї кримінальної справи про вбивство з трупа було вилучено дві картечини діаметром 8,5 мм, а на місці події виявлено залишки деревинно-волокнистих клейтухів. Позаду трупа в лісі було знайдено ще 8 пошкоджень картечню, які за допомогою теодоліта було приведено до однієї площини, що відповідала місцю виявлення трупа. Розпорошення картечі становило 58 см. Для з'ясування спорядження патронів було допитано обвинуваченого і згідно з його свідченнями споряджено патрони для експериментальної стрільби. Всього було здійснено 25 експериментальних пострілів: по 5 пострілів з дистанцій 20, 25 і 35 м та 10 пострілів з дистанції 30 м. Потім, за рекомендаціями Г.А. Мхітарова, було побудовано графік кривих мінімального та максимального розпорошення, а за ним визначено дистанцію пострілу – 25-35 м [434].

На нашу думку, для розв'язання цього питання доцільніше вести розрахунок, виходячи з того, що на дистанції 30 м було здійснено 10 пострілів та інтервал розпорошень становив 44-47 см. На підставі розрахунку дистанція пострілу знаходилась в межах 23,5-39,5 м.

3. Я.С. Смутін запропонував визначати відстань пострілу за розпорошенням шроту – математичними обчисленнями з використанням задалегідь розрахованих таблиць. Він виходив з того, що шріт «під час вильоту з дула рушниці розпорошується і летить у простір у вигляді конуса з вершиною, зверненою до дула рушниці» [347, с. 109]. Отже, він зображує розпорошення як рівнобедрений трикутник, вершиною якого є дульний зріз зброї, а основою – діаметр розпорошення шроту.

Я.С. Смутін наводить таблицю констант для рушниць 12-, 16- і 20-го калібрів, для шроту № 6, 3, 0 з різними зарядами пороху [347, с. 109-116].

Безперечно, таке однозначне рішення, що не враховує різні способи спорядження патронів та інші фактори, що впливають на розпорошення шроту, не може бути точним і користуватися ним дуже небезпечно. Я.С. Смутін встановив, що розбіжності під час використання цієї методики знаходяться в межах від -31 до +6%. У практиці криміналістичних установ з визначення дистанції пострілу з рушниць ми не зустрічали розрахунків за зазначеною методикою.

4. Польський криміналіст А. Оляк запропонував також оригінальну методику визначення дистанції пострілу. Він виходив з того, що внаслідок опору повітря швидкість шроту в напрямку пострілу зменшується зі збільшенням дистанції, а у боковому напрямку залишається постійною. З цього випливає, що чим більшим є час польоту шротин, тим більше відхиляються вони в боковому напрямку (від центру осипу).

Для встановлення розпорошення шроту певного номера на окремих дистанціях треба зробити із досліджуваної зброї 10 пострілів по двох паперових мішенях, розташованих одна за одною на відстані 15 і 20 м від зброї. Після кожного пострілу вимірюється відстань між крайніми слідами відповідних шротин на першій та другій мішенях. Якщо відстань на другій мішені збільшилась, отже, траєкторії шротин є розхідними.

З відстані між крайніми шротинами на першій мішені (15 м) можна за

таблицями розрахувати розпорошення шротин на різних дистанціях, але не вище 100 м. У цій таблиці наведено дані про час польоту шротин діаметром від 2 до 4 мм на різні дистанції при швидкості на дистанції 5 м $V_5 = 360$ м/сек. Розрахунок здійснювався так. Припустимо, що з 10 пострілів шротом № 2 на дистанції 15 м найбільша відстань між крайніми шротинами становить 52 см. Яким буде розпорошення на дистанції 60 м? У таблицях видно, що для шроту № 2 $t_{15} = 0,0436$; $t_{60} = 0,2479$, а $D_{15} = 52$ см.

$$3 \text{ формули } \frac{t_{15}}{D_{15}} = \frac{t_{60}}{D_{60}} = \frac{t_{60} \times D_{15}}{D_{15} \times 52} = \frac{0,2479 \times 52}{0,0436} = 296 \text{ см.}$$

За цією методикою можна розв'язати і зворотну задачу: якою буде дистанція стрільби за відомим розпорошенням шроту діаметром, наприклад, 3,5 мм? Для цього використаємо ту саму формулу:

$$\frac{t_{15}}{D_{15}} = \frac{t_x}{D_x}; \quad t_x = \frac{0,0606 \times 135}{0,2153} = 0,2153.$$

$$\frac{D_{15}}{D_x} = \frac{38}{52}$$

Припустимо, $D_{15} = 52$ см, $D_x = 123$ см, а $t_{15} = 0,0436$, тоді

$$t_x = \frac{0,0436 \times 123}{0,2153} = 0,1031.$$

З таблиць видно, що найближчим до цього часу є час 0,0989, що відповідає дистанції 30 м (на дистанції 35 м час буде вже 0,1200). Отже, шукана дистанція стрільби знаходиться в межах 30-31 м.

Оскільки запропонована методика пов'язана з експериментальною стрільбою, то тут також можна враховувати й умови спорядження патронів та здійснювати розрахунки для мінімального та максимального розпорошення шроту.

Перевірка точності даної методики показує, що вона є надійною, особливо для розрахунку дальніх дистанцій, коли немає технічної можливості провести експериментальне відстрілювання на великих відстанях (50 і більше метрів). Так, припустимо, що на досліджуваному об'єкті розпорошення шроту № 3 становить 135 м (у середньому це відповідає дистанції 49 м), а проведене на дистанції 20 м експериментальний відстріл дав інтервал розпорошень від 38 до 55 см. Встановимо дистанцію за методом А. Оляка:

$$\frac{t_{20}}{D_{20}} = \frac{t_x}{D_x}; \quad t_x = \frac{0,0606 \times 135}{0,2153} = 0,2153.$$

$$\frac{D_{20}}{D_x} = \frac{38}{55}$$

Те саме для максимального розпорошення:

$$t_x = \frac{0,0606 \times 135}{0,1487} = 0,1487.$$

З таблиць знаходимо, яким відстаням відповідає час 0,1487 і 0,2153 та встановлюємо інтервал дистанцій: 41-54 м.

Якщо ж розраховувати за раніше наведеними формулами, то результат буде менш точним (під час експериментального відстрілювання з 20 м):

$$1) \text{ 38 см - 20 м} \quad x = \frac{135 \times 20}{38} = 71 \text{ м;}$$

$$135 \text{ см - } x \quad 38$$

$$2) \text{ 55 см - 20 м} \quad x = \frac{135 \times 20}{55} = 49,1 \text{ м.}$$

$$135 \text{ см - } x \quad 55$$

Інтервал дистанцій становить 49,1-71 м, тоді як середня дистанція менша (49 м).